

ISSN: 2149-5866

Çeşm-i Cihan

Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi
E-Journal of History, Culture and Art Studies

Bartın ve Yöresi Tarih-Kültür Araştırmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi (BAYTAM)

2024

11/2

KIŞ/WINTER

Bartın Üniversitesi
Bartın ve Yöresi Tarih-Kültür Araştırmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi

Çeşm-i Cihan

Çeşm-i Cihan

Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi

ISSN: 2149-5866

Cilt: 11 Sayı: 2
KIŞ 2024

BARTIN

Çeşm-i Cihan:
Tarih Kültür ve Sanat
Araştırmaları
E-Dergisi, ISSN: 2149-5866
Cilt: 11, Sayı:2, Kış 2024

Bartın Üniversitesi
Bartın ve Yöresi
Tarih – Kültür Araştırmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi

Sahibi / Owner

Doç. Dr. Musa SALAN

Bartın ve Yöresi Tarih – Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (BAYTAM) Müdürü

Editör / Editor

Doç. Dr. Musa SALAN

Editör Yardımcısı / Assistant of Editor

Dr. Öğretim Üyesi Tunay KARAKÖK

Dr. Öğretim Üyesi Abdül Halim VAROL

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Erkan HİRİK (Samsun Üniversitesi - TÜRKİYE)

Doç. Dr. İbrahim GÜMÜŞ (Zhejiang Yuexiu University - ÇİN HALK CUMHURİYETİ)

Doç. Dr. Galip ÇAĞ (Abant İzzet Baysal Üniversitesi - TÜRKİYE)

Doç. Dr. Can ŞEN (Bartın Üniversitesi - TÜRKİYE)

Doç. Dr. Samet ALIÇ (K. Sütçü İmam Üniversitesi - TÜRKİYE)

Doç. Dr. Erkan KARAGÖZ (International University of Sarajevo - BOSNA HERSEK)

Dr. Öğr. Üyesi Handan BİLİCİ (Bartın Üniversitesi - TÜRKİYE)

Dr. Öğr. Üyesi Yunus ASLAN (Bartın Üniversitesi - TÜRKİYE)

Dr. Öğr. Üyesi Ercan VERİM (Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi - TÜRKİYE)

Dr. Ö. Üyesi Sinan PAKSOY (Ege Üniversitesi - TÜRKİYE)

Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir ERÇİN (Bartın Üniversitesi - TÜRKİYE)

Dr. Öğr. Üyesi Mine DİLEK (Bartın Üniversitesi - TÜRKİYE)

Dr. Öğr. Üyesi Özlem BATĞI AKMAN (Siirt Üniversitesi - TÜRKİYE)

Dr. Öğr. Üyesi Didem İŞLER (Bartın Üniversitesi - TÜRKİYE)

Bilim Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Abdülkadir Emeksiz (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Alsou KAMALİEVA (Bartın Üniversitesi)

Prof. Dr. Alyona Yuldaşkızı BALTABAYEVA (Ahmet Yesevi University, Kazakistan)

Prof. Dr. Gous Mashkoor Khan (Jawaharlal Nehru University, Hindistan)

Prof. Dr. İbrahim DİLEK (Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Metin EKİCİ (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Muharrem KAYA (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)

Prof. Dr. Naciye YILDIZ (Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Nezir TEMUR (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Ruhi ERSOY (Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Sedat YAZICI (Bartın Üniversitesi)

Doç. Dr. Eşgane BABAYEVA (AMİA Nizamı Edebiyat Enstitüsü, Azerbaycan)

Doç. Dr. Naila ASKAR (Dicle Üniversitesi)

Doç. Dr. Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN (Bartın Üniversitesi)

Doç. Dr. Xhemile ABDİU (Tiran University, Arnavutluk)

Doç. Dr. Ahmet ALTAY (Bartın Üniversitesi)

Doç. Dr. Sevda KAMAN (Bartın Üniversitesi)
Dr. Ferya ERSÖZ (Fransa)
Dr. Nejla KAYALI ORTA (University of Uppsala, Sweden)

Dizgi / Typographic

Arş. Gör. Dr. Dursun ÜNÜVAR

Kapak Resmi / Cover Image

Bartın Üniversitesi İletişim Koordinatörlüğü Arşivi

İletişim Adresi / Correspondence Address

Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
74100 Merkez - BARTIN

Telefon / Phone

0378 501 10 00 /5618

e-mail

cesmicihandergi@bartin.edu.tr

Internet

<http://baytam.bartın.edu.tr/> <http://dergipark.gov.tr/cesmicihan>

© **Copyright:** BÜ Bartın ve Yöresi Tarih – Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (BAYTAM). **Çeşm-i Cihan yılda iki sayı olarak yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir.** Dergide yer alan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir. Dergi yayın kurallarına <http://dergipark.gov.tr/cesmicihan> adresinden ulaşılabilir.

Dergimizin Tarandığı İndeksler

ÇEŞM-İ CİHAN

Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi

Cilt: 11 Sayı: 2

ISSN: 2149-5866

KİŞ 2024

İÇİNDEKİLER

Doç. Dr. Musa SALAN

Editörden

1

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

Özer ŞENÖDEYİCİ - Muhammed Musab TİRYAKİ

Peygamber ve Din Büyükleri Adıyla Fal Bakma Geleneği ve Bu Konuda Yazılmış Müellifi

Bilinmeyen Bir Eser

2

Mustafa MUTLU

Yunan İşgalinin Yıldönümlerinin İzmir Basınına Yansıması (1923-1938)

23

Muhibbe ERDOĞAN

Cumhuriyet Döneminde Milli Kimlik Bilinci Oluşturma Sürecinde Tarih Algısı: Ülkü Dergisi'ndeki

Anadolu ve İslamiyet Öncesi Türk Tarihi Yazılarının İncelenmesi

41

Aysun DEMİREZ

'Bal Ülkesi' Belgeseli Üzerinden Balkan Türk Kültürüne Bakış: "Yarısı Sana Yarısı Bana!"

60

Seval KOCAER

Dîvânu Lugati't-Türk'te Misafir Anlayışı ve Misafirperverlik

68

Ebubekir Erşad AYDIN - Muna SİLAV

Kültürel Miras ve Sürdürülebilir Koruma Konusunda Yayınlanmış Çalışmaların Bibliyometrik

Analizi

79

İbrahim GÜMÜŞ

Çin Halk Kültüründe Qingming Bayramı

93

YAYIN DEĞERLENDİRME

Okan SEZER

Kitap Kritiği: Sovyet Arkeolojisi Üzerine Denemeler 1

99

Çeşm-i Cihan:
Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi
ISSN: 2149-5866
Sayı: 11/2 (Aralık) 2024

EDİTÖRDEN

Merhaba değerli okur,

T.C. Bartın Üniversitesi Bartın ve Yöresi Tarih – Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezinin süreli yayını olan ÇEŞM-İ CİHAN Tarih – Kültür ve Sanat Araştırmaları E – Dergisi'nin Kış 2024 sayısı ile karşınızdayız. Dergimiz MLA, EBSCO, Sobiad, SIS, ESJI gibi uluslararası indeksler tarafından taranmaktadır.

Dergimizin 11. cildinin 2. sayısında farklı disiplinlerden 7 makale, 1 kitap değerlendirmesi yer almaktadır. Farklı alanlardan kıymetli araştırmacıların ellerinden çıkan bu yazılarının alanlarına katkı sağlayacağını umuyoruz. Çalışmalarıyla dergimize katkıda bulunan değerli araştırmacılarımıza ve dergi hakemliğini kabul ederek dergimize yaptıkları katkı için de hakemlerimize şükranlarımızı sunuyoruz.

Yaz 2025'te yayımlanacak olan 23. sayıda görüşmek dileğiyle...

Doç. Dr. Musa SALAN
Editör

Çeşm-i Cihan

Çeşm-i Cihan:

Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi

ISSN: 2149-5866

Sayı: 11 (Aralık) 2024 s.2-22, TÜRKİYE

DOI: 10.30804/cesmicihan.1553877

Araştırma Makalesi

PEYGAMBER VE DİN BÜYÜKLERİ ADIYLA FAL BAKMA GELENEĞİ VE BU KONUDA YAZILMIŞ MÜELLİFİ BİLİNMEYEN BİR ESER

Özer ŞENÖDEYİCİ*
Muhammed Musab TİRYAKİ**

Öz: İnsanoğlunun gayba (bilinmeze) olan ilgisi, ona ulaşma arzusu neticesinde ortaya çıkan pek çok fal türü bulunmaktadır. Bilinmeze olan bu arzu/ilgi, genellikle herhangi bir inanaşa dayandırılarak dini argümanlarla desteklenmeye çalışılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de Maide suresinin 90. ayetinde "şeytan işi bir pislik" diye tanımlanarak yasaklanmış olsa da bu işle meşgul olanlar ve bu işe meyledenler, kimi hadisleri kendilerine dayanak olacak şekilde yorumlayarak fal bakma işinden vazgeçmemişlerdir. Hatta gaybı ancak Allah'ın bileceğini ifade eden Kur'an-ı Kerim'i (en-Neml 65) bir fal malzemesi olarak kullanmaktan çekinmemişlerdir. Kur'an'ın yanı sıra peygamberlerin, Ehl-i Beyt mensuplarının, sahabelerin, din büyüklerinin isimleri de fal bakma malzemesi olarak kullanılmıştır. Daha çok peygamber isimlerinden oluşan bir tablodan niyet edilerek bir ismin çekilmesi suretiyle bakılan bu tür falda; genellikle söz konusu ismin hayatı ve bilinen özellikleriyle, fal baktıran kişinin niyeti arasında bir ilişki kurulmuştur. Bu çalışmada, biri Erzurum Kütüphanesi Erzurum Yazmalar koleksiyonunda 498 numarada, diğeri ise Erzurum İl Halk Kütüphanesinde 38326 numarada kayıtlı *Mecmû'a-i Cifr ve Reml* [6b-13b] adlı eser içerisinde yer alan, gelecekte haber verirken din büyüklerinin isimlerinden yararlanan bir fal metni neşredilecek ve bu metin falname literatürü içinde ait olduğu yere konumlandırılacaktır. Böylelikle insanların fala yükledikleri mana/değer bir kez daha gözler önüne serilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fal, cifr, peygamber falı, Kur'an falı, gizli ilimler.

THE TRADITION OF FORTUNE TELLING IN THE NAME OF THE PROPHET AND RELIGIOUS ELDERS AND AN UNKNOWN WORK WRITTEN ON THIS SUBJECT

Abstract: There are many types of fortune telling that arise as a result of man's interest in the unseen (the unknown) and his desire to reach it. This desire/interest in the unknown has usually been tried to be supported by religious arguments based on any belief. Even though it is forbidden in the Qur'an in Surah al-Ma'ida, verse 90, describing it as "filth of the devil's work", those who are engaged in it and those who are inclined to it have not given up fortune-telling by interpreting certain hadiths in a way that gives them a basis. In fact, they did not hesitate to use the Qur'an (al-Naml 65), which states that only Allah knows the unseen, as a fortune-telling tool. In addition to the Qur'an, the names of prophets, Ahl al-Bayt, Companions and religious elders were also used as fortune-telling material. In this type of fortune telling, which is mostly done by drawing a name with intention from a table of prophet names, a relationship is usually established between the life and known characteristics of the name in question and the intention of the fortune teller. In this study, a fortune-telling text in the *Mecmû'a-i Cifr ve Reml* [6b-13b], one of which is registered in the Erzurum Manuscripts collection of the Erzurum Library, number 498, and the other in the Erzurum Provincial Public Library, number 38326, which makes use of the names of religious elders in foretelling the future, will be published and this text will be positioned where it belongs in the fortune-telling literature. In this way, the meaning/value that people attribute to fortune telling will once again be revealed.

* Prof. Dr. Hitit Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, ORCID: 0000-0001-8719-6955, ozersenodeyici@gmail.com.

** Doktorant, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalı, ORCID: 0000-0002-1172-226X, mahammedmusab19@gmail.com.

Keywords: Fortune, cifir, prophet fortune, Quranic fortune, secret sciences.

Başvuru/Submitted: 21 Eylül 2024

Kabul/Accepted: 10 Ekim 2024

Giriş

İnsanların geleceğe ve bilinmeyene duydukları ilgi, her çağda bu ilgiye karşılık verdiğini iddia eden falcılar tarafından sömürülmüştür. Yazma eserler incelendiğinde, bu minvalde yazılan ve gizemli ilimlere ait pek çok metin; eski kültürümüzde de gayba büyük ilgi gösterildiğini kanıtlar niteliktedir. Nitekim farklı usullerde bakılan falları konu alan çok sayıda metin, raflardaki varlığını korumaktadır. Hatta bu metinler “falname” adlı bir türe vücut vermektedir. Falnameler, “fal bakmaya yarayan, mistik folklorun gereği olarak anlaşılması kolay bir dille yazılmış resimli ve resimsiz, tıbbî folklorlara ait telkine dayalı kitaplar (Uzun, 1995, 141)” olarak tanımlanabilirler. Fal hususunda kaleme alınan bu gibi eserler, Kur’an falnameleri, kura falnameleri, peygamber isimlerine göre tertip edilen falnameler olmak üzere üç grupta incelenebilir (Uzun, 1995, 141-142). Bu çalışmada, gelecekte haber verirken peygamber isimlerinden yararlanan bir fal metni neşredilecek ve bu metin falname literatürü içinde ait olduğu yere konumlandırılacaktır.

1. Fal ve Falın Tarihçesi

Arapçada fal (fe'l), “çeşitli şeylere bakarak gelecekte olacaklarla ilgili çıkarımlarda bulunmak, gaip haber vermek, uğur ve uğur getiren şeyleri gösteren işaret” anlamlarına gelir. Türkçede fal, “uğur, iyi talih, iyi baht” anlamlarında kullanılmaktadır (Şemseddin Sâmî, 1317, 978). *Kâmûs-ı Osmânî*'de ise fal, “Düşüncesi zayıf ve anlayışı kıt kimsenin, ümit edilen bir şeyi kâhinlik edip öğrenmek amacıyla kitap açmak; kitaba, baklaya bakmak gibi değişik şekillerde kendini gösteren girişimi ve bu girişimin işaret ettiği sonuç” şeklinde tanımlanmıştır (1322, 177).

Fal, yaşanan hayata ve geleceğe dair tahmin ve yorumlardan ibarettir. Bu tahmin ve yorumlarda bulunurken kullanılan araç ve tekniğe nispetle çeşitli fal türleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Yıldız falı, el falı, kuş falı, kâğıt falı, iç organlar falı, kum falı, zar falı, kitap falı, ateş falı, su falı, başın şekline göre yapılan fal, kura çekmek suretiyle yapılan fal, çay-kahve falı.

Fal ile ilgili inançların menşei Mezopotamya'da MÖ. 4000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Bu ritüel; Mısır, Çin, Babil ve Akadlarda gelişmiş, akabinde Asya ve Akdeniz'e yayılmıştır. O dönemlerde sıklıkla kullanılan fal metodu, kurban edilen hayvanın iç organlarının dizilişinden hareketle çeşitli sonuçlara ulaşmayı gerektiriyordu. Mezopotamya'da Sümerlerle birlikte başlayan söz konusu teknik, MÖ. 2000'de yaygın bir hâl kazanmıştır. Babil'de çocukların dünyaya geldikleri aylara göre fal bakılmış, hayvanların hareketleri/davranışları, rüya ve takvim falı ile astroloji vb. teknikler de kehanet amacıyla kullanılmıştır (Aydın, 1995, 135; Nar, 2014, 511).

Hititler döneminde hem kehanet hem de fal mevcuttu. Kaderlerinin tanrıların elinde olduğuna inanan Hititler, tanrıların taleplerine karşılık vermek ya da muratlarına erebilmek adına fala müracaat etmişlerdir. En çok astroloji türündeki fallar benimsenmiş, güneş ve ayın gösterdiği emareler, bilhassa yöneticiler ve aileleri ile ilgili olarak yorumlanmıştır. Hititlerde fal en çok savaş sahasında işletilmiştir. Ordunun kat edeceği yol, konaklayacağı şehir, taarruz edeceği zaman ve mekân, savaşın zaferle sonuçlanıp sonuçlanmayacağı fal bakılarak tayin edilmiştir. Et falı, kızıl keklik falı, talih falı, kuşların uçuş falı, Hititlerin en çok kullandığı fal türleri olmuştur (Aydın, 1995, 135).

Eski Yunan ve Roma'da ise fal, hayatın her alanına nüfuz etmiş vaziyettedir. Kâhinler gerek kuşların hareketlerini izleme gerek hayvanların iç organlarına bakma gerekse de yıldızlara bakma suretiyle manalar çıkarmaya, yorumlar yapmaya çalışmışlardır. Bunların yanı sıra meteorolojik olaylar (şimşek, gök gürültüsü vb.), içerisine bir maddenin atıldığı suyun yüzeyi ve

aynanın yansıttığı görüntüler de gelecekte haber alma aracı olarak kullanılmıştır (Aydın, 1995, 136).

Fal, Türk toplumunda İslam'ın kabulünden önceki zaman dilimlerinde Şamanizm kültür ve inancıyla özdeşlik arz etmiş, hayvan kemiklerinin yanı sıra ok ve yay aracılığıyla uygulanmıştır. Zamanla yıldız falı, ayna falı, su falı gibi farklı fal çeşitleri de kullanılmaya başlanmıştır (Nar, 2014, 511).

Tarihin her döneminde varlığını sürdüren fal, İslam'daki tüm yasaklamalara rağmen Osmanlı İmparatorluğu'nda da devam etmiştir. Halk arasında, temizlik yaparken, yuva ve iş kurarken uğurlu günü seçmek son derece önemliydi. Bu seçime göre işlerin olumlu ya da olumsuz neticeleneceğine kanaat getirilirdi. Yöneticiler nezdinde de fal, önemli bir konuma sahipti. Kimi padişahlar fal bakmayı yasaklamış olsalar da kimi padişahlar atama yaparken, yeni bir şey bina etmeden, sefere ve tahta çıkmadan önce fal baktırmış, falın sonucuna göre hareket etmişlerdir (Azak, 2020, 2, 65). Hatta bilime büyük önem veren Fatih Sultan Mehmed gibi bir padişah, kendisine özel bir fal kitabı yazdırmıştır (Sezer, 1996, 9).

Osmanlı'da gündelik hayatın her alanında var olan fal, kontrol altında tutularak denetlenmiştir. Bu sayede insanların inançları üzerinden haksız yere gelir elde etme niyetinde olanların engellenmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra fal işiyle uğraşanlara ruhsat verilmiş, bu kişiler düzenli olarak denetime tabi tutulmuşlar, herhangi bir şikâyet söz konusu olduğunda, haksız olmaları durumunda çeşitli cezalar verilmiştir (Azak, 2020, 2).

Fal çeşitlerinin üç ana başlıkta sunulmasına ve bunlardan birini "peygamber falı" teşkil etmesine rağmen bu konuda yapılan çalışmaların ve yayımlanan metinlerin diğer başlıkların yanında oldukça az kaldığı dikkati çekmektedir. Daha önce TDV İslam Ansiklopedisi'nde verilen yazma eserler ve çalışmalar dışında Şenödeyici'nin türe ait üç eseri neşrettiği makalesi de bu konuda yapılmış çalışmalara örnek verilebilir (Şenödeyici, 2014, 67-104). Hatice Şirin de bu hususta yazılmış bir eseri neşretmiştir (Şirin, 2005, 71-80). Neşredilen metinlere bakıldığında Peygamber olarak seçilen isimlerin, Kur'an'da anılmış olmasına özen gösterildiği ve peygamberler dışında ehl-i beyt, dört halife, on iki imam ve hatta dört büyük meleğin isimlerine de yer verildiği görülmektedir. Millî Kütüphane Yazmaları Biz-A5179 numarada kayıtlı manzum peygamber falından bir kesit aşağıda gösterilmiştir:

"Kâle Âdem Aleyhi's-selâm
Şimdiden geri sen amân bulasın
Kaygudan geri şâd-mân olasın

Düşmenin ola renc ü zahmette
Çün göre seni nâz u ni'mette (Şenödeyici, 2014, 73)

Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi Milli No 4325 numarada kayıtlı Fâl-i Enbiyâ adlı eserde:

Âdem aleyhi's-selâm şüphe ve teşvîş çekme ki falân işi işleyeyim mi işlemeyeyim mi diye Allah Teâlâ'ya tevekkül eyle, ol niyet ettiğin işi işle ve o gönlündeki tuttuğun murâda şürû eyle ve hayır ile müyesser olur ve gam yemeden halâs bulursun ve dostların cümle şâd olup düşmanların kör olurlar ve her gün muttasıl hürmet ve devlet ve izzet ziyâde olsa gerekdir, şu vechile ki halk sana haset ederler ve cümle işlerin ve murâdun ve maksûdun üzere hâsıl olur be-inâyet-i Allah Teâlâ (Şirin, 2005, 78).

Bu çalışmaya konu olan yazma eserde de Âdem Peygamber'in yukarıdaki örneklere paralel şekilde yorumlandığı görülebilir. Öyleyse eldeki metinlerden hareketle bu tür fallarda niyetlerin sonuçları ve peygamber isimleri arasında bir müştereklik bulunduğu söylenebilir.

Cafer-i Sadık'a nispet edilen bir falnamede ise toplam 60 halife ismini içeren iki dairenden hareketle kura çekildiği ve fala bakıldığı görülmektedir. Örneğin tahsil görmeye ilgili tutulan

niyet neticesinde halifeler dairesine ulaşıldığında buradan çekilen kura, “İlm okumaktan sormuşsun, Abbas’a git de haber versin.” şeklinde bir yargıya ulaşabilmekte; niyet sahibi eserde yer alan Abbas’a izafe şiirine bakarak niyetinin sonucunu öğrenebilmektedir. Abbas başlığı altındaki şiirde ilim tahsili ile ilgili olumlu değerlendirmeler yer almaktadır: “Ey ‘ilm okumak için özü fâl eden civân // Kim okumakta hayr ola mı bilesin ‘ayân // Bil kim sana müyesser olusar nice ‘ulûm // Âsân ediser onu sana Hayy u Müste‘ân” (Kadiroğulları, 2016, 18-19).

İlgili eserde bey adlarından, Türk adlarından, kavim adlarından, kadın adlarından da fal bakıldığı görülmektedir. Esasen, falname türlerini doğrudan “peygamber falı” ana başlığı ile açmak yerine, “isimleri konu alan fallar” suretinde bir başlık açıp peygamber falını bunun alt başlığı olarak değerlendirmek daha uygundur. Nitekim kişinin gelecekteki sevgilisinin ya da eşinin ismini tespit etmeye yönelik fallar, özel isimlerin dışında çiçek ya da hayvan adlarıyla bakılan fallar da “isimleri konu alan fallar” başlığı altında değerlendirilebilir. İsmi sahip olduğu harflerden ya da harflerin sayı değerinden hareketle bakılan fallar da ayrı bir alt başlık olarak düşünülebilir. Başka bir örnek olarak Balıkesir İl Halk Kütüphanesi 989/3 numarada kayıtlı falnamede peygamber isimleri ağırlıkta olmakla birlikte erkek isimleri konu edilmiş, kura çekilerek elde edilen sonuçlara göre kişinin gönlündeki muradı açıklığa kavuşturulmuştur. Bu yapılırken her bir isme bir dörtlük tahsis edilmiş ve “bendde geçen özel ismin anlamına, onunla ilgili kurulabilecek telmih ve teşbihlere uygun sözler söylenmeye çalışılmıştır. Bendde Hızır geçiyorsa, âb-ı hayat; Yûsuf varsa, Mısır, zindan, Ya’kup; İsâ ise, nefes; Mahmûd ile Ayaz; Halil geçtiğinde, gülistan, gülhen; Hasan ve Hüseyin ile güzellik, hûb, hüsn, ahsen gibi kelimeler kullanılmaya çalışılmıştır” (Gülhan, 2015, 209). İlgili falnamede “Hasan” ismine ayrılan dörtlük şu şekildedir:

*Hüsn ilinin şâhı sultânı Hasan
Ben kuluna eyle ihsânı Hasan
Senden artık kimseye kul olmazan
Ey güzellik tahtının cânı Hasan (Gülhan, 2015, 214)*

Özel isimler dışında meyve ve çiçek ya da hayvan adlarıyla oluşturulan falnameler de bulunmaktadır. Çiçek isimleriyle oluşturulan “Der-Aksâm-ı Ezhâr” başlıklı fal metninde, çiçeklerden bazılarının, klasik şiirdeki özelliklerine yönelik açıklamalara konu oldukları görülmektedir. Mesela nergis, eski şiirde sevgilinin mahmur bakışına işaret eder. Metinde de bu yönde bir sonuç verdiği görülmektedir.

*Eğer nergis dilerse gönlün ey yâr
Gözü yâdına var ol hasta vü zâr
Ki zîrâ çeşm-i dil-ber etse nîreng
Olur bâğ içre nergis vâlih ü deng (Ersoylu, 2010, 209)*

Bir not olarak, sanal platformda kahve falında bir terim olarak “peygamber falı” adının anıldığını belirtmek gerekir. Buna göre fincan soğuduğu zaman fincanın tabaktan ayrılmaması durumu bu isimle anılır ve tüm dileklerin kabul olacağına işaret sayılır (Büyükokutan, 2012, 104).

2. Çalışmada Neşredilen Müellifi Bilinmeyen Fal Metni

2.1. Muhteva

İncelememize konu olan metin, peygamber ya da sahabe isminin kura ya da parmak basma yoluyla seçilmesinin ardından; çıkan isme uygun bir yorum içermektedir. Seçilen peygamberler, Kur’an’da adı geçen peygamberler olup kronolojik bir sıra ile anılmıştır. Hz. Muhammed’den sonra ise Ehl-i Beyt ve imamlara yer verilmiştir. Bu anlamda peygamber harici seçilen isimler ve gizemli ilimlere duyulan merak, metnin Şia mensubu bir kimse tarafından oluşturulduğunu düşündürmektedir.

Fal metni, seçilen dinî karakterin hayatına uygun düşecek biçimde şekillenmiştir. Örneğin Hz. Hasan bölümünde, fal sahibinin ev içinde bir kimseden ihanet göreceği bildirilmektedir. Yine, sabrın sembolü olan Eyüp Peygamber bölümünde, fal sahibine sabırlı olması tavsiye edilmektedir. Ayrıca kalbinde endişe/hüzün taşıyan birine, Yunus'un (as.) dilinden "Hiç elem çekme; Allah, beni denizde balığın karnındayken nasıl kurtuluşa erdirdiyse seni de bu sıkıntılı hâlden kurtaracaktır." şeklinde tavsiye verilmektedir.

Fal metni yazarının, İslâm'ın bu gibi ilimlere bakış açısını göz ardı ederek kimi zaman yanlış yola sevk ettiği görülmektedir. Örneğin İsmail Peygamber bölümünde fal sahibine, muradına erebilmesi için kendisine engel olan bir kadın hedef gösterilmektedir. Bu telkin, fal sahibinin yok yere bir kadına düşman olmasıyla sonuçlanabilir. Yine İbrahim (as.) bölümünde fal sahibinin bir düşmanı olduğu, bu düşmanın yüzünde de yara izi bulunduğu ve onun üzerine Allah'ın izniyle galip geleceği söylenmektedir. İshak (as.) bölümünde ise uzun boylu mavi gözlü bir kimsenin fal sahibine düşmanlık ettiği, onun şerrinden kurtulmak için de bir dil bağı yazdırması gerektiği fal sahibine bildirilmiştir. Bu gibi söylemler, fal baktıran kişinin falcının işaret ettiği şekle uyan herhangi bir insana karşı şüpheli olmasına sebebiyet verecektir.

Habil (as.) bölümünde fal sahibine, bir kadınla arasında çekişme/anlaşmazlık yaşayacağını ve o kadının kendisine tuzak kurduğunu, yedi gün boyunca sabahları yetmiş defa Ayete'l-Kürsî okuması durumunda bu tuzaktan kurtulabileceği söylenmiştir.

Hud (as.) bölümünde ise fal sahibine, kendisine sihir yapıldığı, tuzak kurulduğu, Ayete'l-Kürsî yazılı bir nesneyi koluna takıp her gece yüz defa Ku'l-e'ûzu (Muavvizeteyn) okuyup uyuduğu takdirde bela ve kazalardan emin olacağı ifade edilmiştir.

Bununla birlikte, kimi bölümlerde falcının niyet sahibini tövbe etme, sadaka verme, hayır yapma gibi davranışlara sevk etmesi; toplumsal fayda olarak nitelenebilir. Ancak yine falcının muhatabını kandırdığı, inandırıcılığı sağlamak için bu tavsiyelerde bulunduğu unutulmamalıdır.

Tutulan niyetler, falcının sözlerinden hareketle tahmin edilebilmektedir. Falcıya giden kişinin genellikle "sefere ya da hacca gitmek, zengin olup olamayacağını öğrenmek, gizli düşmanlarını açığa çıkarmak" gibi konularda niyet tuttuğu görülmektedir.

Bakılan her falın akabinde birkaçı istisna olmak üzere diğer fala geçmeden önce "İlâ ya'lemu'l-ğaybe illa'llâh" ayeti zikredilmiştir. Bu da fala bakan kişinin, söylediklerinin gerçekleşmemesi durumunda kendisine bir sorumluluk yüklenmemesi niyetiyle söylemiş olabileceğini düşündürmektedir.

Eserde yer verilen isimler, fal sonucu, çekilen ismin hayatıyla falın ilgisi ve fal sonucuna göre yapılması gerekenler aşağıda tablo hâlinde verilmiştir:

Fal Tablosu

Peygamber ve Din Büyüğünün Adı	Fal Sonucu	Peygamber ve Din Büyüğünün Hayatıyla İlgisi	Yapılması Gereken
Âdem	Sefer	Hz. Âdem'in dünyaya sürgün edilmesi	80 akçe sadaka verme
Şit	Bir hayır yapma ya da Kâbe seferine çıkma	Şit'in "Hibetullah, Allah'ın başışı" diye nitelendirilmesi, Kâbe'yi çamur ve taş kullanarak inşa etmesi	Sadaka verme, nikâh cemiyeti kurma, mülk satın alma
Habil	Dost suretindeki düşmanların zarar verecek olması	Kabil'in, kardeşi Habil'e düşmanlık beslemesi	Yedi sabah 70 kere Ayete'l-Kürsî okuma, 71 gün sabretme
İdris	Bir hazine bulma ve bu	İdris'in yüce bir makama	İhsan etme, sadaka verme

¹ Neml 65: Allah'tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

PEYGAMBER VE DİN BÜYÜKLERİ ADIYLA FAL BAKMA GELENEĞİ VE BU
KONUDA YAZILMIŞ MÜELLİFİ BİLİNMEYEN BİR ESER - ÖZER ŞENÖDEYİCİ -
MUHAMMED MUSAB TİRYAKİ

	malla büyük bir hayırda bulunma	eriştirilmesi	
Nuh	Bir dosttan armağan gelmesi ve sefere çıkması	Nuh'un (as.) tevekkülü	Sabır ve tevekkül
Lût	Sıkıntıya uğramamak için sefere çıkmama	-	Tevbe etme, sabretme ve kurban kesme
İlyas	Bir niyet için kurban kesme	-	-
Danyal	Bir mala erişme ve sefere çıkma, yakın kimsenin ihaneti	-	Kol bağı taşıma (muska)
Hud	Sihir ve tuzak kurulmuş olunması, işlenen bir günah dolayısıyla büyük bir bela ile karşılaşma	-	Ayete'l-Kürsî'yi kol bağı yapma, her gece 100 kere kul e'ûzu okuma
Uzeyr	İstenilen bir şeye kavuşma, murada erme	-	Niyetten vazgeçmeme
Yunus	Hasretini çektiği kişiye kavuşma	Yunus'un (as.) balık karnında kalması ve kurtuluşa ermesi	Nikâh cemiyeti kurma, sefere çıkmama
Eyyub	Bir musibetin isabet etmesi	Eyyub'un (as.) nice sıkıntıya sabredip kurtuluşa ermesi	Sabır ve şükür
İbrahim	Mübarek bir sefere çıkma, yüzünde yara izi bulunan bir düşmanın varlığı	-	Niyet için gam çekmeme
İsmail	İstenilene erişmeye bir kadının engel olması	İsmail (as.) ve kurban hadisesi, Hacer ve Sare (as.) arasındaki çekişme	Kurban kesme
İshak	Mavi gözlü uzun birinin düşmanlığı	-	Dil bağı yazdırma Sefere çıkmama
Yakup	Sevilen birinden uzak kalma	Yakup'un (as.), oğlu Yusuf'tan ayrı düşmesi	Hâle razı olup tevekkül etme
Yusuf	Dost suretinde bir düşmanın varlığı	Yusuf'un (as.) iftiraya maruz kalması	-
Cercis	Birkaç kişinin zarar verecek olması	Feci bir şekilde öldürülmesi	Bir yere gitme, 7 gün bekleme
Şuayb	Sabrın yardımıyla bir görev teklifinin gelmesi	-	Sabretme, göreve boyun eğme
Musa	Beklenmedik yerden bir malın gelmesi	Beklenmedik şekilde nimetlere erişmesi	Hacca gitme, fakirlere nafaka ve sadaka verme
Harun	Niyet ve muradın günler sonra hasıl olacağı	Allah'tan gelecek emirleri sabırla beklemesi	Sabır
Davud	Heves edilen bir şeyin başkasının olması	-	Hevesi terk etme, tevekkül etme
Süleyman	Bir kadının sihir yapıp talihi bağlamış olması	Süleyman ve Belkıs hadisesi	-
Zekeriyya	Sefer	Kâfirlerden kaçması	Tevekkül ve şükür
Yahya	Yakın zamanda birisinin gelecek olması	Yahya'nın Zekeriya Peygamber'e müjdelenmesi	Nikâh ve düğün cemiyeti kurma, sadaka verme

İsa	-	-	-
Salih	Bir kimse ile anlaşmazlık yaşama ve üstün gelme	Kavminin Salih'e meydan okuması	Tevbe etme
Hızır	Sadık bir yoldaşın varlığı	Hızır ile İlyas'ın ya da Musa'nın yolculuğu	Zikir, tevekkül, fakirlere sadaka ve nafaka verme
Lokman	Can sıkıntısı ve yokluk çekme, sonunda huzura kavuşma	-	Günahlardan kaçınıp Allah'a sığınma
Muhammed	Dileklerin ve duaların kabul olması	Son Peygamber olup Allah'ın en sevgili kulu olması	Kıyamete kadar kesilmeyecek olan bir hayırda bulunma
Ali	Allah'ın lütfundan bir büyük fazilet ve devlet	Hz. Peygamber'e yakınlığı	İhsanda bulunma
Hasan	Sağ göğsü üzerinde beni olan bir düşmanın varlığı	Bir yakını tarafından zehirlenmesi	Sabır, 7 gün kimseyle kavga etmeme
Hüseyin	Beklenmedik yerden bir nimete kavuşma	Hz. Peygamber'in torunu olması	Fakirlere nafaka verme
Cafer-i Sadık	Niyetin edilen şeyin güzel olması	-	Sefere çıkma, hayvan satışından uzak durma
İmam Musa	Nikâh	Sürgün ve tutsak hayatı yaşamış olması	Niyetten vazgeçme
İmam Mehdi	Bir makama kavuşma, talihin açılması, halk nezdinde hürmet görme	Gelişinin özlemle beklenmesi	Şükür

2.2. Nüsha Tavsifi

Araştırmalarda eserin iki nüshası tespit edilmiştir. İlki Erzurum İl Halk Kütüphanesinde 25 HK 2138 numarada, diğeri ise Erzurum Kütüphanesi Erzurum Yazmalar koleksiyonunda 498 numarada kayıtlı *Mecmû'a-i Cifr ve Reml* [6b-13b] adlı eser içerisinde. Nüshanın başında iki ayrı damga bulunmaktadır. Birisinde "Erzurum İl Halk Kütüphanesi, demirbaş numarası 38326", diğeri ise "Erzurum Kültür Müdürlüğü, demirbaş numarası 2138" diye belirtilmiştir. Yapılan incelemelerde iki nüshanın birebir aynı olduğu tespit edilmiştir.

Siyah mürekkeple yazılmış 8 varaklık eser, 21 ila 23 satırdan oluşturulmuştur. Eserin ismine rastlanılmamıştır. Metnin etrafı cetvelle çerçevenmemiştir. Varakların bir kısmında renkli (pembe) kâğıt kullanılmıştır. Hemen hemen bütün varaklarda kısmi lekeler oluşmuş, bazı varaklarda ise mürekkep dağılmıştır. Ayrıca varakların alt kısımlardaki satır sonları zarar görmüştür. İstinsah tarihi ve müstensih belli değildir.

3.3. Metnin Kurulmasında Takip Edilen Yol

- Farsça ön ekler, Arapça ek ve edatlar kelimelere getirilirken kısa çizgi ile ayrılarak gösterilmiştir: bî-zan; be-ğâyet; ber-murâd.
- Tekrar gruplarında araya giren ekler kısa çizgi ile ayrılmıştır: gün-be-gün.
- Özel isimlerden sonra gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmamıştır: Hâzret-i Nûhuñ, Yûsufu.
- Arapça ifadelerde düşen "elif" harfleri kesme işaretiyle gösterilmiştir: in-şâ'llâhu.
- Metnin daha kolay anlaşılmasını sağlamak için nokta, virgül gibi noktalama işaretleri kullanılmıştır.

- Metin tamirleri köşeli parantez [] içinde gösterilmiştir.
- Metinde yer alan ayetlerin mealleri, sure ve ayet numaraları dipnotta verilmiştir.
- Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri “Ā, ā; Ī, ī; Ū, ū” şeklinde gösterilmiştir.
- Nüshanın sayfa numaraları köşeli parantez [] içerisinde koyu olarak verilmiştir: [6b] [7a].

Transkripsiyon Alfabe Sistemi

ا : a, ā, e, i, ī	ح : ḥ	ش : š	ق : q
ء : ʾ	خ : ḫ	ص : ṣ	ك : g, k, ṅ
ب : b	د : d	ض : ḏ, ḏ̣	گ : g
پ : p	ذ : ḏ	ط : ṭ	ل : l
ت : t	ر : r	ظ : ḏ̣	م : m
ث : ṯ	ز : z	ع : ʿ	ن : n
ج : c	ژ : j	غ : ġ	و : v, o, ö, u, ü, ū
چ : ç	س : s	ف : f	ه : h, e ی : y, ī, i ī

TRANSKRİPSİYONLU METİN

[6b]

Fāl-i Hāzret-i Ādem ‘Aleyhisselām

Qālallāhu Te‘ālā ‘aleyhi ve sellem (وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا)¹ ilā āhirihi. Ey fāl şāhibi! Saña muştuluk olsun. Senüñ üzerine sa‘âdet ü hidāyet kapuları açıldı ve ğam u ğuşşadan göñlüñ küşāde oldu. Bütün sekrāna seksen aqçe şadaqa ihsān eyle, tā ki ni‘met-i Dāvūda elüñ yitişe. Devletüñdür. Dīnüñ ve dünyān hayr idüp bir armağan gele. Külli sürür hāsıl idesin. Ey fāl esi! Ādem peygamber niceleri Hāqkuñ maqbūli olup miñnetden hālāş oldısa sen dağı murādına irüp devletüñ ve ni‘metüñ ziyāde ola ve şimdiye qadar nice nice felāket ve zahmet kim çekmişüñ ammā şükr ile gel, tālī‘ üñ nahvetden sa‘âdete irişdi. Bundan şoñra devlet saña yār oldu ve dağı bir kimseye firāq çekersin, yakın vaqtda gelüp saña mülākī ola ve bir yakın sefer görünür, varasuñ, anda çok fa‘ide ve ni‘met bulasuñ. Ammā bir gizlü² vardur halkdan şaқınursuñ, hāşıl olmasını gözlersüñ, in-şā’llāhu te‘ālā kırık bir günden şoñra senüñ murāduñ hāşıl ola. Her ne kim maqşūduñ göñlüñde vardur, irişesüñ in-şā’llāhu te‘ālā (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا يَعْزُبُ عَن رَّبِّهِ شَيْءٌ)³

[7a]

Fāl-i Şīt ‘Aleyhisselām

Qālallāhu Te‘ālā (فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ)⁴ Ey fāl şāhibi! Bu fālüñ gāyetle mübārekdür. Ma‘aş tām?⁵ olsun, hayrludur. Devletüñ ve irādetüñ ve rāhatuñ gün-be-gün ziyāde olup ümīd itmedigin yerden saña māl ü ni‘met ire ve her neye kim şunarsañ murāduñca ola ve bu sene saña mübārek ve qutlu bir yere bir mübārek hayr idesin, yā hod Ka‘be seferiñ kılasuñ. Andan hayrlar hāşıl idesüñ. Şīt ‘aleyhisselām eydür: Ey fāl şāhibi! Beşāret olsun saña kim bu niyyetin hāşıl olur. Gerekdür kim niyete şadaqa ihsān idesüñ. Zīrā kim bu niyyetin gāyetde hayr u iyüdür ve bu murāduñ ferāgat eyleme. Bu sebebile nice nice kimesnelere ihsān u in‘ām idesüñ ve bir mübārek cem‘iyet kılasuñ. Ol nikāh cem‘iyeti ola ve dağı bir mülk alasuñ. Ol mülküñ kıble tarafında bir künci ola. Ol künci Hāq te‘ālā saña müyesser eyleye, tā ki göñlüñden diledigüñ bulasuñ ve dağı hayrlu ihsānlar kılasuñ. ‘Aqıbetüñ hayrlar hāşıl ola, in-şā’llāhu te‘ālā (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا يَعْزُبُ عَن رَّبِّهِ شَيْءٌ)⁶

Fāl-i Habīl ‘Aleyhisselām

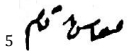
Qālallāhu Te‘ālā (وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنِي آدَمَ بِالْحَقِّ)⁷ Ey fāl şāhibi! Āgāh olasuñ dost sūretde düşmenlerüñ vardur. Hāzer ider anlardan esrārīñi şaқla zīrā saña zarar irişdirmeğe qaşdları vardur, anlar ile oturup tırma, tā kim anlaruñ zararlarından hālāş

¹ Bakara 31: Allah, Ādem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti.

²

³ Neml 65: Allah’tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

⁴ Hūd 115: Sabret! Çünkü, Allah iyilik edenlerin mükāfatını zayı etmez.

⁵

⁶ Neml 65: Allah’tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

⁷ Māide 27: (Ey Muhammed!) Onlara, Ādem’in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku.

olasuñ ve bu senüñ itdigüñ niyyet bağludur, şimdi hâşıl olmaz, şabr eyle tã kim ta‘li‘ün nuhûsetden sa‘âdete çıka ve murâd u kaşduñ hâşıl ola ve dağı bir ‘avrat ile nizã‘uñ vardur, saña mekr etmişdür, yedi gün şabâh yetmiş kere Âyete’l-Kürsî okuyup kendüne okudasuñ ol mekrden hâlâş olasuñ, andañ üzerine gâlib olasuñ ve Habîl ‘aleyhisselâm eydür: Bu niyyet üzere yetmiş bir gün şabr eyleyesuñ. Andan soñra ümîd idesuñ tã kim murâduñ âsân hâşıl ola. Eger kim yetmiş bir günden ‘acele idesuñ, murâduñ hâşıl olmayup belki nice nice ziyân göresuñ şabr idüp [7b] Allah te‘âlâya tevekkül eyle tã kim murâduñ göñlüñ mañlûbı üzre hâşıl ola, dağı senüñ nefsuñde bir fesâduñ vardur. Andan tövbe idüp istiķâmet üzre olasuñ tã kim kalbünüñde dünyevî ve uhrevî murâduñ hâşıl ola in-şã’llâhu te‘âlã (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ)⁸

Fâl-i İdrîs ‘Aleyhisselâm

Qalallâhu Te‘âlã (وَإِذْ كُنَّا فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا)⁹ Ey fâl şâhibi! Muştuluk olsun bu fâlüñ be-gâyet mübârek ve hayrludur zîrâ İdrîs peygamber fâlıdur. Devlet ü izzet ü rif at bula, hiç ümîd itmedigüñ yerden saña ulu ni‘met yetişe kim niceler senüñ ni‘metüñle hoş geçüp saña du‘âlar ideler ve düşmenlerini Haq te‘âlã kahr eyleyüp¹⁰ imdi bu niyyetüñ şadlıgına şükranê in‘âm ve ihsân idesuñ tã kim ‘amele murâduñca hâşıl ola, cemi‘ belâ ve kazalardan emîn olasuñ ve dağı ey fâl şâhibi! İdrîs peygamber eydür: Beşâret olsun saña kim bu murâduñ hâşıl olur, hayli mâl cem‘ idesuñ. Ol mâl ile bir mülke mâlik olasuñ, anuñla şihhat ve ‘âfiyet üzre geçinesuñ. Belki sen bir gizli mâl bulasuñ, anuñla bir ulu hayr idesuñ, tã rûz u kıyâmete kadar ol hayr şâbit u bâkî kala ama İdrîs peygamber ‘aleyhisselâm eydür: Bir nesneden için ziyâde gam-nâkseñ hiç gam u guşsa çekme, şadağa i‘tã eyle tã kim ol nesne âsân şüretle elüñe girüp dünyevî ve uhrevî murâduñ hâşıl ola, in-şã’llâhu te‘âlã (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ)¹¹

Fâl-i Nüh ‘Aleyhisselâm

Qalallâhu Te‘âlã (إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ سَلَامًا عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ)¹² Ey fâl şâhibi! Cãn u dilden Hazret-i Nühüñ naşihatin diñle bir murâd için ‘acele ile zor ile almağ ister iseñ amma elüñe bir manķır girmeye nã-murâd kalasuñ, belki koyun kuzudur bu arķasına yapışdıgüñ ķurd ve arslãn ola, imdi burada şabr u selâmetdür. Amma şabr idüp Haqqa tevekkül iderseñ murâduñ göñlünce olup hâşıl ola ve saña bir dostdan armağãn gele, ol armağãn sebebiyle sefer idilmek göründü, ol seferde bir mañbûb ve ziyâde ħusn ü ħüb ķul veyã veyã cãriyeye mâlik olasuñ. [8a] Anuñ için şad u ħurrem olup nice devlet u sa‘âdete iresuñ ve hem birüñe rãzuñ vardur, gice gündüz anuñçün gam çeküp ola mı olmaya mı dirsüñ. Nüh peygamber eydür: Hiç gam çekmen olmaz

⁸ Neml 65: Allah’tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

⁹ Meryem 56: Kitap’ta İdris’i de an. Şüphesiz o, doğru sözlü bir kimse, bir nebî idi.

¹⁰

¹¹ Neml 65: Allah’tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

¹² Saffât 79-80 : Âlemler içinde Nüh’a selâm olsun! İşte Biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız.

deyü. İn-şâ'llāhu te'ālā yedi günden sonra ol rāzuñdan bir eser olup andan murāduñ hāşıl olur, in-şā'llāhu te'ālā (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ)¹³

Fāl-i Lût ' Aleyhisselām

Ḳālallāhu Te'ālā (وَلَوْطًا أَتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا)¹⁴ Ey fāl şāhibi! Āgāh ol bu fāluñda saña Lût peygamber der ki: Bu niyyet üzre küll-i ḥavf çekersüñ tali' üñde muḥkem naḥvet ve ḳalbüñde bir ḳasāvet vardur, ḥazer eyle kendüñde olan ef'āl-i ḳabīḥadan vaz gelüp tövbe idesüñ tā kim gelecek belālardan emīn olasuñ ammā sefer itmeyesüñ, iderseñ küll-i ziyān göresüñ kim başuñ ḳurtarmaḳ için ancak ḳādir olasuñ. Lût peygamber eydür: Ey fāl şāhibi! Bu niyyet üzre birkaç def'a himmet ider ve tembīh idüp hāşıl idemedüñ yā niçin şimdi 'acele idüp olmuşı eyidirsüñ ammā fark üçüncü güne varıncaya ḳadar ḫālī' üñ nuḥūsetden çıkmaz, şabr itmek gerekdür. Andan sonra üzerine baḒlu ḳapular açıla ve ḫālī' üñ şaḒir olsun, bu niyyetüñ hāşıl ola ammā Tañrı ile 'ahd idüp ḳurbān nezr itmişsen var 'ahdüñ yerine getir tā kim her işüñ ḳolay gelüp raḫat bulup her murāduñ hāşıl ola (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ)¹⁵

Fāl-i İlyās ' Aleyhisselām

Ḳālallāhu Te'ālā (وَالْيَاسَ كُلِّ مِنَ الصَّالِحِينَ)¹⁶ Ey fāl şāhibi! Muştuluḳ olsun saña İlyās peygamber yār olup ve ḳarīn olup mezālīm ḫalāş olasuñ ammā bir niyet için ḳurbān şadaḳa 'ahd itmişseñ elbetde virmesine sa'y ve ihtimām idesüñ tā kim devletüñ ve 'izzetüñ ziyāde olup her murāduñ āsān vechle olup Ḓam u Ḓuşşadan ḫalāş olasuñ, hiçbir nesneye ihtiyāc olmayasuñ, murāduñ hāşıl ola in-şā'llāhu te'ālā.

[8b]

Fāl-i Danyāl ' Aleyhisselām

Ḳālallāhu Te'ālā (وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ)¹⁷ Ey fāl şāhibi! Bu fāluñ Ḓāyetle ḫūb geldi, bu yaḒın sā'atde bir ni'mete vāşıl olasuñ, ol ni'metden nice nice kimesneler sebīllene ve bir de sefere gidesüñ, ol seferde çok fā'ide görüp girüye tiz gelesüñ, Danyāl peygamber eydür: Ey fāl şāhibi! Bu niyyeti terk eyleme, bundan saña lāzımdur ki pāz u bend taşıyasuñ tā kim anlaruñ şerrinden emīn olasuñ ve bir vāḒı' a görmüşsüñ, ol vāḒı' anuñ ta'biri budur ki bir saña yaḒın kimsenüñ ḫıyānetliḒi zāhir veyā bıraḒdıḒuñ nesneyi inkār iderler ve bir nesneye endişe idüp olur mu olma mı dirsüñ, yaḒın vaḒitde ziyādesiyle hāşıl olup ber-murād u nā'il-i merām olursuñ in-şā'llāhu te'ālā (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ)¹⁸

Fāl-i Hūd ' Aleyhisselām

¹³ Neml 65: Allah'tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

¹⁴ Enbiyâ 74: Biz, Lût'a da bir hikmet ve bir ilim verdik.

¹⁵ Neml 65: Allah'tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

¹⁶ En'âm 85:İlyas'ı doğru yola erdirmiştik. Bunların hepsi salih kimselerden idi.

¹⁷ Yâsîn 48: "Eğer doğru söyleyenlerseniz, bu tehdit ne zaman gelecek?" diyorlar.

¹⁸ Neml 65: Allah'tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

Qālallāhu Te‘ālā (مَا جِئْنَا بِبَيِّنَةٍ قَالُوا يَا هُوْدُ)¹⁹ Ey fāl [sāhibi]! Bu seniñ fāluñ böyle geldi ki saña mekr u sihr itmişlerdür. Anuñçün gönlüñ perişān olup işin gücün rast gelmeyüp sefil-i qalb u serdān olmaqtasuñ. Hūd ‘aleyhisselām eydür: Gerekdür ki Āyete’l-Kürsī pāz u bend idüp her gice yüz kerre Kul e‘ūzu okuyup uyuyasuñ, bu nice belālardan, kazālardan emīn olasuñ ve bir ulu günāh etmişseñ ol günāhdan sanā bir ‘azīm āfet irişmek görünür. Eger tövbe edüp ol günāhdan ferāğat iderseñ belādan dağı emīn olasuñ. Haq te‘ālā işini gücünü hayra tebdil idüp işlāh olasuñ ammā saña bir kimse ulu dirliğe geçirüp sāhib-i ‘uluvv olup toğruluk zuhūra getirüp bir hıdmet buyurup ol hıdmetün istikāmet zuhūra gele, ol kimse seni sāhib-i ‘uluvv ide gün-be-gün devletün ve ‘izzetün [9a] arğa her ne murāduñ var ise hāşıl ola. (لَا يَعْلمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللهُ)²⁰

Fāl-i ‘Uzeyr ‘Aleyhisselām

Qālallāhu Te‘ālā (وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ)²¹ Ey fāl sāhibi! Bu fāluñ gāyet mübārekdür. Bu niyyetün üzre saña cum‘a günü bir ‘azīm sevinmek vardur, belki murādına iresün. ‘Uzeyr peygamber ‘aleyhisselām eydür: Ey fāl sāhibi! Çokdan berü bir niyyetün var, ola mı olmaya mı dirsün. Bu i‘tikāddan ferāğat gelmeye, Haq te‘ālā kādirdür ki senün olmaz didiğün murādı tarafetü’l-‘aynda huşūle getirüp senün haberün olmaya, murāduñ hāşıl ola in-şā’llāhu te‘ālā.

Fāl-i Yūnus ‘Aleyhisselām

Qālallāhu Te‘ālā (وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ)²² Ey fāl sāhibi! Nice zamāndur iştiyāk u firāk çekdigün ve cān u dilden muhabbet itdigün senünle mülākāt olup ve vişāliyle müşerref olasuñ, düşmenlerün vardur, sanā zarar u kaşd iderler ammā Haq te‘ālānuñ ‘ināyetiyle bir kılına zarar idemeyüp hased ile maqhūr olalar. Yūnus ‘aleyhisselām eydür: Ey fāl sāhibi! Senün qalbünde bir ‘azīm gārağ vardur, leyl u nehār elem u gām u guşsa çekersün, hiç elem üzre olma ki ben baħr içinde semek qarnından nice necāt buldum ise o gibi Haq te‘ālā seni ol guşşadan hālāş eyleye. Zīrā saña güç olan iş Haq te‘ālāya āsāndur ve ejderhā elünde qarınca gibi ola tālī’ün qutlu ve sa‘ādetlü olup bir ulu cem‘iyyet idesün. Ol cem‘iyyet nikāh cem‘iyyeti ola, ol nikāh mübārek ola ammā seferden hāzer eylesün. Zīrā yigirmi gün geçmeyince giderseñ zarar çekersün, in-şā’llāhu te‘ālā (لَا يَعْلمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللهُ)²³

Fāl-i Eyyūb ‘Aleyhisselām

[9b]

Qālallāhu Te‘ālā (وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ)²⁴ Ey fāl sāhibi! Saña Haq te‘ālā tarafından bir muşibet vire velākin ol senün günāhuñdan degüldür. Belki Haq te‘ālānuñ maqbūl ve

¹⁹ Hūd 53: Dediler ki: “Ey Hūd! Sen bize açık bir mucize getirmedin.

²⁰ Neml 65: Allah’tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

²¹ Tevbe 30: Yahudiler, “Üzeyr, Allah’ın oğludur” dediler.

²² Enbiyâ 87: Zünnün’u da hatırla. Hani öfkelenerek (halkından ayrılıp) gitmişti de kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı.

²³ Neml 65: Allah’tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

²⁴ Enbiyâ 83: Eyyūb’u da hatırla. Hani o Rabbine, “Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin” diye niyaz etmişti.

mu‘teber kulu olduğun içündür. Şanma kim red olduğundan degüldür. Nitekim Eyyüb peygamber eydür: Ey fāl şāhibi! Yedi sene belāya mubtelā olup ve yetmiş biñ kırt ve vücūduna girüp çıkarlardı. Bunca belāya şabr ile Hāḫka şükr idüp ‘aczluk itmediyçün ve ol belālardan hālāş olup ulu sa‘ādete irişdi. İmdi sen daḫı nice belālara şabr idüp Hāḫ te‘ālāya şükr eyleyesün. Hāḫ te‘ālā Eyyüb peygambere virdiği sa‘ādeti saña daḫı müyesser eyleye, iki cihānda senün, maḫbül kıl olup cemī‘ belālardan ve ḫazālardan emīn olup maḫşūduña iresün.

Fāl-i İbrāhīm ‘Aleyhisselām

Ḳālallāhu Te‘ālā (وَادْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ) ²⁵ Ey fāl şāhibi! İbrāhīm peygamber ‘aleyhisselām eydür: Bu niyyetün çün ğam çekme, işün gücün ve kār u kesbün ziyāde olup toprağa yapışursañ altun ola ve sefer iderseñ ğāyet mübārek ola ve Hāḫ te‘ālā bir ulu kimesneden saña bir ni‘met irişdire, nice kimseneler ol ni‘metden ğanı olalar ve bir kimesne saña düşmāndur ammā yüzünde bir zaḫm nişānı vardır. Anuñ üzerine ğālib olasuñ, in-şā’llāhu te‘ālā (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ) ²⁶

Fāl-i İsmā‘īl ‘Aleyhisselām

Ḳālallāhu Te‘ālā (وَادْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ) ²⁷ Ey fāl şāhibi! Diñle bu fālün aḫkāmin kim sen nice zamāndır ki bir murāda irmege ḫaleb idersün ammā arada bir ‘avrat māni‘dür. Bu murād üzre ḫurbān [idersün]. Nitekim İsmā‘īl peygambere semādan ḫurbān inüp ol belādan emīn olup girü şihḫat üzre selāmetle ta‘likātına vāşıl oldu, ancılayuñ sen daḫı maḫlūbuña irüp huzur-ı ḫalb ve şafā-i ḫāḫır ile maḫşūduñ ḫāşıl ola in-şā’llāhu te‘ālā.

[10a]

Fāl-i İshāḫ ‘Aleyhisselām

Ḳālallāhu Te‘ālā (رَأَى اسْحَقَ يَعْقُوبَ وَمِنْ وَ) ²⁸ Ey fāl şāhibi! Bu niyyete bir nice gün şabr iderseñ hūbdur ve illā kim ‘acele iderseñ elüne girerse de fā’ide görmeyesün ve sefer iderseñ külli ziyān çekersün. Belki seferden gelmeye çok eylesenün ve ammā bir uzun boylu mā’ī gözlü kimesne saña düşmānlık ider, zarar idüp bir dil bağı yazdırup getüresün tā kim ol düşmānlık şerrinden emīn olasuñ. İshāḫ peygamber eyüdür: Fāl şāhibi! Her ne murāduñ var ise ḫāşıl ola in-şā’llāhu te‘ālā (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ) ²⁹

Fāl-i Ya‘kūb ‘Aleyhisselām

Ḳālallāhu Te‘ālā (وَوَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمَ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى لَكُمْ الدِّينَ) ³⁰ Ey fāl şāhibi! Ta‘accub-i ğuşşada ve ğamda ḫalmışsuñ ve bir zamān kim şöḫbe[t] itdigün

²⁵ Meryem 41: Kitap’ta İbrahim’i de an.

²⁶ Neml 65: Allah’tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

²⁷ Meryem 54: Kitap’ta İsmail’i de an.

²⁸ Hūd 71: ...İshak’ın arkasından da Yakub’u.

²⁹ Neml 65: Allah’tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

³⁰ Bakara 132: İbrahim, bunu kendi oğullarına da vasiyet etti, Yakub da öyle: “Oğullarım! Allah, sizin için bu dini (İslām’ı) seçti.

kimesneden cüdâ düşmüşsün veyâ bir³¹ esbâbını zâyi^c itmişsün, ol sebebden gâmda ve gıuşşada qalmışsün. İmdi Ya^c kûb eydür: Ey gâam-nâk! Bu belâlarla helâk olma, belki bu qazaya rızâ virüp Hâkka tevekkül olasuñ tâ kim ben Yûsufu ni'düp bulduğum gibi dağı yitirdiğün eşyâyı bulup maqşuduñ hâşıl ola.

Fâl-i Yûsuf 'Aleyhisselâm

İdî قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ (رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ)³² Ey fâl şâhibi! Diñle bu niyyetün gâyetle şadân u handândur ki bu niyyetün hâşıl olmışdur, bilki derdüni ...³³ senün dost şüretinde bir düşmânün vardur, qahr ola, devlet saña yüz tuta ve sa'adet bâkî ola, süvâr olup menzil-i maqşuduña iresün, Yûsuf peygamber gibi nice zamân hasta [10b] ve bühtânda qalmışsün ammâ âhirün hayr olup Hâk te^c âlâ seni ol çilleden qurtarup cemî^c murâduñ hâşıl ola.

Fâl-i Cercîs 'Aleyhisselâm

İdî قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ)³⁴ Ey fâl şâhibi! Bu fâluñda saña havf vardur, zirâ birkaç kimesneler saña qaşd idüp bir belâ irişdirmek isterler ammâ Allâh te^c âlâ seni anlarun şerrinden şaklaya ve Cercîs 'Aleyhimusselâm eydür: Bu fâl ile bir yere hareket idesün, bilki anda eylesenün ol ecilden hıfz eylesenün ammâ murâduñ için bir devletlige varmaq isterseñ andañ yedi gün geçmeyince varmayasuñ, varırsañ sözüñ revâ olmaya ammâ soñra varırsañ murâduñ hâşıl ola bi-izni'llâhi te^c âlâ (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا)³⁵ اللّٰهُ

Fâl-i Şu'ayb 'Aleyhisselâm

İdî قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفَقَهُ كَثِيرًا)³⁶ Ey fâl şâhibi! Bu fâluñ eyü faldur velâkin bu niyyete şabr eyle zirâ bu huşuşda şabr hayrdur. Hâk te^c âlâ şabırlı kullarını sever, bu mağalde şabr iderseñ murâda ve devlete irersün. Ve hem şabruñ mu'avenetiyle bir hidmet teklîf olunur, ol hidmete inqiyâd idesün kim devlete bâdî ve bâ' iş olup behre-mend u ber-murâd olursun ve nice kimesnelerden ...³⁷ olasuñ, in-şâ'llâhu te^c âlâ (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا)³⁸ اللّٰهُ

Fâl-i Mûsâ 'Aleyhisselâm

31 سوكاهو وزيلو

32 Yûsuf 4: Bir gün Yûsuf, babasına demişti ki: "Babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederken gördüm."

33 رواى

34 Nisâ 77: "...Sonra onlara savaş farz kılınca..." Müellif, "ketebnâ 'aleyhimu'l-kıtâl" diye yazmıştır. Ayetlerde böyle bir ibare bulunmamaktadır.

35 Neml 65: Allah'tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

36 Hûd 91: Dediler ki: "Ey Şuayb! Dediklerinin çoğunu anlamıyoruz.

37 شفع

38 Neml 65: Allah'tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

Qālallāhu Te‘ālā (وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ)³⁹ Ey fāl şāhibi! Beşaret olsun, Haq te‘ālā senün üzerine zehiy ‘izzet ve zihî devlet kapuların fetḥ idüp sa‘adet saña yār oldu, niyyet itdigün murād āsān vechile ḥāşıl olup bir ümîd etmedigün yerden ziyādesiyle eline māl gire, anuñla ḥacca teveccüh idesün ve ravza-i Muhammed’e yüz süresün ammā bu devlet mübārekligiçün fuqarālara nafaqa ve şadaqa i‘tā idesün tā kim gün-be-gün rif‘atun [11a] ve ‘izzetün arḥa, Mūsā peygamber eydür: Her ne kim iderseñ murāduñ ve maqşūduñ ḥāşıl ola in-şā’llāhu te‘ālā.

Fāl-i Hārūn ‘Aleyhisselām

Qālallāhu Te‘ālā (قَالَ يَا هَرُونَ مَا مَنَعَكَ)⁴⁰ Ey fāl şāhibi! Hārūn peygamber eydür: Murāduñ ve niyyetün gāyetde mübārekdür ammā şimdiki hālde ḥāşıl olmaz tā bir nice eyyām soñra ṭulū‘-i şems mişālî ṭālî‘ün nuḥūsetden çıqur murāduñ ḥāşıl olmasıçün sefere birkaç cān bile ola ve arduñca gıybetün idenlerün boyunlarına pazuvendlerine kemend urup olalar ammā şabr itmezseñ küllühüm nedāmet çekesün, şabr ile dünyevî ve uḥrevî murāduñ ola in-şā’llāhu te‘ālā (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ)⁴¹

Fāl-i Dāvūd ‘Aleyhimüsselām

Qālallāhu Te‘ālā (يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً)⁴² Ey fāl şāhibi! Sen bir arzū heves iderseñ illā ol heves itdigün şey ḡayrı kimesnenindir sen durmayup anı isterseñ bu lāyık u maqḃul degüldür. Bu niyyetden vazgel kim zirā⁴³ ammā fariğ olup Haqqa tevekkül olursañ gönlüñe kemlik gelmez ise devlet u [sa‘adet] irişüp cemî‘ murāduñ ḥāşıl ola in-şā’llāhu te‘ālā (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ)⁴⁴

Fāl-i Süleymān ‘Aleyhisselām

Qālallāhu Te‘ālā (يَا سُلَيْمَانُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً)⁴⁵ Ey fāl şāhibi! Saña bir mekkāre ‘avrat siḥr idüp senün ṭālî‘ün baḡlu olmışdur ve elün altında olan eger kuluñ ve eger qaravaşuñdur ve ḡayrı ḥidmetkārūñdur. Senün ḥidmetūñden yüz çevirüp qarār iderler. Nitekim Süleymān peygamberün mührini ve maḡlūkātı sirḡat idüp cümle maḡlūkāt emrinden yüz çevirdiler. Tā Ḥudā lüṭfundan ‘ināyet idüp bu siḥr u mekrinden necāta iresün ve üzerine rızq kapuları küşād olup cümle maqşūdātuñ ḥāşıl ola, devletün bākî ve mü’ebbed ola.

[11b]

Fāl-i Zekeriyā ‘Aleyhisselām

Qālallāhu Te‘ālā (وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِيلَاسَ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ)⁴⁶ Ey fāl şāhibi! Āḡāh ol ki niyyetün ḡayrdur ve gāyet mübārekdür ammā çok belā u meşakḡat çekmedesün,

³⁹ Zāriyāt 38: Mūsā kıssasında da ibret vardır. Hani biz onu açık bir delil ile Firavun’a göndermiştik. (Müellif, ayetin son kısmında sehven Tâ-Hâ suresinin 24 ve 43. ayetlerindeki tağā ifadesini kullanmıştır.)

⁴⁰ Tâ-Hâ 92: Ey Hārūn! Sapıklarını gördüğün zaman bana uymana ne engel oldu?

⁴¹ Neml 65: Allah’tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

⁴² Sâd 26: “Ey Dāvūd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık.

⁴³ مَفْرُورٌ رَّيْبِيٌّ

⁴⁴ Neml 65: Allah’tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

⁴⁵ Enbiyâ 79: Biz hüküm vermeyi Süleyman’a kavrattığımız. Zaten her birine hükümler ve ilim vermiştik.

⁴⁶ En’âm 85: Zekeriyâ’yı, Yahya’yı, İsa’yı, İlyas’ı doğru yola erdirmiştik. Bunların hepsi salih kimselerden idi.

şimden sonra Hudâ'ya tevekkül olup şükr ile t̄ali' üñ sa' âdetde olup ...⁴⁷ küşâde ve h̄allüñ vaqt-ı şafâda olup kâr u kesbüñ küşâd olmayup ve sefer dağı vardır, oğuma zinhâr yigirmi gün gice andan gidesüñ ki girü selâmetle gelesüñ. Zekeriyâ peygamber eydür: Ey fâl şâhibi! Cemî' murâduñ Hudâda teyessürdür in-şâ'llâhu te'âlâ (لَا يَعْلَمُ إِلَّا اللَّهُ الْعَيْبُ إِلَّا اللَّهُ)⁴⁸

Fâl-i Yaḥyâ 'Aleyhisselâm

Ḳālallâhu Te'âlâ (يَا يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ)⁴⁹ Ey fâl şâhibi! Beşâret saña gâ'ibde olan kimesne 'ahd-i qarîb gelmek üzeredür. Anuñ gelmesiyle bir cem'iyet kılasuñ, nikâh ve düğün huşuşi ola, gönlünde bir niyyetüñ ve aña irmege külli himmetüñ vardır, mübârekdür, cum'a günü bu niyyetden saña bir hayr gele, ol hayrdan yedi gün sonra murâduñ üzere maqşûduñ hâşıl ola, şadağa i'tâ idesüñ. Yaḥyâ peygamber 'aleyhisselâm eydür: Cümle murâduñ hâşıl ola in-şâ'llâhu te'âlâ (لَا يَعْلَمُ الْعَيْبُ إِلَّا اللَّهُ)⁵⁰

Fâl-i 'İsâ 'Aleyhisselâm

Ḳālallâhu Te'âlâ (ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ)⁵¹ Ey fâl şâhibi! Muştuluk olsun, 'ayş u 'işret surûr-i vuşlat ber-şafâ vu zevkle 'ömrüne cân u dirlik küşâde ve niyyetüñ⁵² şihhat üzere ...⁵³ her dem şafâ⁵⁴

[12a]

Fâl-i Şâlih 'Aleyhisselâm

Ḳālallâhu Te'âlâ (قَالُوا يَا صَالِحُ فَمَاذَا كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهَانَا)⁵⁵ Ey fâl şâhibi! Ta'accub-ı kalb ve fesâdetüñ ve kâr u kesbüñ küşâde olup t̄ali' üñ nuḥüsetdedür kim ...⁵⁶ bu hâle ne sebep olmuştur fikr-i firâset idüp ya ma'kül fi'lüñle tövbe ü nedâmet idesüñ. Zirâ kim fâluñ Şâlih peygamberüñdür. Şalâhiyet üzere ...⁵⁷ işâret ve dağı bir kimesne ile da'vâ vü nizâ' uñ var, kırk gün gice andan da'vâya ...⁵⁸ eyle tâ kim ...⁵⁹ üstün olup da'vân şâbit ola in-şâ'llâhu te'âlâ (لَا يَعْلَمُ الْعَيْبُ إِلَّا اللَّهُ)⁶⁰

Fâl-i Hızır 'Aleyhisselâm

السبب

47

48 Neml 65: Allah'tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

49 Meryem 12: "Ey Yahya, kitaba sınıksı sarıl" dedik.

50 Neml 65: Allah'tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

51 Meryem 34: Hakkında şüpheye düştükleri hak söze göre Meryem oğlu İsa işte budur.

52 İki kere yazılmıştır.

علمه

53

54 Eksiktir.

55 Hüd 62: Dediler ki: "Ey Sâlih! Sen bundan önce aramızda kendinden iyi şeyler beklenen biriydin. Şimdi babalarımızın taptığı şeylere tapmaktan bizi engellemeye mi kalkışıyorsun?..."

مدد

56

انضم

57

مبارت

58

نرك

59

60 Neml 65: Allah'tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

Qālallāhu Te‘ālā (وَعَلَّمَنَا مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا)⁶¹ Ey fāl şāhibi! Ne ğam yersün ve ne elem çekersün, Hızır peygamber gibi yār-ı şādık saña refik olup nice nice kerih belâlardan seni halâş kılip cümlesinden kırtulmuşsun, şafaya şükürle her⁶² zıkr idüp Hâkka tevekkül eyle, tâ kim cemî‘ şer hayra tebdil olup ‘ömür dâ’im şafâ ile geçiresün ammâ gâh gâh fuqarâya şadaqa ve nafaqa viresün, murâduñ hâşıl olup dünyevî uhrevî ...⁶³ kabûl ola in-şâ’llāhu te‘ālā (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ)⁶⁴

Fâl-i Lokmân ‘Aleyhisselâm

Qālallāhu Te‘ālā (لِلَّهِ وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنْ اشْكُرْ)⁶⁵ Ey fāl şāhibi! Nice zamandır ki haste-hâl şikeste-bâl dâ’imâ muzayağada muqarrebü’l-hâlsün. Lokmân eydür: Ey fāl şāhibi! Bu⁶⁶ ‘ilâcı tövbe-yi âb ile izâle-i fikr-i fâside idesün , qorqu vardur ki hareket-i su‘ûd ve âsüdeye bidâ eyle,⁶⁷ görünür, tedârik-i ‘akliyye budur ki cümle günâhdan ictinâb idüp Cenâb-ı Hudâ’ya ilticâ idesün, tâ kim murâduñ hâşıl ola in-şâ’llāhu te‘ālā (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ)⁶⁸

[12b]

Fâl-i Muhammed ‘Aleyhisselâm

Qālallāhu Te‘ālā (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ)⁶⁹ Ey fāl şāhibi! Hazret-i Muhammed ‘aleyhisselâm buyurur ki ümîd iden ferh olsun, saña kim bu murâduñ huzûr-ı Hâkda kabûl ve maqşûduñ Cenâb-ı izzette maqbûldür, ‘azîm sa‘âdete qarîn ve bir Ka‘be mişâli maqâmında mütemekkin olup bir hayr kılaşuñ kim tâ rûz-ı kıyâmete kadar hayruñ ve şevâbuñ kesilmeyüp gün-be-gün ancılayın dünyâda dahı çok yaşayup vücûduñ hayrıla yâd ve rûhuñ şâd olup iki cihânda murâduñ hâşıl ola in-şâ’llāhu te‘ālā (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ)⁷⁰

Fâl-i Emîrû’l-Mu‘minîn Hazret-i ‘Alî

Ey fāl şāhibi! Bu niyyet zihi ‘izzet saña ve bu fâluñdan beşâret budur ki Hâk te‘ālâ Hazretleri kereminden saña bir ulu fazîlet ve bir ‘azîm devlet müyesser ide kim göl gibi eyülük ve nâm-ı pāk ile ‘âleme pertev şalup huzûruna yüz sürmege bu nice millet gele, Hazret-i ‘Alî hıfz ile menba‘-ı mürüvvet ve ma‘den-i fütüvvet olup hâş u ‘âma in‘âm u ihsân yitesün ve her hâcetüñ dünyevî ve uhrevî huşûle gelüp sırr-ı vilâyete irişe in-şâ’llāhu te‘ālâ.

⁶¹ Kehf 65: ...Kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.

⁶² كَارِكًا نَفْسِي

⁶³ جَمْرًا

⁶⁴ Neml 65: Allah’tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

⁶⁵ Lokmân 12: Andolsun, biz Lokmân’a “Allah’a şükret” diye hikmet verdik.

⁶⁶ لَيْسَ بِكَ

⁶⁷ مِرَالِك

⁶⁸ Neml 65: Allah’tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

⁶⁹ Fetih 29: Muhammed, Allah’ın Resûlüdür....

⁷⁰ Neml 65: Allah’tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

Fâl-i İmâm Hâsan Rağıya'llâhu Te'âlâ 'Anhu

Qālallâhu Te'âlâ (قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ)⁷¹ Ey fâl şâhibi! Senüñ bu niyyetüñ düşmānuñ ğalebesi var, şabr eyle tâ yedi güne kadar kimesne ile ceng u cidâl idüp belâya giriftâr olmayasuñ, zîrâ kim senüñ tâli'üñ nu[h]üset vardır ve kendü evün içinde başıña kaşd iderler, kimesne var, sağ memesi üzerinde beñi vardır, andan muhkem havf it, üre[k] bağı yazdırup getüresüñ tâ kim anlaruñ şerrinden emîn olasuñ in-şâ'llâhu te'âlâ (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ)⁷²

[13a]

Fâl-i İmâm Huseyn Rağıya'llâhu 'Anhu

Ey fâl şâhibi! Bu niyyete ğam çekme, saña yüz dutdı, fetḥ-i futūḥ kapuları açıldı, ümîd itmedigüñ maḥalden saña bir ni' met irişe kim nice fuḳarâ daḥı ol ni' metden nafaḳa irüp anuñla bir ḥayr eylesüñ yâḥūd teveccüh idesüñ, âḥirüñ ve 'âḳıbetüñ ḥayrile zıkr oluna zîrâ âr[z]ü⁷³ itdigüñ murâduña bî-zan iresüñ, cemî' murâduñ ḥâşıl ve maḳşûduña vâşıl olasuñ in-şâ'llâhu te'âlâ (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ)⁷⁴

Fâl-i İmâm Ca'fer-i Şâdık

Ey fâl şâhibi! Bu niyyetüñ ğâyetle ḥübdur, hîç olur mı olmaz mı demeyesüñ, İmâm Ca'fer-i Şâdık eydür: Bu niyyetüñ bundan için ise Ḥaḳ te'âlâ sebeb-i ḥalk ile ḥasta ise şıḥḥat bula,⁷⁵ ise ferâğat ola ve eger seferde kimesnesi var ise selâmet üzere gele ve hem niyyet şâhibi bir mübârek sefer kıla, seferde dört ayaklu ḥayvānuñ bey' inden ictinâb ide, cemî' maḳşûdı ḥâşıl ola, devlet saña yüz duta in-şâ'llâhu te'âlâ (لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ)⁷⁶

Fâl-i İmâm Mūsâ

Ey fâl şâhibi! Bu niyyetde saña tenbîh var, bu niyyetden ferâğat it zîrâ bu senüñ elüñe girmez ve ikdâm ile daḥı getürmezseñ aşlâ zerre kadar fâ'ide görmeyüp nice ziyân çekersüñ ammâ bir 'amel-i nuḥüsetden saña bir eylik irişe, anuñla bir zamân bir mekânda berâber mütemekkin olasuñ ve daḥı Mūsâ Kazım 'Aleyhisselâm eydür: Bu niyyet şâhibine nikâḥ görünür, ğâyetle mübârekdür, cemî' maḳşûdı ḥâşıl ola in-şâ'llâhu te'âlâ

Fâl-i İmâm Mehdî

Ey fâl şâhibi! Bu niyyetüñ ve tâli'üñ güneşin bulūğundan çıkmasın gibi çıkmışdur ve devletüñ artmağa rahmet saçılmışdur ve maḳşûd ğülistânında ğüller açılmışdur, şükr kılm kim şimdınsoñra sa'âdetüñ ve devletüñ zühür idince kimesneler ḥâlişen muḥlisen kapuñda [13b] istiḳametle bende-i efkendeniz olup ḥidmetüñe cân u 'azizlerini fedâ

⁷¹ Tevbe 52: De ki: "Bizim için siz, (şehitlik veya zafer olmak üzere) ancak iki güzellikten birini bekleyebilirsiniz.

⁷² Neml 65: Allah'tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

⁷³ زيارتي

⁷⁴ Neml 65: Allah'tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

⁷⁵ موبائس

⁷⁶ Neml 65: Allah'tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

kıllalar, cümle halk içinde hürmet u ‘izzet bulasun in-şâ’llâhu te‘âlâ (إِلَّا لَا يَعْلَمُ الْغَيْبُ) (الله)⁷⁷

Temmetu’t-temâm oldu.

Sonuç

Bu çalışmada, biri Erzurum İl Halk Kütüphanesinde 38326 numarada, diğeri ise Erzurum Kütüphanesi Erzurum Yazmalar koleksiyonunda 498 numarada kayıtlı *Mecmû’a-i Cifr ve Reml* [6b-13b] adlı eser içerisinde yer alan, gelecekte haber verirken din büyüklerinin isimlerinden yararlanan bir fal metni neşredilmiştir. Metin, peygamber ya da din büyüğünün isminin kura ya da parmak basma yoluyla seçilmesinin ardından; çıkan isme uygun bir yorum içermektedir. Seçilen peygamberler, Kur’an’da adı geçen peygamberler olup kronolojik bir sırayla anılmıştır. Hz. Muhammed’den sonra ise Ehl-i Beyt ve imamlara yer verilmiştir.

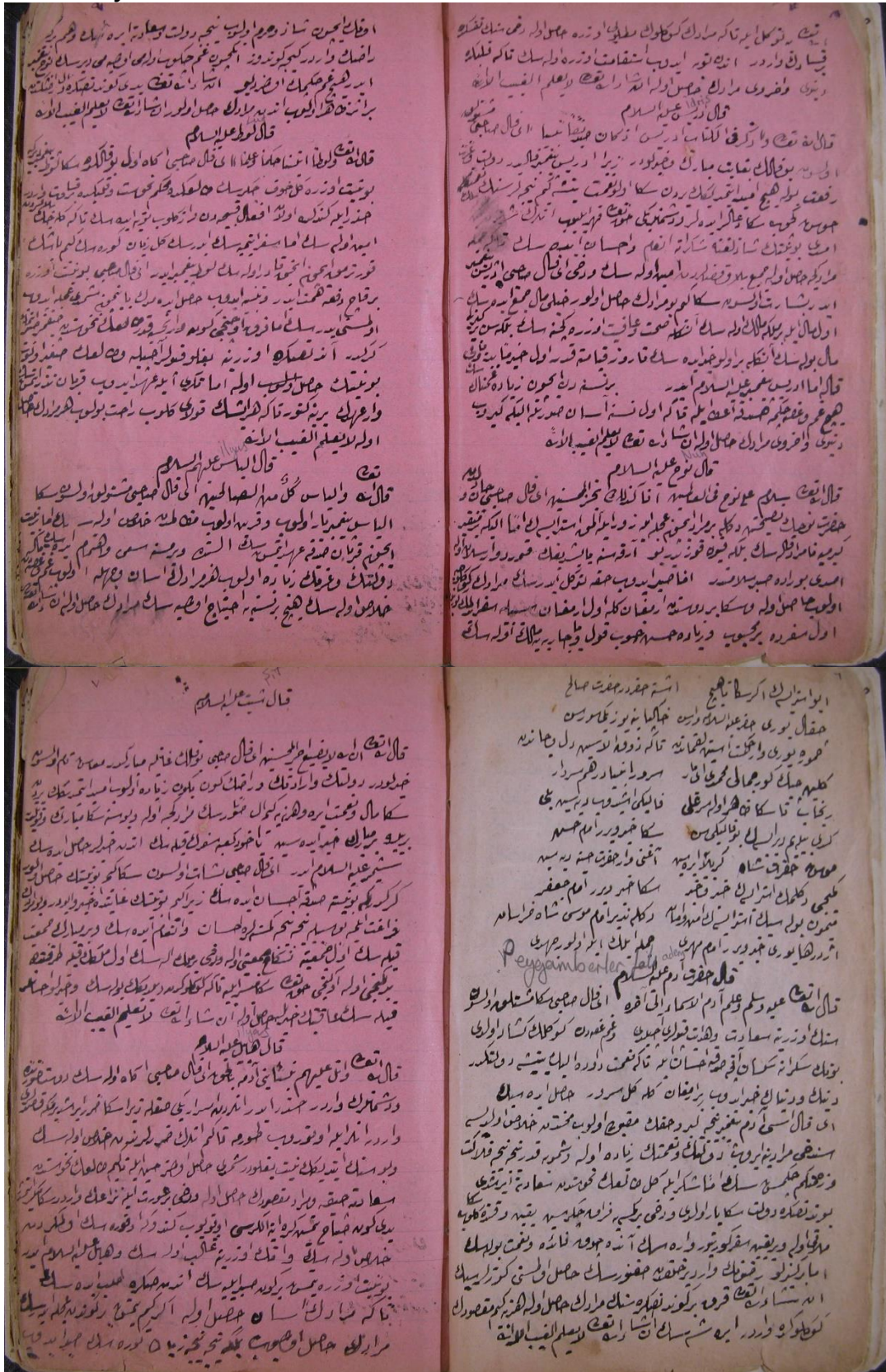
Fal metni, seçilen ismin hayatına uygun düşecek biçimde şekillenmiştir. Örneğin Hz. Hasan bölümünde, fal sahibinin ev içinde bir kimseden ihanet göreceği bildirilmiştir. Yine sabrın sembolü olan Eyüp Peygamber bölümünde, fal sahibine sabırlı olması tavsiye edilmiştir. Ayrıca kalbinde endişe taşıyan birine, Yunus’un (as.) dilinden “Hiç elem çekme; Allah, beni denizde balığın karnındayken nasıl kurtuluşa erdirdiyse seni de bu sıkıntılı hâlden kurtaracaktır.” şeklinde tavsiye verilmiştir.

Bakılan her falın akabinde –birkaçı istisna olmak üzere– diğer fala geçmeden önce *lâ ya‘lemu’l-ğaybe illa’llâh* (Allah’tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez) ayeti zikredilmiştir. Bu da fala bakan kişinin, söylediklerinin gerçekleşmemesi durumunda kendisine bir sorumluluk yüklenmemesi niyetiyle bu ifadeyi söylemiş olabileceğini düşündürmektedir.

Yapılan incelemelerde eserin müellifi ve müstensihi tespit edilememiştir. Ancak peygamber harici seçilen isimler ve gizemli ilimlere duyulan merak, metnin Şia mensubu bir kimse tarafından oluşturulduğunu düşündürmektedir.

⁷⁷ Neml 65: Allah’tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.

Örnek Sayfalar

Kaynaklar

- Aydın, Mehmet. “Fal”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 12: 134-138. Ankara TDV Yayınları, 1995.
- Azak, Yağmur. *Osmanlı Devleti’nde Fal ve Büyü*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2020.
- Büyükokutan, Aslı. “Muğla’daki Kahve Falına Bakma Geleneği Üzerine Bir Değerlendirme”. *Folklor / Edebiyat* 71 (2012): 97-112.
- Ersoylu, Halil. “Fal, Fal-nâme ve Bir Çiçek Falı: “Der-Aksâm-ı Ezhâr”. *Journal of Turkology* 20 (2010): 195-254.
- Gülhan, Abdülkerim. “Türk Kültüründe Fal ve İsimlerle İlgili Bir Manzum Falname Örneği”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 15 (2015): 195-222.
- Kadiroğulları, Umut. Fal-nâme-i Ca’fer Sâdık (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Mehmed Salâhî, *Kâmûs-ı Osmânî*, c. IV, Mahmud Beğ Matbaası, İstanbul, 1904.
- Nar, Mehmet Şükrü. “Psiko-Antropolojik Bir Olgu Olarak Fal Üzerine Nitel Bir Araştırma”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 54/1 (2014): 507-524.
- Sezer, Sennur. *Osmanlı’da Fal ve Falnameler*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1996.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, Der-saadet, 1901.
- Şenödeyici, Özer. “Tradition of Fortune Telling With The Name of Prophet And Three Written Works About It”. *Gazi Türkiyat* 14 (2014): 67-104.
- Şirin, Hatice. “Fâl Be Hâzâ Kitâb-ı Muhammed”. *Kebîkeç* 20 (2005): 71-80.
- Uzun, Mustafa İsmet. “Fal-nâme”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 12: 141-142. Ankara TDV Yayınları, 1995.

Çeşm-i Cihan

Çeşm-i Cihan:

Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi

ISSN: 2149-5866

Sayı: 11 (Aralık) 2024 s. 23-40, TÜRKİYE

DOI: 10.30804/cesmicihan.1564771

Araştırma Makalesi

YUNAN İŞGALİNİN YILDÖNÜMLERİNİN İZMİR BASININA YANSIMASI (1923-1938)*

Mustafa MUTLU**

Öz: 15 Mayıs 1919, Türk tarihinde ve özellikle İzmir için bir dönüm noktası olarak kabul edilen bir tarihtir. Bugün, Yunan kuvvetlerinin İzmir'e girişiyle başlayan işgal süreci, yaklaşık üç buçuk yıl süren zorlu bir mücadelenin ardından, 9 Eylül 1922'de sona ermiştir. Yunanlıların İzmir'i işgali, Türk milletinin hafızasında derin acılarla hatırlanan bir dönemin başlangıcı olmuş ve her 15 Mayıs, özellikle İzmirli için hüzünle anılan bir gün haline gelmiştir. İzmir basını, bu acı dolu tarihin yıldönümlerinde işgalin anısını canlı tutmak amacıyla makalelere geniş yer vermiştir. Kurtuluş Savaşı sonrasında İzmir gazetelerinde, Yunan işgaline yönelik sert eleştiriler öne çıkarken, 1930'lu yıllardan itibaren bu eleştiriler yerini daha yumuşak bir üsluba bırakmıştır. Bu değişim, dönemin siyasi ve toplumsal koşullarıyla yakından bağlantılıdır. Bu çalışma, İzmir'in işgalinin yıl dönümlerinde (1923-1938) İzmir basınında işgale dair tutumların nasıl şekillendiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, bu basın faaliyetlerinin Türk toplumunun tarihsel bilincine katkı sağlama ve toplumun bu konudaki duyarlılığını koruma çabasını ele alarak, dönemin basınında işgal anısının nasıl işlendiğini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: İzmir Basını, 15 Mayıs, Yunanistan, İzmir'in İşgali, Atatürk.

REFLECTIONS OF THE ANNIVERSARIES OF THE GREEK OCCUPATION ON THE IZMIR PRESS (1923-1938)

Abstract: 15 May 1919 is a date considered as a turning point in Turkish history and especially for İzmir. The occupation process, which started with the entry of Greek forces into İzmir, ended on 9 September 1922 after a difficult struggle lasting approximately three and a half years. The occupation of İzmir by the Greeks marked the beginning of a period remembered with deep pain in the memory of the Turkish nation, and every 15 May has become a day remembered with sadness, especially for the people of İzmir. On the anniversaries of this painful date, the İzmir press gave wide coverage to articles in order to keep the memory of the occupation alive. While harsh criticisms against the Greek occupation were prominent in İzmir newspapers after the War of Independence, these criticisms were replaced by a softer style from the 1930s onwards. This change is closely linked to the political and social conditions of the period. This study aims to examine how attitudes towards the occupation were shaped in the İzmir press during the anniversaries of the occupation of İzmir (1923-1938). It also aims to reveal how the memory of the occupation was processed in the press of the period by addressing the efforts of these press activities to contribute to the historical consciousness of Turkish society and to protect the sensitivity of the society on this issue.

Keywords: İzmir Press, 15 May, Greece, Occupation of İzmir, Atatürk.

Başvuru/Submitted: 10 Ekim 2024

Kabul/Accepted: 24 Ekim 2024

* Bu çalışma, "İzmir Basınında İzmir'in İşgal ve Kurtuluşu Üzerine Bir İnceleme (1922-1938)" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Ortak Dersler Bölümü, ORCID: 0000-0002-3357-4567, mmutlu@bartin.edu.tr.

1. Giriş

İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunan kuvvetleri tarafından işgali, Türk tarihi açısından derin izler bırakan bir olaydır. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi, İtilaf Devletleri'ne Osmanlı topraklarını işgal etme hakkı tanımıştır. Bu çerçevede, Yunanistan'ın, Batı Anadolu üzerindeki tarihsel ve stratejik emelleri doğrultusunda İzmir'i işgal etmesi kararlaştırılmıştır (Akşin, 1986).

İzmir'in işgali, Yunanistan cephesinde "Megali İdea" olarak bilinen büyük ülküsünün bir parçası olarak kabul görmüştür. Bu ideoloji, Yunanlıların Osmanlı topraklarında yaşayan Rum nüfusunu kurtarma ve Bizans İmparatorluğu'nun eski topraklarını yeniden elde etme arzusunun bir tezahürü olmuştur. Yunanistan, Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri'nin yanında yer almış ve savaş sonrası dönemde bu devletlerin desteğini kazanarak, Batı Anadolu'da özellikle de İzmir ve çevresinde hak iddia etmiştir. Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan'ın bu talepleri, özellikle İngiltere tarafından desteklenmiş, bu destek, İzmir'in işgaline giden yolu açmıştır (Bayar, 1986; Kalelioğlu, 2008; Kocabaş, 1984; Çapa, 1991; Artuç, 1987; Ünal, 2023).

İzmir'in işgali hem yerel halk hem de Osmanlı hükümeti açısından büyük bir şok ve hayal kırıklığı yaratmıştır. 15 Mayıs sabahı, Yunan ordusu İzmir'e çıkarma yaparak kenti işgal etmeye başlamış ve bu durum yerel Rumlar tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Ancak işgalin hemen ardından yaşanan olaylar, Türk halkı için bir trajedinin başlangıcını temsil etmiştir. Yunan askerleri ve yerel Rum çeteleri, Müslüman halka karşı saldırılar düzenlemiş, binlerce kişi öldürülmüş ve pek çok insan zorla yerinden edilmiştir. İşgal, yerel halkın gözünde Yunan ordusunun bir kurtarıcı değil, bir işgalci güç olduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur (Özkaya, 1988; Köstüklü, 2006; Apak, 1990; Güneş, 2007; Hakkı Nezihi, 1925; Zeynel Besim, 1926; Zeynel Besim, 1927).

İzmir'in işgali, yalnızca Batı Anadolu'nun değil, tüm Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesinin ateşini yakmıştır. İzmir'de başlayan bu süreç, Türk Kurtuluş Savaşı'nın fitilini ateşleyen en önemli olaylardan biri olmuştur. Mustafa Kemal Paşa liderliğinde şekillenen Millî Mücadele, İzmir'de başlayan işgal karşıtı direnişin bir uzantısı haline gelmiştir. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'da örgütlenmeye başlayan bu direniş hareketini birleştirerek, ulusal bir bağımsızlık mücadelesine dönüştürmüştür. İzmir'in işgali, Türk milletinin bir araya gelerek emperyalist güçlere karşı nasıl bir direniş sergilediğinin en önemli kanıtlarından biri olarak tarihteki yerini almıştır (Baykara, 2015; Kocabaş, 2003; Ünal, 2019).

Kısacası, İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgali, yalnızca bir kentin değil, bir milletin geleceği açısından da kritik bir olaydır. Bu işgal, Türk halkının Millî Mücadele sürecinde kendini yeniden tanımladığı, bağımsızlık ve özgürlük için mücadele etme kararlılığını ortaya koyduğu bir dönemi başlatmıştır. Türk milletinin bağımsızlık mücadelesi, İzmir'de başlayan bu direnişle birlikte tüm Anadolu'yu saran bir ateşe dönüşmüş ve nihayetinde zaferle sonuçlanarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının yolunu açmıştır.

Çalışmada, 1923-1938 yılları arasında Atatürk döneminde İzmir'in işgalinin yıldönümlerinin İzmir basınındaki yansımalarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda İzmir'de yayın yapmış olan Ahenk, Anadolu, Hizmet, Sada-yı Hak, Türk Sesi ve Yürgü gazetelerinden faydalanılmıştır. İzmir basını, işgalin hem akabinde hem de işgalin yıldönümlerinde bu tarihi olaya geniş çapta yer vermiş ve işgal hadisesinin unutulmaması adına gayret göstermiştir. İşgalin yıldönümlerinde İzmir basınında yer alan yazıların dönemin toplumsal ve siyasi bağlamıyla ilişkisi değerlendirilmiştir. Bu çalışma ile İzmir'in işgali üzerine bugüne kadar yapılmış olan çalışmaların sunumuna katkı sağlanarak, mevcut literatürün zenginleştirilmesi hedeflenmiştir.

2. İzmir Basınının Tarihsel Gelişimi

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İzmir, Türkçe basının önemli merkezlerinden biri olarak ön plana çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği zorlayıcı koşullara rağmen, İzmir'de faaliyet gösteren bazı Türkçe gazeteler yayın hayatlarını devam ettirmeyi başarmıştır. Mondros

Ateşkes Anlaşması'nın imzalandığı dönemde, İzmir'de yayımlanan Ahenk, Anadolu, Duygu ve Köylü gazeteleri, Türkçe basının önde gelen temsilcileri arasında yer almayı sürdürmüştür. Ahenk gazetesi, 1895 yılından itibaren yayın hayatına devam etmiş olup, genellikle ılımlı bir yayın politikası benimsemiştir. Öte yandan, Anadolu gazetesi, eski İttihat gazetesinin yerini alarak Haydar Rüştü'nün yönetiminde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en önemli yayın organlarından biri haline gelmiştir. Haydar Rüştü'nün yayımladığı bir diğer gazete olan Duygu, akşam gazetesi olarak çıkmıştır. Hem Duygu hem de Anadolu gazeteleri, İzmir'e yönelik tehlikeleri erkenden fark ederek Ege bölgesindeki Türk çıkarlarını savunan başlıca yayın organları arasında yer almıştır. Bunun yanı sıra, Köylü gazetesi, özellikle Yunan taleplerine karşı kararlı bir mücadele sergilemiş ve vatansever bir duruşla ülke menfaatlerini savunma görevini üstlenmiştir (Arıkan, 1988). Mütareke döneminde İzmir'de çeşitli yeni gazeteler yayın hayatına başlamıştır. Bu gazeteler arasında, Hasan Tahsin tarafından çıkarılan Hukuk-u Beşer gazetesi dikkat çekmektedir. Hasan Tahsin, İttihatçı Anadolu ve Duygu gazetelerine karşı bir tavır almış, ancak İtilaf Devletleri yanlısı basına da mesafeli bir yaklaşım sergilemiştir. Bu dönemde ayrıca İslahat, Şark ve Sada-yı Hak gazeteleri de yayınlanmaya başlamış ve İzmir basınında yerini almıştır (Arıkan, 2001; İnuğur, 1993).

Bilindiği üzere, İzmir'in işgali büyük bir trajediyle başlamış ve ardından basın susturulmuştur. Mütareke döneminde Yunan emperyalizmine karşı direniş gösteren Köylü gazetesi, zamanla kurtuluşu işgali desteklemekte bulmuştur (İnuğur, 1993).

15 Mayıs günü Yunanlıların İzmir'e çıkışıyla ilgili olarak İtilaf yanlısı gazeteler, bu işgalin sorumluluğunu İttihatçılara yüklemiştir. 15 Mayıs akşamı yayımlanan İslahat gazetesi ise bu durumu önemsiz bir işgal olarak değerlendirip sağlam mevkilere ait bir gelişme olarak nitelendirmiştir (Arıkan, 1988).

İzmir'in işgalinden beş gün sonra, 20 Mayıs 1919 tarihinde Ahenk gazetesinin başyazı kısmı boş bir şekilde yayımlanmıştır. Bu tür boşluklara sadece gazetenin ilk sayfasında değil, diğer sayfalarında da sıkça rastlanması, giderek olağan bir hale gelmiştir. İzmir İşgal Kuvvetleri Komutanı, İzmir'deki gazeteleri kendi ülkesinin yayın organları gibi kullanmış, çeşitli yasaklamaların ve kısıtlamaların İzmir basınında yer almasını zorla sağlamıştır. 25 Mayıs 1919 tarihinde İşgal Kuvvetleri Komutanının emriyle İzmir gazeteleri, toplantı yapma ve seyahat özgürlükleri kısıtlandığını bildirmiştir. Bu karara göre, Türklerin izinsiz toplanması, konferans düzenlemesi, konuşma yapması ve seyahat etmesi yasaklanmıştır (Özkaya, 1985; Umar, 1974). Ancak kurtuluştan sonra yeni bir dönem başlamıştır.

Cumhuriyet'in ilanından Atatürk'ün vefatına kadar geçen 15 yıllık dönemde, İzmir basını oldukça zengin ve etkili bir varlık göstermiştir. Bu süreçte, İzmir basınında önde gelen gazeteleri Ahenk, Anadolu, Hizmet, Yeni Asır, Halkın Sesi ve Ticaret'tir. Bunun yanı sıra, Sada-yı Hak, Türk Sesi, Ahali, Türk İli, Yeni Gün, Serbes Cumhuriyet, Ulusal Birlik, Işık, Hürriyet, Memleket ve Akın gibi daha çok fikir ağırlıklı olan, ancak uzun ömürlü olmayan gazeteler de yayımlanmıştır (Akkoyun, 1995).

Kurtuluştan sonra İzmir basını yeniden şekillenmeye başlamış ve Ahenk, Şark ve Sada-yı Hak gibi gazeteler yayınlarını sürdürebilmiştir. Antalya'dan geri dönen Haydar Rüştü de Anadolu gazetesini İzmir'de yeniden yayına sokmuştur. Yayın alanları sınırlı olan bu basın organları, genel olarak rejimi demokrasinin önünde tutmuş, ancak siyasi tercihlerde farklı pozisyonlar almışlardır. Örneğin, Anadolu gazetesi Cumhuriyet Halk Fırkası'nı desteklerken, Sada-yı Hak ve Ahali gazeteleri Terakkiper Cumhuriyet Fırkası'ndan yana tavır almış; Hizmet, Yeni Asır ve Halkın Sesi gazeteleri ise Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı desteklemiştir. Basının, iktidar ya da muhalefet safında yer alarak pozisyonunu buna göre belirlemesi ve belli bir kitleye dayanması, o dönemde doğal bir tutum olarak değerlendirilmiştir (Arıkan, 2003; Akkoyun, 1995).

İzmir basınında, birçok öğretmen ve avukat makale ve açık mektuplar yazarak yazarlar arasında yer almıştır. Bunun yanı sıra, milletvekilleri Haydar Rüştü, Enver, Mustafa Kemal ve Benal Nevzat (Hanım) ile bakanlar Mustafa Necati ve Mahmut Esat (Bozkurt) da önemli sayıda

makale kaleme almışlardır. Ayrıca, Cevriye İsmail ve Hasena Nalan gibi kadın yazarların varlığı, İzmir basınına büyük bir zenginlik katmıştır (Akkoyun, 1996).

İzmir basınının kendi içindeki çekişmeleri, derinlemesine incelenebilecek kadar kapsamlıdır. Anadolu-Yanık Yurt (Hizmet), Anadolu-Sada-yı Hak, Yanık Yurt-Yeni Gün, Türk İli-Yeni Gün, Hizmet-Yeni Asır, Halkın Sesi-Hizmet ve Anadolu-Halkın Sesi arasındaki çatışmalar dikkat çekicidir. Ayrıca, 1925 yılında yaşanan Sada-yı Hak ile Hâkimiyet-i Milliye arasındaki gerilim de bu dönemin önemli olaylarından biridir. Takrir-i Sükûn Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, Sada-yı Hak gazetesi kısa bir süre sonra kapatılmıştır. Basın dünyasında yaşanan yoğun çatışmaların dışında kalmayı başarabilen tek gazete, benimsemiş olduğu ılımlı ve pasif çizgisiyle Ahenk olmuştur. Ancak, bu politikaya rağmen Ahenk gazetesi de yayın hayatını uzun süre sürdürememiştir. 1922-1938 yılları arasında İzmir basını, karşılaştığı tüm zorluklara ve baskılara rağmen, önde gelen temsilcileriyle varlığını korumayı ve güçlendirmeyi başarmıştır. Sada-yı Hak gazetesi, 17 Mart 1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu kapsamında kapatılmış; ancak gazetenin yöneticileri, 15 Haziran 1930'da Halkın Sesi adlı yeni bir gazete yayınlamaya başlamıştır. Takrir-i Sükûn Kanunu, basın üzerindeki baskıları artırarak düşünce özgürlüğünü sınırlandırmış olsa da, bilimsel ve fikri tartışmaların ivme kaybetmeden devam ettiği gözlemlenmiştir (Akkoyun, 1996).

İzmir basını, üstlendiği işlevler açısından önemli bir rol oynamıştır. 15 Mayıs'ı anlatan yazılarında, işgali unutmamak ve acıyı taze tutmak amacıyla uyarıcı ve hatırlatıcı içerikler sunmuştur. 9 Eylül'de ise, kurtuluşun hikâyesini anlatarak milli duyguları canlı tutmaya çalışmış, kazanılan zaferin önemi, bu zaferden çıkarılacak dersler ve bayram kutlamalarının hazırlıklarını halka duyurarak o günlerin anlamını pekiştirmiştir. Yapılan etkinliklerle de bu tarihlerin hatırlanması açısından önemli bir görev üstlenmiştir.

3. İzmir Basınının Kaleminden Yunan İşgaline Dair Hatıralar

İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunan kuvvetleri tarafından işgali hem bölgesel hem de ulusal hafızada derin izler bırakan travmatik bir olay olarak Türk tarihinde yerini almıştır. İzmir basını, işgalin yıldönümlerinde bu travmanın toplumsal bellekte canlı kalmasını sağlamış ve işgalin neden olduğu yıkımı, toplumsal acıyı ve direniş bilincini yeniden üretmiştir. Basın aracılığıyla sürdürülen bu hatırlama pratiği, sadece İzmir halkı için değil, tüm Türkiye için bir dayanışma ve ulusal bilinç inşa etme amacı taşımıştır.

Anadolu gazetesinin 9 Eylül 1925 tarihli nüshasında, İzmir'in işgal sürecinde Müttefik Devletler arasındaki diplomatik ilişkiler ve Yunanistan lehine verilen kararlar geniş bir biçimde ele alınmıştır. Özellikle Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos'un, İzmir işgaliyle ilgili stratejik talepleri ve işgalin hazırlık aşamasındaki rolü detaylandırılmıştır. Venizelos'un, işgalin 12 saat önce Türk makamlarına bildirilmesini ve İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un işgali bizzat İzmir'de yönetmesini istemesi, diplomatik hazırlıkların ne denli dikkatli ve planlı bir şekilde yapıldığını göstermektedir. Venizelos'un Türkleri yakından tanıdığı ve 12 saatlik kısa bir bildirim süresinin direnişi önleyeceğine dair inancı, işgal sürecinin başarılı bir şekilde yürütülmesi açısından kritik bir faktör olarak sunulmuştur ("Meşum işgal nasıl olmuştu?", 1925; Jaeschke, 1968; Çukurova, 1987; Mert, 2010).

İşgalin diplomatik altyapısı, Mondros Mütarekesi'nin hükümleri doğrultusunda belirlenmiş ve İzmir'in işgali, mütarekenin yedinci maddesine dayanılarak gerçekleştirilmiştir. Müttefik Devletler, İzmir ve çevresinin Yunan kuvvetlerine devrini planlamış ve bu karar, İzmir'deki yerel halk üzerinde büyük bir tedirginlik ve huzursuzluk oluşturmuştur ("Meşum işgal nasıl olmuştu?", 1925).

İzmir'in işgaline dair basında yer alan yazılarda, Vali Kambur İzzet ve XVII. Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa'nın tavırları sert bir şekilde eleştirilmiştir. Hizmet gazetesinde yer alan yazılarda, bu iki ismin işgale karşı etkisiz kaldığı ve hatta bir tür teslimiyetçi bir tavır sergilediği vurgulanmaktadır. Zeynel Besim Bey'in kaleme aldığı yazılarda, Vali ve Kumandan'ın işgale karşı direnişi organize etmedikleri, aksine halkı pasif kalmaya teşvik ettikleri

belirtmiştir. Özellikle Vali Kambur İzzet'in gençlerin direniş çağrularına kayıtsız kalması ve XVII. Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa'nın silahlı direniş önerilerini reddetmesi, vatana ihanetle eşdeğer bir davranış olarak nitelendirilmiştir. Basında yer alan bu eleştiriler, İzmir'in işgalinin önlenemez olduğuna dair bir inanç üzerine inşa edilmiştir. Eğer Vali ve Kumandan işgale karşı etkin bir direniş organize etmiş olsaydı, İzmir'in işgal edilmesinin mümkün olmayacağına dair güçlü bir kanaat mevcuttur. İzmir'in bu iki liderin "vatana ihanet" olarak değerlendirilen tavırları nedeniyle Yunan kuvvetlerine teslim edildiği görüşü, İzmir halkı nezdinde derin bir öfkeye yol açmıştır (Zeynel Besim, 1927; *Hizmet*, 15 Mayıs 1927, *Hizmet*, 15 Mayıs 1928).

İzmir'in işgaline karşı halkın gösterdiği tepkiler ve direniş çabaları da İzmir basınında yer bulan hususlardan biri olmuştur. *Hizmet* ve *Ahenk* gazeteleri, İzmir'in işgali öncesindeki atmosferi ve halkın içinde bulunduğu çaresizliği detaylı bir şekilde yansıtmıştır. Gençlerin Sultani Mektebi'nde toplanarak "*Redd-i İlhak Cemiyeti*" adıyla bir komite kurmaları ve işgale karşı silahla direnmeleri gerektiğine dair tartışmaları, bu dönemde halkın içinde bulunduğu gerilim ve çaresizliği açıkça ortaya koymaktadır. Bu gençlerin direnişe hazır olmalarına rağmen, merkezi hükümetin ve yerel yöneticilerin desteğini alamamaları, halkın örgütlenmesini ve etkili bir direniş gerçekleştirilmesini engellemiştir. Basında yer alan yazılarda, halkın işgalin bir kader olarak kabul etmek yerine, direniş çağrısında bulunmasına rağmen, yeterli kaynak ve desteğin olmaması nedeniyle bu direnişin başarısızlığa uğradığı belirtilmektedir (Zeynel Besim, 1926; Zeynel Besim, 1927; *Hizmet*, 15 Mayıs 1928; *Ahenk*, 15 Mayıs 1927).

Yunan işgalinin ardından İzmir'de yaşanan katliamlar, yağmalar ve zulümler, basında geniş yer bulmuştur. *Ahenk* ve *Hizmet* gazeteleri, Rum ve Ermeni grupların Yunan işgalini coşkuyla karşıladıklarını, Yunan bayraklarıyla sokaklara dökülüp işgalcilere destek verdiklerini ve Türk mahallelerine saldırdıklarını aktarmıştır. İzmir'in işgal günü olan 15 Mayıs'ta, Rum ve Ermeni topluluklarının, Türk mahallesine saldırarak yağma ve katliam eylemlerinde bulunduğu, Yunan askerlerinin bu olaylara seyirci kaldığı ifade edilmiştir (Mehmet Şevki, 1925; *Ahenk*, 15 Mayıs 1927).

Mehmet Şevki Bey'in *Ahenk* gazetesinde kaleme aldığı yazı, İzmir'in işgali sırasında yaşanan yağma ve katliamları detaylı bir şekilde işlemiştir. Özellikle Kemeraltı ve Basmahane gibi bölgelerde yaşanan şiddet olayları, halkın yaşadığı korku ve dehşeti gözler önüne sermiştir. Yunan askerlerinin kışla önünde Türkleri katletmesi ve şehirdeki dükkânların yağmalanması, işgalin yarattığı tahribatın en çarpıcı örneklerinden biridir (Mehmet Şevki, 1925).

Basında yer alan bu anlatılar, işgalin yalnızca askeri bir operasyon olmadığını, aynı zamanda Türk halkına yönelik sistematik bir şiddet ve zulüm dalgası olarak gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Yunan kuvvetlerinin, yerli Rum ve Ermeni işbirlikçileriyle birlikte gerçekleştirdiği bu saldırılar, halkın toplumsal belleğinde derin izler bırakmıştır.

İzmir'in Yunan işgaline karşı direnişi, aynı zamanda Türk bağımsızlık mücadelesinin başlangıcına işaret etmiş ve İzmir'in kurtuluşuna giden yolu hazırlamıştır. Anadolu gazetesinin 15 Mayıs 1938 tarihli nüshasında, İzmir işgali sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da hazırlıklarını tamamlayarak Samsun'a çıkmaya hazırlandığı anlatılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak başlattığı Millî Mücadele, İzmir'in kurtuluşuna ve nihayetinde Türkiye'nin bağımsızlığına giden yolun başlangıcı olmuştur ("15 Mayıs", 1938).

İzmir'in işgaline karşı duyulan öfke ve intikam arzusu, İzmir basınında Kurtuluş Savaşı'na dair anlatılarda işlenen önemli bir unsur olmuştur. İzmir'in kurtuluşu, yalnızca bir şehir değil, tüm Türkiye için ulusal bağımsızlığın kazanıldığı bir dönüm noktası olarak görülmüştür. Bu bağlamda, İzmir'in işgali Türk milletinin bağımsızlık mücadelesinde önemli bir simge haline gelmiştir.

4. Yıldönümlerinde İzmir'in İşgaline Dair Söylemler

Atatürk döneminde İzmir'in Yunan işgali, özellikle yıldönümlerinde İzmir basınında önemli bir yer tutmuştur. Ahenk, Anadolu, Hizmet, Sada-yı Hak ve Türk Sesi gibi dönemin önde gelen İzmir gazeteleri, 15 Mayıs tarihini anmaya yönelik baş yazılar ve manşetlerle, bu acı dolu günün unutulmaması gerektiğini vurgulamışlardır. 15 Mayıs'ın anlamı, İzmir halkında yarattığı derin etkiler ve işgalin toplumsal hafızada bıraktığı izler, her yıl dönümünde işlenen temel konular olmuştur.

15 Mayıs Yunan işgaline ilişkin yapılan değerlendirmelerde, gazete manşetleri, başlıklar ve işgale dair yayımlanan fotoğraflar, önemli bir inceleme alanı teşkil etmektedir (*Hizmet*, 14 Mayıs 1926; *Sada-yı Hak*, 15 Mayıs 1924; *Yürgü*, 15 Mayıs 1935). Manşet yazıları ve başlıklar, işgalin toplum üzerinde yarattığı derin travmaların halkın ruh haline nasıl yansıdığını ortaya koymasından bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Dönemin basını incelendiğinde 15 Mayıs'ta gazete manşetlerinde şu başlıklar tespit edilmiştir (*Ahenk*, 15 Mayıs 1924, 1; *Ahenk*, 15 Mayıs 1927, 1; *Ahenk*, 15 Mayıs 1928, 1; *Anadolu*, 15 Mayıs 1924, 1; *Hizmet*, 15 Mayıs 1926, 1; *Hizmet*, 15 Mayıs 1930, 1; *Sada-yı Hak*, 15 Mayıs 1924, 1; *Yürgü*, 15 Mayıs 1935, 1):

335 Senesi Mayısının On Beşinde Haydutlar İzmir'e Ayak Basmışlardı. Türkler! İntikam Hislerinizi Tazeleyiniz", "Bugün Türk Vatanının Gözbebeği Güzel İzmir'imiz Düşman Eline Düşmüştür. Başbuğu, büyük halaskarımız Gaziyi, kahramanlarımızı tazimat ile selamlayınız. Onlar ki, düşmanın yaptığını yanına koymadılar. Onu tenkil ederek bütün bir vatanın gözbebeği İzmir'i kurtardılar", "Aziz Türk Kahraman İzmirli! Bugün düşmanın ve kendi kucağında büyütüp mesut yaşattığın nankör yabancıların kancıkça taarruzuna uğradığın kara günün yıl dönümüdür. O günü hiç hatırdan çıkarma...", "Ey İzmirli ve Ey Vatandaş, 15 Mayıs 1335 matemini bütün teferruatıyla ve daima hatırdan çıkarma! Yunanlılarla beraber dünya milletleri de şunu kati olarak bilmelidirler ki Türk milletinin hürriyet ve istiklali ancak ezeliyet ve ebediyetle ifade edilebilir", "İzmir Şehri Yunanlılar Tarafından Nasıl İşgal ve Esir Edilmişti?", "Matem gününüz 15 Mayıs 1335 tarihini hatırlıyor musunuz?", "15 Mayıs Türk tarihinin en siyah ve mateminin sahifesidir", "Acı Maziye Anarak İbret Alınız".

15 Mayıs, Türk halkı için yalnızca bir işgal tarihi değil, aynı zamanda ulusal bilincin canlandığı, direnişin filizlendiği bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmelidir. İşgale karşı verilen tepkiler, halkın içinde bulunduğu öfkeyi ve derin kederi gözler önüne sermektedir. Dönemin gazetelerinde yer alan manşetler, halkın işgal karşısında yaşadığı travmayı ve bu travmanın toplumsal bellekte bıraktığı izleri net bir şekilde yansıtmıştır. Gazetelerde yer alan ifadeler, işgalin Türk milletinin kalbinde dayanılmaz bir sızı oluşturduğunu, bu sızının yıllar boyunca hafızalardan silinmediğini göstermiş ve bu olayın anılması, his ve duyguların diri tutulması açısından önem arz etmiştir.

İşte bu duygular içerisinde 15 Mayıs'ın manası ve Türk milleti için ne anlam ifade ettiğini ortaya koymak önemlidir. "15 Mayıs" kelimesinin ne anlam ifade ettiğini o dönem basınına yansıyan haberlere bakarak görmek mümkündür. Zeynel Besim Bey "15 Mayıs" adlı yazısında şu sözleri söylemiştir (Zeynel Besim, 1926, 1; Zeynel Besim, 1927, 1; Zeynel Besim, 1928, 1):

9 Eylül'de hepimiz mesti zaferle bahş oluyoruz. Bu, İzmirlilerin hakkıdır. Fakat 15 Mayıs'ında o kara işgal gününü hatırlayarak kendimizi tazelemek ve bizim için can veren şehitleri düşünmek zaruretindeyiz. 15 Mayıs 335 tarihinde İzmir'in sinisini çiğneyen düşman çizmesi Türklerin kalbinde dayanılmaz bir sızı yarattı. İzmir'e ayak basan Yunan ordusu – tıpkı durgun suya atılan taş gibi – Türk'ün vatanının hudutlarına dayanan dalgalar vücuda getirdi. Türk'ün o gün ciğergahından çıkan "ah!!" 9 Eylül'e kadar devam etmiştir. O ahın aleviyle cihan tutuştu, kâinat yandı. Bütün bir milleti derin bir hicran cehennemine atarak vatan aşkının ateşleriyle yakan İzmir işgali nasıl unutulur.? O işgal ki Türk milletinin lehine bir ahenk verilerek haddini aynı intizam ve aynı ıttıratla ettirdi. Onu unutmak kabul müdür? 15 Mayıs'ta Türk vatanın üstüne simsiyah bir matem örtüsü çekilmişti. Orduyu hazin âvârın altında dökülen gözyaşlarından mürekkep seyl-ü iman ve itminandır ki düşmanı dalgalarıyla sürterek boğmuştur. 15 Mayıs'ın ilk facia dakikası 9 Eylül 'ün büyük zaferini görürdü. Muazzam bir milletle baştanbaşa bir vatan sarsıldığı güne biz 15 Mayıs diyoruz. 15 Mayıs 1335 kuvvetin hakka bütün mevcudiyetle saldırdığı tarihtir. Silahlarından tecrit edilmiş kahraman bir milletin taşıyana duçar taarruz

olmasına 15 Mayıs'tan daha mükemmel misal bulmak kabul değildir. 15 Mayıs 1335 taarruzu Türkün mevcudiyetini istihdaf ediyordu.

Özellikle, Zeynel Besim Bey'in şu ifadesi dikkat çekicidir: "*İzmir'e ayak basan Yunan ordusu – tıpkı durgun suya atılan taş gibi – Türk'ün vatanının hudutlarına dayanan dalgalar vücuda getirdi.*" Bu cümle, İzmir'in işgalinin sadece yerel bir olay değil, ulusal direnişi tetikleyen bir dönüm noktası olduğunu ifade etmiştir. İzmir işgali, Türk milletinin bağımsızlık mücadelesinin başlangıcı olarak kabul edilmiş ve bu bağlamda anılması, ulusal hafızanın diri tutulması açısından büyük bir öneme sahiptir.

İzmir'in işgaline yönelik basındaki diğer yazılar ise, bu kara günün ulusal bir ders niteliği taşıdığına işaret etmiştir. Yürgü ve Sada-yı Hak gibi gazetelerde, işgalin sadece bir yenilgi değil, aynı zamanda zaferi müjdeleyen bir dönemin başlangıcı olduğuna dikkat çekilmiştir:

15 Mayıs, Türk'ün en masum ve en felaketli günü ihtiva ettiği kadar saadet ve istiklali temin eyleyen büyük günlerin başlangıcı olmak itibarıyla en mesut günlerin sahibidir. Mayıs, kara ve parlak günlerin yerleştiği bir aydır (*Sada-yı Hak*, 15 Mayıs 1924, 1).

15 Mayıs'ta işgal vuku buldu. Bu işgalin yarattığı aksülamel Türk yurdunu dalgalandırdı. İşte bu dalgalanma neticesindedir ki büyük ulusumuzun bağrından büyük Atatürk doğmuş ve yurdu kurtardıktan sonra bu yüksek ve şerefli duruma getirmiştir. Bu bakımdan 15 Mayıs 1919 tarihine acılığı kadar hürmetle bakmamız bile gerektir (*Sun*, 1935, 1).

İnsanoğlunun deneyimlediği her olay, toplumlar için önemli bir tecrübe kaynağıdır. Geçmişte yaşanan hadiselerden ders çıkarılması ve aynı hataların tekrarlanmaması, toplumsal ilerleme açısından hayati bir önem taşımaktadır. Olayların eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi, gelecekte benzer sorunlarla karşılaşmamak adına gerekli bir stratejik yaklaşımdır. Bu çerçevede basına göz atıldığında:

Bugünü ve bugünleri takip eden günleri unutma, Türk'ten gayri kimseye nafi olacak, vaziyet almadan evvel bunları düşün. Bunları daima bil, bu fecaatin tarihinde misli yoktur. Görüyorsun ki düşmanların eline fırsat geçince neler yapıyorlar. Neler yapmak istiyorlar (*Ahenk*, 15 Mayıs 1927, 1).

15 Mayıs tarihini ibret ve dikkatle mütalaa ediyoruz ve o tarihin fena hüviyetinde Emperyalist dünyanın sağır vicdanını görüyoruz. Bugün aynı halin tekrarında menfaat uman Avrupa, gözlerini Türk'ün şerefli varlığına dikemiyor, iftirasını tatmin için Afrika çöllerinde macera düşünüyor (*Sun*, 1935,1).

On beş Mayıs ve on beş Mayıs'ı takip eden günlerdeki hadisat mezalimi hiçbir zaman göz önünden ayırmamalıyız. O meşum günlerin mahmul olduğu pek çok feci hadiseler bize nasıl çalışmaklığımız, düşmanlara ve dost gibi görünenlere karşı nasıl vaziyet almaklığımız lazım geleceğini anlatmaya yarar. Türk o zaman adalet ve hakkın dostu olarak Türk'ten gayri kimseyi görmemişti. Binaenaleyh Türk daima kendi için kendi kuvvetinin kemalini muhafaza için çalışmalıdır. Türk'ten gayri herhangi bir kimsenin nef'ine hadim olmaktan kaçalım, yalnız ve yalnız kendimizi düşünmekten başka kendimize birbirimize ehemmiyetle, şiddetle nafi olmaktan başka, yapacağımız iş yoktur (*Mehmet Şevki*, 1927, 1).

şeklindeki yazılarla özellikle 15 Mayıs tarihinin sembolik anlamı üzerinden, emperyalist güçlerin Türk ulusuna karşı tutumlarına dikkat çekilmiş ve bu olayların, Türk milletinin yalnızca kendi gücüne güvenmesi gerektiğine dair bir uyarı niteliği taşıdığı belirtilmiştir. Ayrıca ulusal birliğin korunması gerektiği ve Türk milletinin kendisine yönelik tehditlere karşı daima uyanık olması gerektiği vurgulanmıştır.

15 Mayıs gibi günleri anmak ve bunları gelecek nesillere aktarmak millet bilincini güçlendirmesi bakımından önemlidir. Bu sayede toplum birbirine daha sıkı bağlanabilir ve geçmişinden ders alan yeni nesil geleceğini bir anlamda inşa eder. 15 Mayıs'a dair söylemlerde bu tarz yaklaşımları da görmek mümkündür. Bu bağlamda:

Ey İzmirli, ey Yunan işgali görmüş vatanadaş! Bu matemli günde, meşum Yunan işgalinin sene-i devriyesi olan bugünde bir an için kendini bütün dimağı meşguliyetlerinden ayır ve kara günleri bir hatırla! Yunan işgalinin değil bizde, hatta toprak ve taşlarımızda bile bıraktığı hunin ve meşum hatıraları daima tazelemek, o günlerin feryat ve iniltilerinden bir mevcisini bile zıya' uğratmak ey İzmirli ve ey vatanadaş en hakiki ve en büyük bir millet ve memleket borcudur!

Varlığını ve diyarını en iyi seven ve müdafaa edebilenler, varlıklarının ve diyarlarının uğradıkları zulümleri hatırlayarak ona göre istikballerini hazırlayanlardır (*Anadolu*, 15 Mayıs 1927, 1).

On beş mayısın müspet, menfi ne kıymeti vardır? On beş mayıs hatırlanması gerekir mi? Milletlerin hayatında da, kendi hayatımızda gördüğümüz gibi daima lezzetle ekilecek soymalı, muhteşem, saadet bahş-i günler bulunur. Onları tatlı tatlı topluca yaşamak bize itminan, heyecan, yekdiğerimize bağlanma ve birbirimizi sevme kabiliyeti verir. O günü tesit ettikten sonra müessiri hayatımız bir kat daha hararetlenmiş ve kuvvetlenmiş olur. Birbirine kayrılanlar, darılanlar barışır.. İnfiallerini, küskünlüklerini unuturlar. On beş mayıs, menfur düşmanın içerideki hıyanete güvenerek kordona çıkmaya cesaret ettiği gün.. Muhakkak ki, kara, kapkara günlerimizden biridir. O gün memleket tek bir göz, tek bir gönül gibi ağladı, inledi. On beş Mayıs, Yunanlığın, içeride gafletle, cehalet ve müsamaha ile çoğalan anasır-ı müdireye istinat ederek sahillerimize çıkmaya ve elimizden bir bedel yurdumuzu almaya kıyam ettiği gün, mücadele bir devam iken, ve zafer henüz tahkik etmemişken bizim için fevkalade acı ve elim idi. O zamanlar bugünü, bugünün acısını yan yana tekrarlardık. 15 Mayıs artık sevgili milletimizin geçmiş hayatında bir korkulu rüyadır, bu kanlı kabustan eskisinden daha şen ve daha zinde uyandı. Milletlerin hayatında iki buçuk sene bir dakika bile değildir. Korkulu bir rüyayı bir kâbusu uzun müddet unutmamak, her sene muntazaman milletçe hatırlamamak pekte doğru olmaz. Bütün heyecanlı ve karışık rüyalar gibi, bütün kabuslar gibi acı ve keder vermekten, ağlamaktan ziyade bu hal bizleri sıkır ürpertir. 15 Mayıs fedakâr, aziz ve ebedi milletimiz kırmızı ve ateşten kanıyla temizledi. Gölgelemek istenilen o sahifeden muhteşem, müşaşa bir güneş daha çıktı. Milli tarihimiz hala o güneşin altın ışığıyla parıl parıl yanyıyor (Mehmet Mithat, 1924, 1).

şeklindeki söylemlerle, 15 Mayıs'ın unutulmaması ve gelecek nesillere aktarılması gerekliliği ifade edilmiştir. İzmir halkına yönelik yapılan çağrılar, bireylerin bu kara günü unutmamaları gerektiğini, çünkü geçmişte yaşanan zulümlerin hatırlanmasının, geleceğin daha güçlü bir şekilde inşa edilmesine katkı sağlayacağını belirtmektedir. Ayrıca bu anma sürecinin sadece bir yas hali olmadığı, aksine halkın birlik ve beraberliğini pekiştiren, toplumsal hafızanın canlı tutulduğu bir eylem olarak görülmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Bunun yanında 15 Mayıs'ın kara bir gün olarak tanımlanmasının ardından, bu kara günlerden sonra Türk milletinin daha güçlü, daha diri bir şekilde uyandığı vurgusu, metinde çarpıcı bir dönüş noktasıdır. 15 Mayıs Türk milletinin yaşadığı en büyük travmalardan biri olarak görülse de bu travmanın sonrasında milli bir uyanışa ve dirilişe yol açtığı savunulmuştur. Böylece, Türk milletinin bu kâbus gibi dönemden zafer ve bağımsızlıkla çıkışı bir gurur kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

5. İşgalin Yıl Dönümlerinde Basının Türk- Yunan İlişkilerine Bakışı

Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılan Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesi ile tamamen savunmasız bir duruma düşmüştür. Paris Barış Konferansı'nda İzmir'in Yunanistan'a verilmesi kararlaştırılmış ve bu durum, Türkler açısından büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. 15 Mayıs 1919'da Yunan kuvvetlerinin İzmir'e girişiyle başlayan işgal dönemi, 9 Eylül 1922'de Türk ordusunun Yunan güçlerini şehirden çıkarmasıyla son bulmuştur. Bu süreçte, yaklaşık üç buçuk yıl boyunca İzmir halkı, zulüm, baskı ve tacizlere maruz kalmış ve derinden etkilenmiştir. İzmir'in işgali, halkın hafızasında silinmez bir yara olarak yer etmiş ve 15 Mayıs tarihinin her yıl dönümünde bu acı hatıra yeniden canlanmıştır. Kurtuluştan 1930 yılına kadar geçen sürede acıların tazeliği ve iki ülke arasındaki ilişkilerin gergin bir vaziyette oluşu İzmir basınının söylemleri de aynı doğrultuda etkilemiştir. İzmir basını yaşanan hadiselerin ve yapılan zulümlerin unutulmaması yönünde işgalin yıldönümlerinde yazılar kaleme almıştır. 15 Haziran 1930 tarihinde iki ülke arasında yapılan Ankara Antlaşması sonrasında ikili ilişkiler normalleşmiş ve bu durum İzmir basınının söylemlerine de yansımıştır.

İlk dönemlerde İzmir basınındaki yazılar, Yunan işgaline karşı duyulan öfkeyi yansıtmıştır. Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1924 tarihli nüshasında “*Türkler! İntikam hislerinizi tazeleyiniz*” başlığını atarak şunları yazmıştır (*Ahenk*, 15 Mayıs 1924, 1):

...Unutmayalım ki bugün safahatı cümlemizin malumu olan on beş mayısın sene-i devriyesidir. Bugün bir vazifemiz vardır. O da bugün şehit olanları taziz ve terkimdir. Ve bugün başlayarak bugünkü halas devrini tarihte misli olmayan ahz-ı sar harikalarıyla küşat ve temin eden millet evlerinin şehitlerini milletle tebcidir. Ve sonra haydutları, canileri tel'indir. Ve daha sonra da intikam hislerini tazelemektir...

İzmir'in işgali hadisesi, ilk yıldönümlerinde İzmir basınında derin bir öfke ve intikam duygusunu ortaya koymaktadır. Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1924 tarihli nüshasında yayımlanan "*Türkler! İntikam hislerinizi tazeleyiniz*" başlıklı yazı, bu öfkeyi ve intikam arzusunu açıkça yansıtmıştır. Yazı, halkı şehitlerini anmaya ve işgalin acı hatırasını unutmamaya davet etmektedir. Bu tür yazıların, İzmir basınıının ilk dönemlerinde halkın yaşadığı travmayı yeniden canlandırarak, işgale karşı güçlü bir direniş ruhunu pekiştirme amacı taşıdığı söylenebilir.

Öte yandan, aynı dönemde Türk Sesi gazetesinde Mehmet Mithat Bey'in kaleme aldığı yazı daha ılımlı bir yaklaşım sunmaktadır. Yazar Mehmet Mithat Bey *On Beş Mayıs* başlıklı yazısında konuya dair şu sözleri sarf etmiştir (Mehmet Mithat, 1924, 1):

Yunanlılık bugün bir tehlike midir? Bu Yunanlılık bugün bizim için korkunç bir düşman mıdır? Yunanlılık ve Yunanistan şüphe yok ki bizim madame'l-hayat ısınamayacağımız, seveyeceğimiz bir unsurdur. Çünkü felaketi ve acıyı unutmamızın ihtimali yoktur. Fakat Yunanlılık bizim için artık tehlikeli değildir. Onlardan bize bir sevk-i fesatta daha bulunmak iktidarı, asırlarca münselib oldu. Bu neticeyi 26 Ağustos'ta başlayan ve dokuz Eylül'de kemal-i şan ve şerefle neticelenen büyük Türk taarruzu meydana getirmiştir. Yunanlılık, kendisi için en müsait ve bizler için namüsait, bir zamanda Türklükle at ve silah oynatmayacağını, hem de pek feci ve kanlı bir şekilde, tecrübe etmiş ve anlamıştır. Yunanistan'dan Türkiye ve Türklüğe bir cihan-ı husumetin içinde ve arasında da olsa korkmaz. Bu tecrübe edilmiş ve tahkik etmiştir. 328 Balkan Harbi'nde başlayan ve 9 Eylül 338de biten Türk-Yunan mücadelesi bu kat'i düsturu doğurmuştu. Yunanlılık Türklük için ehemmiyetli bir tehlike olmak istidadını gaip ederken sonra, ve elimizden almak istedikleri kıymetli yurdu yakar ve tamamen temiz bir şekilde tekrar elde ettikten sonra, bugün artık meraretini ve acısını gaip etmiştir. 15 Mayıs'ın acısı 9 Eylül'de çıkmıştı. 15 Mayıs'ın intikamı 9 Eylül'de alındı.

Yunan işgalini "*artık bir tehdit olarak görmeme*" anlayışını dile getiren Mehmet Mithat Bey, 9 Eylül 1922'de kazanılan zaferin bu tehlikeyi bertaraf ettiğini ve Yunanistan'ın artık Türkiye için bir düşman olmadığını ifade etmiştir. Bu tutum, savaş sonrasında barışçıl bir yaklaşımı teşvik etme çabası olarak değerlendirilebilir. Yunanlıların, Türklere karşı yeni bir tehdit oluşturamayacakları vurgulanarak, İzmir'in kurtuluşuyla birlikte bu tehlikenin tarihte kaldığı düşüncesi savunulmuştur.

Yine Hizmet gazetesinin "*Matem*" başlıklı yazısında ise şöyle yazmaktadır ("*Matem*", 1929, 1):

15 Mayıs 1335. Bu tarih İzmir'in işgaline müsadif, yani İzmir'in matem günüdür. İzmirli! Bugün iki dakikanızı İzmir yollarında can veren şehitlerinizi düşünmeye hasredeceksiniz. Bugün yalnız İzmir'in değil ve fakat tek mil Türkiye'nin ve tek mil Türklerin matem günüdür. Dünyanın en pespaye milletlerinden birisi İzmir'i bugün işgal etmişti. Vatandaş! Gel beraber yeminimizi tekrar edelim: Bu namertçe işgalin kinini milliyetimiz hakkı için unutmayacağız ve gelecek nesillere bu kini aşlamak vazifesinden bir dakika bile fariğ olmayacağız.

Benzer şekilde, Hizmet gazetesinin 15 Mayıs 1930 tarihli "*Kinimiz Dinimizdir!*" başlıklı yazısında işgalin unutulmaması gerektiği, aksine bu kin duygusunun gelecek nesillere aktarılması gerektiği belirtilmiştir (Zeynel Besim, 1930, 1):

Yolunan nine saçları, kaybolan gelin ırzları, öldürülen vatan çocukları ve senelerce vatan cüda bırakılan memleket gençleri 15 Mayıs 1335 tarihinin karşısında mantığa ve politikaya milli cepheden yer vermezlerse Yunanlılar bu işi haksız mı bulurlar dersiniz? Dinimiz kinimizdir ve bu kin ezeli olmadığı kadar ebedi olacaktır. Yunanlıları affetmiyoruz. Türk milleti affetmesini bildiği kadar unutmamasını da biliyor.

Gazetenin başyazarı Zeynel Besim Bey, 15 Mayıs'ın acılarının unutulmaması ve Yunanlıların affedilmemesi gerektiği yönünde sert bir söylem geliştirmiştir. Bu yazı, özellikle savaş sonrası dönemde de varlığını sürdüren intikam duygularının basın tarafından nasıl

manipüle edildiğini ve toplumsal hafızanın bir kısmında bu düşmanlığın hala canlı tutulduğunu göstermektedir.

Ancak, 1930 yılına gelindiğinde Türk-Yunan ilişkilerinde bir yumuşama gözlemlenmiştir. Ankara Antlaşması'nın imzalanmasıyla İzmir basınındaki söylemler de daha barışçıl bir çizgiye evrilmiştir.

Anadolu gazetesinin 15 Mayıs 1934 tarihli yazısı bu değişimi en açık şekilde yansıtan yayınlardan birisi olmuştur (*Anadolu*, 15 Mayıs 1934, 1):

Üç küsur sene devem eden bu facia, 1922 de büyük Türk milletinin büyük zaferiyle neticelendi. Bugün hür ve müstakil bir vatanın sahibiyiz. Çok kuvvetliyiz. Dünyanın en medeni bir milleti olmak ülkümüzdür. Dünya sulhunun temininde en halis niyetler besliyoruz ve o yolda hareket ediyoruz. Herkesle dost geçinmek, harici siyasetimizin ana prensibidir.

Yazıda İzmir'in kurtuluşuyla birlikte Türk milletinin güçlü ve bağımsız bir ulus olarak varlığını sürdürdüğünü ve uluslararası arenada barış ve dostluğu esas aldığı ifade edilmiştir.

Anadolu gazetesinin 1938 yılında çıkan başka bir yazısında ise şu sözler dile getirilmiştir:

Yıllar geçer, fakat tarih unutulmaz ve bu unutulmayış, eski düşmanlığı tazelemek için değil, sadece tarihe hürmet için, o günlerin şehitlerini ve kahramanlıklarını hatırlayarak millet yüreğinin şükranını sunmak için, intibak içindir. O tarihlerde, karşı karşıya çarpıştığımız komşu Yunanistan'la, şimdi dost iki millet olduk. Beraberce düşünüyor ve beraberce çalışıyoruz. ("15 Mayıs", 1938, 1)

Bu yazıda ise geçmişte yaşananların unutulmaması gerektiği, ancak diğer yandan bu hatıranın eski düşmanlıkları yeniden canlandırmak amacı da taşımadığını vurgulamıştır. Bu dönemde basının söylemi, tarihsel hafızayı canlı tutarken, aynı zamanda barış ve dostluk mesajları vermeye başlamıştır. Bu söylem, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası ilişkilerde barışı esas alan politikasını desteklemektedir.

Yürgü gazetesinin yazarlarından Z. B. Sun, "15 Mayıs Acı Mazi" başlıklı makalesinde, İzmir'in Yunan işgalinin yıldönümünü, Türk-Yunan dostluğu bağlamında ele almıştır (Sun, 1935, 1):

Tarihten tam 17 yıl önce, 15 Mayıs 1918 – 2 Mayıs 1335 de, İzmir Yunan işgaline uğradı. Bugün bu acı hatırayı Yunanlı dostlarımıza tariz için değil; fakat bize ibret dersi teşkil etsin diye elemle anıyoruz. O acı günler olmasaydı; hem Türk – Yunan dostluğu böyle sağlam ve içten teessüs etmeyecek, hem de Türkiye'nin bugünkü hale gelmesi kim bilir kaç yıl daha gecikecekti. 15 Mayıs'la başlayan kanlı devre bize de, Yunanlı dostlarımıza da ibret ve intibah vermiştir. Tabiatın dost geçinmek için yarattığı bu iki ulus; 15 Mayıs tarihiyle başlayan kanlı maceranın sonunda silkinibildiler. Aynı güneşin altında aynı iklim tesiratıyla aynı aile terbiyesini alarak büyüyen Türk ve Elen ancak bu maceranın yırttığı perdeden sonra birbirlerinin ruhlarını okuyabilmişlerdir. Yaşasın Atatürk, Yaşasın Türk ve Yunan dostluğu, Yaşasın tarihine bakıp ta ibret alabilen uluslar.

Yazar, işgalin başlangıcından itibaren yaşanan kanlı çatışmaların her iki taraf için de büyük dersler içerdiğini belirtirken, doğanın barış içinde bir arada yaşamak üzere yarattığı bu iki milletin, bu süreç sonunda birbirlerini daha iyi anlayarak dostluk bağlarını güçlendirdiğini ifade etmiştir. Türk ve Yunan halklarının aynı coğrafyada, benzer kültürel değerlerle büyüdüklerine dikkat çeken Sun, bu ortak geçmişin savaşa bozulduğunu ancak savaşın ardından iki ülkenin, karşılıklı bir anlayışla yeniden dostluk ilişkileri geliştirdiğini dile getirmiştir.

Sonuç

İzmir'in işgalinin yıldönümleri, sadece geçmişe dair anımsamalar değil, aynı zamanda güncel toplumsal ve siyasi atmosferin de bir yansıması olarak İzmir basınında yer bulmuştur. Yıldönümleri vesilesiyle yapılan haberler, köşe yazıları ve anma etkinliklerinin haberleştirilmesi, kentin tarihsel bilincini canlı tutma çabası olarak değerlendirilebilir. Basın, bu süreçte hem tarihe ışık tutan bir rehber hem de toplumsal hafızayı diri tutan bir araç işlevi görmüştür.

Bu bağlamda, İzmir basını işgalin tarihsel ve toplumsal anlamını okuyuculara yeniden hatırlatırken, aynı zamanda o dönemde sergilenen direniş ruhunu ve mücadele azmini bugünün

nesillerine aktarmada önemli bir işlev üstlenmiştir. İzmir'in işgal süreci ve bu sürecin basındaki temsili, yalnızca tarihsel bir olayı anımsatmakla kalmayıp, kent kimliğinin inşasında ve toplumsal dayanışma bilincinin güçlendirilmesinde kritik bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, her yıl işgalin anılmasına dair kaleme alınan yazılar, İzmir'in toplumsal belleğinde bu tarihsel döneme dair farkındalığı diri tutmuş, geçmişle gelecek arasında kolektif hafıza aracılığıyla süreklilik sağlayan bir köprü oluşturmayı amaçlamıştır.

İzmir'in Yunan işgalinin yıldönümlerine ilişkin İzmir basınında farklı dönemlerde sergilenen tutumların çeşitlilik gösterdiği tespit edilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Millî Mücadele ruhunun korunmasına yönelik yoğun bir çaba göze çarpmakta, basında kullanılan dil milli duyguları harekete geçirmeye yönelik, duygusal ve vatansever bir ton içermektedir. Ancak, Türkiye ile Yunanistan arasında 10 Haziran 1930 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması sonrasında, iki ülke arasındaki ilişkilerde bir yumuşama süreci başlamış ve bu durum İzmir basınına ilişkin söylemlerine de yansımıştır. Bu dönemde, İzmir basınına ilişkin işgale dair üslubu daha çok tarihsel olayların objektif bir analizi ve barışçıl bir perspektif ile ele alınmaya başlanmış, karşılıklı uzlaşmayı teşvik eden bir yaklaşım benimsenmiştir. Basının bu süreçte sergilediği tutum, İzmir'in toplumsal hafızasının şekillendirilmesinde ve tarihsel olaylara ilişkin kolektif belleğin inşasında önemli bir rol oynamıştır.

Sonuç olarak, Atatürk döneminde İzmir'in işgalinin yıldönümleri, basın aracılığıyla sadece tarihi bir olay olarak değil, aynı zamanda kentin bugünkü değerlerinin, milli kimliğinin ve bağımsızlık mücadelesinin simgesi olarak yaşatılmaya çalışıldığını ortaya koymuştur.

Kaynaklar

- "15 Mayıs". *Anadolu* (15 Mayıs 1938): 1.
- Akkoyun, Turan. "Atatürk Devri İzmir Basını ve Kamuoyu Üzerindeki Tesiri". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 12/34 (Mart 1996):106-107.
- Akkoyun, Turan. "İzmir Basınına Göre Atatürk Devrinde İktisadi Gelişmeler". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 10 (1995): 223-267.
- Akşin, Sina. "Paris Barış Konferansının Yunanlıları İzmir'e çıkarma kararı". *Üçüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri (21-23 Mayıs 1986)*. 174-188. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1986.
- Apak, Rahmi. *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990.
- Arıkan, Zeki. *İzmir Basınından Seçmeler (1872-1922)*. C. 1, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediye Kültür Yayını, 2001.
- Arıkan, Zeki. *İzmir Basınından Seçmeler (1923-1938)*. C. 2, 1. Kitap, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediye Kültür Yayını, 2003.
- Arıkan, Zeki. "İşgal Dönemi İzmir Basını". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 5/13'ten ayrı basım, (Kasım 1988): 145-166.
- Artuç, İbrahim. *Kurtuluş Savaşı Başlarken*. Kastaş Yayınları, 1987.
- Bayar, Celal. "Batı Cephesinde Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri". *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* 15: (Mayıs 1986): 8-17.
- Baykara, Tuncer. "İzmir'in Yunanlılarca İşgalinin Türk Millî Mücadelesindeki Yeri ve Önemi", *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri*. Haz. Murat Alper Parlak. 19-24. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.
- Çapa, Mesut. "İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti (Aralık 1918-Mart 1920)". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 7/21, (Temmuz 1991): 553-565.
- Çukurova, Bülent. "15 Mayıs 1919 İzmir'de Yunan Mezalimi". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 3/8, (Mart 1987): 461-472.
- Güneş, Günver. "İzmir'in İşgali ve Aydın'daki Yankıları". *Askerî Araştırmalar Dergisi* 9 (Şubat 2007): 23-55.
- Hakkı Nezihi. "15 Mayıs 1919". *Anadolu* (15 Mayıs 1925): 1.

- İnuğur, M. Nuri. *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Der Yayınevi, 1993.
- Jaeschke, Gotthard. “İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkarması”. *Bellekten* 32/128 (Ekim 1968): 567-576.
- Kalelioğlu, Oğuz. “Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea”. *Atatürk Yolu Dergisi* 11/41, (Mayıs 2008): 105-123.
- Kocabaş, Süleyman, *Mütareke Dönemi ve Milli Mücadele 1918-1923*. İstanbul: Vatan Yayınları, 2003.
- Kocabaş, Süleyman. *Tarihte ve Günümüzde Türk Yunan Mücadelesi*. İstanbul: Bayrak Yayınları, 1984.
- Köstüklü, Nuri. “Millî Mücadele’de Batı Cephesi, Savaşlar Ve Zaferler”. *Türkler*. 16: 168-182. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2006.
- “Matem”. *Hizmet* (15 Mayıs 1929): 1.
- Mehmet Mithat, “On Beş Mayıs”. *Türk Sesi* (15 Mayıs 1924): 1.
- Mehmet Şevki. “15 Mayıs”. *Ahenk* (15 Mayıs 1925): 1.
- Mehmet Şevki. “On Beş Mayıs”. *Ahenk* (15 Mayıs 1927): 1.
- Mert, Hasan. “İzmir’in Kara Günü:15 Mayıs 1919”. *Kuva-yı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri*. 49-56. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2010.
- “Meşum işgal nasıl olmuştu?”. *Anadolu* (9 Eylül 1925): 1.
- Özkaya, Yücel. “İzmir’in İşgalinin Anadolu’daki Tepkileri”. *Atatürk Yolu* 1/1 (Ocak 1988): 65-74.
- Özkaya, Yücel. “Millî Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşa’nın Basınla İlişkileri”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1/3 (Temmuz 1985): 871-912.
- Umar, Bilge. *İzmir’de Yunanlıların Son Günleri*. Ankara: 1974.
- Ünal, Yenal. “Millî Mücadele: Mondros Mütarekesi’nden Sevr Antlaşması’na Türkiye’de Yaşanan Siyasi Gelişmeler”. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-Kurtuluş, Kuruluş ve Modernleşme (1920-1938)*. Ed. Nurgün Koç, Cilt 1. 92-150. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019.
- Ünal, Yenal. “Refik Halit Karay’ın Kaleminden İzmir’in İşgalinin Değerlendirilmesi”. *Tarih ve Günce* 12 (Kış 2023): 75-92.
- Sun, Z. B.. “15 Mayıs Acı Mazi”. *Yürgü* (15 Mayıs 1935): 1, 3.
- Zeynel Besim. “15 Mayıs”. *Hizmet* (14 Mayıs 1926): 1.
- Zeynel Besim. “15 Mayıs”. *Hizmet* (15 Mayıs 1927): 1.
- Zeynel Besim. “15 Mayıs”. *Hizmet* (15 Mayıs 1928): 1.
- Zeynel Besim. “15 Mayıs”. *Hizmet* (15 Mayıs 1930): 1.
- Zeynel Besim. “İzmir İşgal Edilirken”. *Hizmet* (15 Mayıs 1927): 1.
- Zeynel Besim. “İzmir Şehri Yunanlılar Tarafından Nasıl İşgal ve Esir Edilmişti?”. *Hizmet* (14 Mayıs 1926): 1.

Çeşm-i Cihan

Çeşm-i Cihan:
Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi
ISSN: 2149-5866
Sayı: 11 (Aralık) 2024 s.41-59, TÜRKİYE
DOI: 10.30804/cesmicihan.1554561
Araştırma Makalesi

CUMHURİYET DÖNEMİNDE MİLLİ KİMLİK BİLİNCİ OLUŞTURMA SÜRECİNDE TARİH ALGISI: ÜLKÜ DERGİSİ'NDEKİ ANADOLU VE İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK TARİHİ YAZILARININ İNCELENMESİ

Muhibbe ERDOĞAN *

Öz: Eski çağlardan beri insanlığa ışık tutabilen ve disiplinlerarası bir bilim dalı olan tarih, olayları salt kronolojiyle anlatan değil yaşananlara göre de şekil alabilir. Özellikle Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan ulusalcılık akımıyla birlikte çok uluslu imparatorluklar yıkılma sürecine girmiştir. Dolayısıyla tarih, sadece hükümdarların yaşamöyküsü olmaktan çıkarak toplumların geçirdiği süreçleri siyasetten kültüre kadar geniş bir yelpazede ulusalcı bir bakış açısıyla ele alan bir bilim dalı olmuştur. Ancak Türkler, bu yeni tarih yazımı Osmanlı döneminde yeterli ilgiyi görmese de Türkiye Cumhuriyeti bu millî kimlik üzerinden tarih anlayışından etkilenmiştir. Yeni bir ulus bilinci oluşturma konusunda tarih biliminden faydalanmak isteyen cumhuriyet, bu yeni anlayışa uygun olarak eski çağlardan Anadolu ve İslamiyet öncesi Türk tarihinde yaşanan süreci anlatmak ve okullarda okutulmak üzere yeni tarih kitapları hazırlanması konusunda çalışmalara başlamıştır. Ardından okul çağı dışında kalan bireyleri millî kimlik bilinciyle yetiştirmek üzere *Ülkü* Dergisi'nde yayınlanan tarih ve arkeoloji yazılarıyla birlikte tarihçiler tarafından yazılan tarihi hikâyelerle her kesimi bu konudan haberdar etmeyi düşünmüştür. Çalışmanın amacı, *Ülkü* dergisindeki tarih yazılarının millî kimlik bilinci oluşturma düşüncesine olan katkılarını incelemektir. Dolayısıyla *Ülkü* dergisinde yer alan tüm tarih yazıları incelendikten sonra konu geçişlerinde yardımcı olması için bilimsel eserlerden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Ülkü dergisi, Türk Tarihi, İslamiyet, Anadolu.

PERCEPTION OF HISTORY IN THE PROCESS OF CREATING NATIONAL IDENTITY IN THE REPUBLICAN PERIOD: ANALYSIS OF ANATOLIAN AND PRE-ISLAMIC TURKISH HISTORY ARTICLES IN ÜLKÜ MAGAZINE

Abstract: History, which has been able to shed light on humanity since ancient times and is an interdisciplinary branch of science, is not only a chronological account of events but also one that can take shape according to what happened. Especially with the nationalist movement that emerged after the French Revolution, multinational empires entered the process of collapse. Therefore, history ceased to be just the biography of rulers and became a branch of science that addressed the processes that societies went through from a nationalist perspective in a wide range from politics to culture. However, although this new historiography did not receive sufficient attention during the Ottoman period, the Republic of Turkey was influenced by this understanding of history through national identity. The republic, which wanted to benefit from the science of history in creating a new national consciousness, started working on telling the process experienced in Anatolian and pre-Islamic Turkish history from ancient times and preparing new history books to be taught in schools in accordance with this new understanding. Then, in order to raise individuals who are out of school age with a national identity awareness, it thought of informing everyone about this subject with historical stories written by historians together with history and archaeology articles published in *Ülkü* Magazine. The aim of the study is to examine the contributions of the history articles in the *Ülkü* magazine to the idea of creating national identity awareness. Therefore, after examining all the history articles in the *Ülkü* magazine, scientific works were used to help in transitions.

* Dr., Araştırmacı, ORCID: 0000-0003-4676-9782, erdoganmuhibbe@gmail.com.

Keywords: History, Ülkü magazine, Turkish History, Islam, Anatolia.

Başvuru/Submitted: 23 Eylül 2024

Kabul/Accepted: 10 Kasım 2024

Giriş

Tarih, geçmişteki bir olayı veya kısa bir zaman aralığında meydana gelen olayları sebep-sonuç ilişkisi içinde geleceğe ışık tutacak bir biçimde inceleyen bilim dalıdır. (Söylemez, 2007, 9). Bu bilim dalıyla uğraşan kişiye verilen ad ise tarihçidir. Tarihçinin görevi, bu günde yaşamasına rağmen geçmişle uğraşmasıdır (Canatan, 2019, 130). Bu durumda tarihçi, geçmiş ile gelecek arasında köprü kurma görevini de üstlenmiştir. İnsanda geçmişte yaşanan olayları merak etme duygusu uyandıran tarih, mitos ve efsanelerle başlamış olsa da Herodot ve Thukydides ile birlikte bu durum son bulmuştur. Helenistik dönemde ise tarih teşkilatlı bir faaliyet alanı haline gelmiştir (Ortaylı, 2011, 27,39-40). Ancak tarih yazımının edebi bir dilden bilimsel bir dil ve metoda geçişi 19. yüzyılda Leopold von Ranke ile mümkün olmuştur (Iggers, Ocak 2011, 2-3). Böylelikle tarih yazımında nesnel bir metot anlayışının geliştiği gözlenmiştir. Bu yeni tarih metoduyla birlikte siyasi tarih anlayışı ortaya çıkmıştır. Fakat çok geçmeden toplumun tarihini yazmaktan uzak olan bu anlayışın karşısında Annales ekolü yer almıştır (Burke, Ağustos 2010, 32). Yaşanan bu süreç ile birlikte tarih yazımının alanı ve metodu çeşitlenmiştir.

Tarihi bilinmeyen çağlara kadar uzanan Türk tarihi hakkında ilk bilgiler müzelik malzeme olarak adlandırılan silahlar, giyecek ve at koşumlarından elde edilmiştir (Yolalıcı, 2008, 472). Ancak Türk tarihine ait ilk yazılı bilgiler Asya Hun İmparatorluğu döneminde yazılan Çin kaynaklarından elde edilmiştir (Ahmetbeyoğlu, 2003, 17-18). Dolayısıyla Türk tarihine ait ilk yazılı kaynakların Türklere ait olmadığı tespit edilmiştir. Türklerin kendi tarihine ait kaleme aldıkları ilk eser ise 542 yılında kurulan ve ilk defa Türk adını kullanan Göktürkler tarafından dikilen Orhun Anıtları'dır. Moğolistan'da bulunan bu anıtlar; Kül Tegin, Bilge Kağan ve Tonyukuk adına dikilmiştir. Anıtlarda yer alan bilgilere baktığımız zaman, töre adı verilen toplumsal bilgilere yer verildiği görülmüştür (Kar, 2016, 306). Böylelikle Türklerin tarih yazıcılığına çok geç bir dönemde başladığını söylemek mümkündür.

751 yılında Talas Irmağı kıyısında Çin-Arap Savaşı'nda Türklerin Araplar'a yardım etmesi sonucunda Türkler, Müslüman olmaya başlamıştır. Bu sürecin ardından Türk tarih yazıcılığı devam etmiştir. Bunların en önemlileri Kaşgarlı Mahmud'un *Divanu Lügati't Türk* adlı eseridir. Yine Moğol istilası sonucunda Türklerin etkileşimde bulunduğu İranlılar'ın kaleme aldığı eserlerde de Türk tarihi hakkında bilgiler bulunduğu görülmüştür (Kaya, 2019, 511-513). Ancak Uygurlar, *kütük baskısı* adı verilen ilk matbaayı kullanmış olsa da basılan kitapların dini içerikli oluşu bu devlet hakkında bilgilerin sınırlı olmasına yol açmıştır. Uygurlar'ın aksine Gazneliler döneminde, Firdevs'in *Şehnâmesi*, Utbî ve Abu'l-Reyhan al-Bîrûnî'nin eserlerinde de bu devlet hakkında bilgileri bulmak mümkündür. Harzemşahlar dönemine gelindiğinde, Muhammed Nasavî, Nişapurî ve Abu'l-Hasan Bayhakî'nin eserleri de ilgili döneme ışık tutmuştur. Selçuklu tarihi için ise Nizâmü'l Mülk'ün *Siyâset-Nâme* adlı eseriyle birlikte anonim Selçuknameler, Urfalı Mathieu ve Süryani Mihael'in eserlerinden söz etmek yerinde olacaktır (Yolalıcı, 2008, 474-476). Bu durumda İslamiyet sonrası Türk tarih yazıcılığının devam ettiği gözlenmiştir.

Türk tarih yazıcılığı, Osmanlı İmparatorluğu döneminde yazılan eserlerin Türkçe olması bakımından farklı bir ivme kazanmıştır (Tekindağ, 1975, 655-656). Bu durumda Türkçe'nin yeniden önemli bir dil haline geldiği anlaşılmıştır. Bu dönemde yazılan ilk Türkçe tarih eseri, Ahmedî'nin *Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman* adını taşıyan İskendernamesi'dir (Taşbaş, 2011, 214). Ayrıca bu dönemde takvim adı verilen eserlerin de olduğu tespit edilmiştir. Ahmedî'nin eserinin türü olan *takvim*lerden başka kahramanlık konularının işlendiği *menkıbeler* de bu dönemin tarih yazıcılık türleri arasında yer almıştır. Menkıbeler, gerçek olaylara dayandığı için dünya siyasi tarihi açısından önemlidir (Ortaylı, 2000,11; Aydın, 2002, 11:417-418). Bunun yanı sıra Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesiyle birlikte Osmanlı tarih yazıcılığında da bir canlanma görülmüştür. Şükrullah'ın *Behcetü't-Tevârihi*'nin ardından Enverî'nin *Dusturnâme*

ve Tursun Bey'in *Târih-i Ebü'l Feth* adlı eserleri de dönemin önemli eserleri arasındadır. Ayrıca bu dönem tarih yazım şekillerinden biri olan *Şehnameler*'den de bahsetmek mümkündür (Özcan, 2003, 55-58). Böylelikle Osmanlı tarih yazımının geliştiği ve çeşitlendiği gözlemlenmiştir. II. Beyazıt dönemine gelindiğinde, ülkenin kültürel düzeyini arttırmak için padişah tarafından ilim adamları görevlendirilmiştir. Bunlardan biri de Kemal Paşazade'dir (Yurdaydın, 2002, 216). Paşazade, sadece 10 ciltlik Osmanlı tarihi eseri yazarak bir padişahın döneminin anlatıldığı tarih yazıcılığını geliştirmekle kalmayıp aynı zamanda Safeviler'in Anadolu'ya yönelik politikalarını da engellemek için çeşitli çalışmalar yapmıştır (Taşbaş, 2011, 219; Vurgun, 2021, 36,62). Dolayısıyla ilim adamlarının sadece tarih yazmakla uğraşmadığı tespit edilmiştir.

16. yüzyılın sonlarına kadar devam eden Osmanlı klasik tarih yazımı değişmeye başlamıştır. Çünkü padişah yönetiminde *tek mutlak olma* özelliğini kaybetmiş ve farklı güç odakları ortaya çıkmıştır. Bu durumda *benmerkezci* tarih anlayışı yerini *biz* olan tarih anlayışına bırakmıştır (İnce, 2018, 76-86). Ancak bu durum tarih yazımının devlet elinden çıkması için yeterli olmamıştır. Aksine kuralları belli ve seçilerek gelen *vakanüvis* adlı tarihçilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Vakanüvislerin özellikleri döneme göre değişse de *ilim sahibi olmak, etraflıca düşünerek karar vermek, marifet ve dirayet sahibi olmak* gibi ana şartlarda değişim görülmemiştir (Kütükoğlu 1986, 23:272-273). Böylelikle vakanüvislerin doğru bir biçimde çalışabilmesinin önü açılmıştır. Bundan dolayı son vakanüvis Abdurrahman Şeref Efendi'nin II. Meşrutiyet'e giden süreci hızlı bir biçimde tahlil etmesi mümkün olmuştur (Baş, 2014, 5-17). Fakat bu tarih yazıcılık sisteminde ulusalcı bir bakış açısı görülmemiştir. Bu süreç II. Meşrutiyet'in ilanına kadar devam etmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Akçuraoğlu Yusuf, Zeki Velidi, Sabri Maksudi ve Ağaoğlu Ahmet'in Rus baskısından kaçarak Osmanlı topraklarına sığınmasıyla birlikte tarih yazımında yeni anlayışlar gelişmiştir. Dolayısıyla sadece Osmanlı kaynaklarından Osmanlı padişahlarını anlatmak yerine Batı kaynakları da kullanılarak Hristiyan hükümdarların da anlatıldığı bir süreç başlamıştır (Öz, 2012, 43-44). Bu durumda bilimsel tarih anlayışına yaklaşılmıştır.

Milli Mücadele döneminde savaş ortamı olmasına rağmen tarih çalışmaları da yapıldığı anlaşılmıştır. Çünkü hem Batılılar'ın Türklerin gayrimüslimlere yüzyıllardır hoşgörülü davrandığını ispatlamak hem de Şark meselesine karşı çıkmak için tarih biliminden faydalanılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda *milli tarih* düşüncesi ortaya çıkmıştır (Oral, 2014, 42-49). Oluşturulmaya çalışılan yeni tarih anlayışını Mustafa Kemal de desteklemiştir. Burada hem dış hem de iç sebepler olmak üzere iki temel yönelim vardır. Dış sebep olarak Batılı tarihçilerin Türkleri zekâ yoksunu olarak belirledikleri *sarı ırktan* olduklarını iddia etmeleri, Türklerin medeniyetten uzak bir şekilde yaşadığını düşünmeleri ve Anadolu üzerinde haklarının olduğunu tarihsel kaynaklarla desteklemeye çalışmalarıdır. İç sebep olarak da Türkiye sınırları içinde milli bir şuur oluşturulmak istenmesi ve cumhuriyet öncesi tarih araştırmalarının yetersizliği gösterilmiştir (Gölen, 2002, 163-173). Yeni tarih anlayışı incelendiğinde, hem Batı'nın anlayışına karşı hem de yeni bir ulus oluşturmak için bir sistem yaratılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir.

Türklerde yeni bir ulus inşa etme düşüncesi erken cumhuriyet döneminde oluşmaya başlamıştır. Buradaki amaç, hem Anadolu'nun kadim bir Türk yurdu olduğunu ve Türklerin uygarlığa büyük hizmetler yaptığını Batı'ya ispatlamak hem de yeni bir ulus yaratmaktır (Ateş, 2017, 22-23). İlgili görüşlerden yola çıkılarak tarih bilimi yeniden ele alınmıştır. Bu düşünceyle birlikte tarih konusunun ciddi bir biçimde ele alınmasını isteyen Mustafa Kemal Atatürk, 1928 yılında H. G. Wells'in *Cihan Tarihinin Ana Hatları* adlı kitabının Türkçe'ye çevrilmesini sağlamıştır. Ayrıca Fransız coğrafya kitaplarında Türkler hakkında yer alan ifadeler de Mustafa Kemal Paşa'nın milli kimlik oluşturma politikasında hassas olmasına yol açmıştır. Yaşanan süreçlerin ardından 1930 yılında Türk Ocakları tarafından *Türk Tarihinin Ana Hatları* adında bir kitap yayınlanarak Anadolu'nun Türklerin öz yurdu olduğu bir kez daha vurgulanmıştır (Kabapınar, 1992, 143-145). Böylelikle Batı tezlerine karşı Türk Tarih Tezi için ilk bilimsel eser kaleme alınmıştır.

Türk Ocakları'nın yararlı faaliyetlerine rağmen Türkiye'de yaşanan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)'nin kapatılması olayından sonra Türk Ocakları'nın yeterliliği konusu gündeme gelmiştir. Birçok gazetede Türk Ocakları'nın yeterli bir biçimde çalışmadığından bahsedilmeye başlanmıştır. Bunun üzerine 10 Nisan 1931 tarihinde son olağanüstü kurultayını toplayan Türk Ocakları, Cumhuriyet Halk Fırkası'na katılma kararı almıştır (Arıkan-Deniz, 2004 407,412). Alınan kararın ardından sınıfsız bir toplum yaratma düşüncesinde olan Mustafa Kemal Atatürk, yeni bir kurum oluşturmak için çalışmalara başlamıştır (Kazancı, 2021, 39-43). Oluşturulacak yeni kurum için ise *halk için halk adına* düşüncesi benimsenmiştir. Bu düşünceden hareketle 19 Şubat 1932'de *Halkevleri* kurulmuştur (Albayrak, 2023 20-23). *Halkevleri Talimatnamesi* 'ne baktığımız zaman, Türk milletinin üç yüzyıl boyunca her alanda yaşadığı gerilemeyi durdurarak Türk milletini uygarlığın en yüksek mertebesine çıkartmayı amaçladığı görülmüştür. Bildirilen amaç için Halkevleri bünyesinde çeşitli şubeler açılmıştır. Bunlar; dil, tarih edebiyat, güzel sanatlar, temsil, spor, sosyal yardım, halk dershaneleri ve kütüphane ve yayın, köycülük, müze ve sergi şubeleridir (Halkevleri Talimatnamesi[HT], 1932, 3-6; Otaç, 2019, 233). Halkevleri'nin kuruluş amacı ve açacağı şubeler incelendiğinde, tarih konusunun önemli olduğu görülmüştür. Ancak bu şubelerde yapılacak çalışmaların halka duyurulması için bir yayın organına ihtiyaç vardır. İhtiyacı ilk fark eden Eskişehir Halkevi, ilk ismi *Halkevi* olan ve daha sonra *Porsuk* adını alan bir dergi çıkartmıştır (Erşan, 2010, 20-21). Böylelikle Halkevleri bünyesinde genel bir dergi çıkarma düşüncesi gündeme gelmiştir. İlgili genel dergi Şubat 1933 yılında *Ülkü Halkevleri Mecmuası* adıyla yayın hayatına başlamıştır (Tercüman, 2006, 563). Derginin yayın hayatına başlamasından beş yıl sonra 11 Haziran 1938 tarihinde Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Halkevleri Başkanlığı'na gönderdiği yazıda, Halkevleri yayınlarının *Ülkü*'ye gönderilmesi istenmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA, 490.1.0.0/4.17.17., 11. 06. 1938).

İlgili yazıdan bir sene sonra da *Ülkü* Halkevleri Mecmuası'nda yer alan siyasi içerikli yazıların bu dergiye uygun olmadığı Halkevleri Başkanlığı'na bildirilmiştir (BCA, 490.1.0.0/4.21.12., 15.07.1939). Belgeler incelendiğinde, Halkevi faaliyetlerinin bir çatı altında toplanması ve siyasetten uzak durulması istendiği anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu derginin bir disiplin altında çıkacağı tespit edilmiştir. Çalışmanın amacı ise Cumhuriyet dönemi tarih araştırmalarının halka duyurulma şeklinin oluşturulmak istenen yeni bir milli kimlik düşüncesinin *Ülkü* dergisi üzerinden incelenmesidir.

1. Türk Tarihi Hakkında Yapılan Çalışmalar ve Türkler Hakkında İlk Bilgiler

Halkevleri'nin kuruluş amaçlarını belirttikten sonra *Ülkü* Dergisi aracılığıyla Türk tarihi hakkında yapılan çalışmaları incelemekte yarar vardır. Türk tarihini bilimsel metotlarla incelemek için 2-11 Temmuz 1932 tarihinde *Birinci Türk Tarih Kongresi* toplanmıştır (Özkul, 2017, 16). Kongrede bir konuşma yapan Akçuraoğlu Yusuf Bey'e göre, Türkler bu zamana kadar tarihlerine sahip çıkamamıştır. Ancak bu durum Mustafa Kemal Paşa sayesinde değişecektir (Akçuraoğlu Yusuf, 1933, 24). Değişimin sinyallerini de Necip Ali Küçüka'nın Halkevleri açılış yıldönümlerinde görmek mümkündür. Küçüka'ya göre, Türk tarihi çok eski çağlara dayanmaktadır (Necip Ali Beyin Nutku", 1933, 108; Necip Ali, 1934, 7-8; Küçüka, 1935, 5). Böylelikle Türk tarihi bir bütün olarak ele alınacaktır. Bununla birlikte Anadolu'nun en kadim kültürleri de araştırılmaya başlanmıştır. Dr. Reşit Galip'in ölümü üzerine bir makale kaleme alan Hüseyin Namık (Orkun) Bey, bu kişinin son dönemde Eti (Hitit) uygarlığı üzerinde çalıştığını iddia etmiştir (Hüseyin Namık, 1934, 90-91). Dolayısıyla bu uygarlığın da Türk tarihi içinde ele alındığı anlaşılmıştır. Aynı şekilde TBMM kütüphane müdürü Nebil'in kaleme aldığı makalede, Otrtaasya'dan Anadolu'ya kadar bütün Türk kavimlerini din yönünden ayırmaksızın incelenmesi gerektiği belirtilmiştir (Nebil, 1933, 218-222). Böylelikle Türk tarihinin canlı bir tarih olduğu ortaya çıkacaktır (Aydoslu Sait, 1933, 18-19).

Türk tarihinin kapsamının anlaşılmasından sonra bu konuda yapılan araştırma teknikleri de incelenmelidir. Öncelikle İstanbul Üniversitesi'nde Antropoloji bölümünde profesörlük

unvanına sahip olan Şevket Aziz, 16 Mayıs 1934 tarihinde verdiği konferans gözden geçirilmedi. Burada Şevket Aziz, Avrupa'nın Asya kültüründen doğduğunu çeşitli Batılı kaynaklar aracılığı ile ispatlamaya çalışmıştır (Şevket Aziz, 1934, 413-418). Böylelikle Türk tarihi için yazısız kaynakların önemi bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Yazısız materyal konusunda Anadolu'nun çok zengin olduğunu savunan Abdülhak Şinasi Bey, tarihi ve milli abidelerin korunması gerektiğini ifade etmiştir (Abdülhak Şinasi, 1933, 467-475). Abidelerin korunması için kurulan heyette çalışan Milliner, Anadolu'daki birçok tarihi eserin Avrupa'nın çeşitli müzelerinde sergilendiğine dikkat çekmiştir. Oluşan bu durumun önüne geçebilmek için tarihi eserlerin çalınması ve soğuktan harap olmasının önüne geçilmesi lazımdır. Bunun yanı sıra arkeoloji alanındaki gelişmeler de takip edilmelidir. Ancak genç cumhuriyetin bu kadar bütçesi olmadığını kabul eden Milliner, kurulacak bir cemiyet sayesinde sadece akademisyenlerin değil öğrenci ve öğretmenlerin de bu alanda çalışabilecekleri düşüncesini öne sürmüştür (Milliner, 1933, 298-301). Dolayısıyla milli kimlik yaratma kavramında tarihin sadece yazılı bir materyalden öte bir olgu olabileceği anlaşılmıştır.

Milli kimlik oluşumunda müzelerin önemi anlaşıldıktan sonra müzeciliğin tarihi hakkında *Ülkü Halkevleri Dergisi'*nde bilgi verilmiştir. Enver Behnan Bey'e göre, müze kelimesi Ege Havzası'nda yaşayan Aka Türkleri'nin inandığı dokuz ilaheden biri olan *Kliyi'*nin koruduğu tarihi eserlere *müz* adını vermesinden ileri gelmektedir. Ancak İslamiyet öncesi Türklerde müzecilik anlayışı olmadığı bilinmektedir. Yavuz Sultan Selim döneminde kıymetli eserlerin Topkapı Sarayı'nda toplanmasıyla başlayan süreç, XVII. yüzyıldan sonra toplanan eşyaların halka gösterilmesi ihtiyacıyla Türkler, müzecilik kültürü ile tanışmıştır. Fakat tarihi eser bulma konusunda herhangi bir bilgiye sahip olmayan Türkler, kazıları yabancılara yaptırttığı için birçok değerli eserin Anadolu'dan dışarı çıkmasına engel olamamıştır (Enver Behnan, 1934, 428-431; Abdülhak Şinasi, 1933, 132-137). Müze kelimesi hakkında verilen bilgiler incelendiğinde, böyle bir Türk kavminin Ege havzasında yaşadığına dair bilgiye rastlanılmamıştır.

Türkler için XVII. yüzyılda başlayan müzecilik, Osman Hamdi Bey'in müze müdürü olmasıyla daha da gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde Çinili Köşk'te bulunan müze binasının yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. 1888 yılında Topkapı Sarayı'na yakın bir mevkide Yunan tarzında tek katlı bir müze binası inşa edilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yeni bir düzenleme ile İslami eserler ile İslami olmayan eserler birbirinden ayrılmıştır (Abdülhak Şinasi, 1934, 111-115; Abdülhak Şinasi, 1934, 290-295). Bu durumda müzelerin sınıflandırılması da mümkün olmuştur. Osman Hamdi Bey için müze çok önemli olduğu için vasiyetinde kurduğu müzenin korunmasını istemiştir (Abdülhak Şinasi, 1936, 187-191). Ancak müzeler sadece bir milletin kendi tarihini öğrenmek için değil aynı zamanda bu kurumdan bir maddi gelir elde etmek de mümkündür. Arkeolog Remzi Oğuz Bey'e göre, müzeler gözü yormayacak bir biçimde düzenlenmesi ve bilgili insanlar eşliğinde gezilmesi halinde turizme büyük bir katkısı olacaktır (Remzi Oğuz, 1934, 29-36). Müzeler bu açıdan ele alındığında, yeni bir ulus olma çabası içinde olan Türklerin *turizm* gibi bir kavramla karşılaştığı tespit edilmiştir. Bunun yanında yeni bir döneme giren Türkiye'nin anlayışını vatandaşlara anlatmak için bir *Devrim Müzesi'*nin kurulması gündeme gelmiştir (Nuri Hayrîğ, 1935, 18-24). Devrim Müzesi'nin kurulmasıyla birlikte belgeler kaybolmadığı için milli kimlik bilincine daha çabuk ulaşılabilecektir.

Türkiye'nin çeşitli yerlerinde bulunan tarihi eserlerin doğru bir tasniflemeye ihtiyacı olduğunu düşünen *Ankara Müze ve Sergi Kolu* bir makale yayınlamıştır. Buna göre; kitabelerin kayıt altına alınması, oyuk veya kabarik yazıların *istampaj yöntemi* ile kâğıt üzerine aktarılması ve büyük abide ve ören yerlerinin fotoğraflanması işlemleri yapılmalıdır (Ankara Müze ve Sergi Kolu, 1935, 13-17). İstenen çalışmaların doğru bir biçimde yapılması için *Türk Tarihi Araştırma Kurumu* kurulmuştur. Bu kurum Türklüğü milli kimlik anlayışıyla ele almayı hedeflemiştir ("*Türk Tarihi Araştırma Kurumunun Programı*", 1935, 8-12). Bu hedefe ulaşabilmek için 1935 yılında Ankara'da *Dil- Tarih ve Coğrafya Fakültesi* kurulmuştur (Kansu, 1936, 401-402). Açılışta bir konuşma yapan Saffet Arıkan, Türk tarihinin bir bütün olarak ele alınacağını belirtmiştir

("Yeni Fakültemizin Açılışı", Şubat 1936, 403-405). Arıkan'ın konuşmasının ardından fakültede ilk dersini veren Âfet Hanım, tarih için yazısız kaynakların ve diğer bilim dallarının önemli olduğundan bahsetmiştir ("Yeni Fakülte Açıldıktan Sonra Bayan Afetin İlk Tarih Dersi", Şubat 1936, 406-409). Âfet Hanım'ın ilk dersi incelendiğinde ilk defa tarihe yardımcı bilimlerden bahsettiği görülmüştür. Türk tarihinin Türkiye'de gelişmesi için yapılan çalışmaların ardından *Türkoloji*'nin önemi anlaşılmıştır. Türkoloji için Çin, Hint, Arap, Acem ve Rus kaynaklarının yanı sıra Fin, Alman, Macar çalışmalarının da incelenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır (Orkun 1936, 103-109; Orkun 1936, 261-266). Böylelikle Türk tarihi konusunda yabancıların daha bilgili olduğu ve Türkiye'nin de yeni bir ulus yaratma çabası için bu alana önem vermesi gerektiği gözler önüne serilmiştir.

Oluşturulan bu yeni tarih anlayışının ardından ulusal kazı çalışmaları da hız kazanmıştır (Remzi Oğuz, 1935, 97-101; Arık, 1935, 279-287; "Alaca- Höyük Kazımı Hakkında Bayan Afetin Söylevi", 1936, 167-170; "Alacahöyük Kazısı", 1936, 73-76; "Közlü Kule Kazısı", 1936, 167-168). Kazıların ardından yurtdışında yer alan Türkoloji kaynakçaları hakkında *Ülkü Halkevleri Dergisi*'nde yazılar çıkmaya başlamıştır. Burada Bulgarların oluşturmuş oldukları kaynakçaya dikkat çekilmiştir (Acaroğlu, 1941, 137-146). Çünkü kısa süre önce bağımsızlığını kazanan ve Türkoloji konusunda çalışmalar yapan Bulgarların Türklere nazaran daha tecrübeli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca tarih çalışmaları esnasında ahlaklı davranmanın da önemi vurgulanmıştır (Yetkin, 1943, 1). Böylelikle kahramanların dünyasının daha iyi anlaşılacağı düşünülmüştür. Bu nedenle milli şura uygun araştırmalar yapmak konusunda sadece akademik çevrelere değil Halkevleri'ne de büyük görevler düştüğüne dikkat çekilmiştir (Köprülü, 1939, 9-12). Türk tarihinin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için bu alanda yapılacak çalışmaların arttırılması gerektiği dile getirilmiştir (Akder, 1946, 7-8). Dolayısıyla hem eğitim hayatında okutulan tarih kitaplarının gözden geçirilmesi hem de yeni enstitüler aracılığı ile tarih incelemelerinin derinleştirilmesi öne çıkan konulardan olmuştur (Kunter, 1946, 8; Ülkütaşır, 1949, 14-16; Orkun, 1947, 17; Başçavuşoğlu, 1947, 12; Koşay, 1947, 4-5). Yapılan çalışmaları inceleyen M. Şakir Ülkütaşır'a göre, Halkevleri özellikle yerel tarih çalışmalarında başarılı olmuştur. Ancak Âfet İnan ise Cumhuriyet tarihine gerekli önemin verilmediğini ifade etmiştir (Ülkütaşır, 1948, 16-17; Ülkütaşır, 1949, 8-9; İnan, 1948, 8-10). Bundan dolayı Türk tarihi çalışmalarında uyulması gereken esaslar anlatılmaya çalışılmıştır.

Türk tarihi hakkında hem kazı hem de bilimsel çalışmalar devam ederken diğer yandan da çalışmaların sonuçları *Ülkü Dergisi*'nde yayınlanmaya başlanmıştır. İlk olarak eski Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip, yazdığı makalede Türk tarihinin eski çağlara dayandığının II. Meşrutiyet zamanında anlaşıldığını belirtmiştir. Ayrıca dil odaklı tarih tezleriyle birlikte Alman ve Fransız tarih tezlerinde de Orta Asya'nın en eski uygarlıklara ev sahipliği yapmasına rağmen Türk ulusuna önem verilmediğini de ifade etmiştir (Reşit Galip, 1933, 164-177). Bu bağlamda, Türk Tarih Tezi'nin önemi ve yeni bir milli kimlik oluşturmada taşıdığı potansiyel rolün bir kez daha ön plana çıktığı söylenebilir. Yapılan araştırmaların ardından *Türk* adının M.Ö 23. yüzyılda Çin kaynaklarında *Tik* olarak anıldığı tespit edilmiştir. Tarihte bilinen ilk Türk İmparatorluğu olan *Hun Devleti* ise aynı kaynaklarda *halk anlamına gelen Kun* adıyla kayıt altına alınmış ve Orta Asya'dan başlayarak geniş bir coğrafyaya yayıldıkları da görülmüştür (Hüseyin Namık, 1933, 26-27; Hüseyin Namık, 1934, 195-199; Hüseyin Namık, 1934, 344-348; Muzaffer, 1934, 249-254). İlgili makaleler göz önünde bulundurulduğunda, milli kimlik bilinci için tarihe önem verilmiştir. Ancak *Ülkü dergisi*, sadece Türklerin tarih yazılarından yararlanarak milli kimlik bilincinin oluşamayacağını fark ederek çeviri yoluyla dönemin yabancı bilim adamlarının makalelerinden de faydalanmaya çalışmıştır. Buna göre, Cenevre Üniversitesi'nde Antropoloji Profesörü olan ve Türk ırkı hakkında çalışmalar yapan E. Pittard, Türklerin Avrupalı olduğunu ortaya koymuştur. Yine bu araştırmaların yayınlanmasından sonra Türklerin anayurdunun Orta Asya olduğu ve Türkçe konuştukları saptanmıştır. Fakat Türkçe'nin ortaya çıkışı ve diğer dillerle olan etkileşimi hakkında çeşitli görüşler olsa da doğruluğu tartışmalıdır (Pittard, 1936, 196-202; Németh, 1940,

299-306; Németh, 1940, 509-518). Böylelikle bu zamana kadar Türk adına yapılan çalışmalar halka duyurularak milli kimlik bilincinin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Türk adı ve ırkı hakkında çalışmaların yanı sıra Anadolu topraklarında yaşamayan Türk toplulukları da *Ülkü Dergisi*'nin konusu olmuştur. Buna göre, Hindistan'ın İngiliz hâkimiyetinden önce 600 sene Türk yönetiminde kaldığı anlaşılmıştır. İlgili süre boyunca Türklerin başta *Tac Mahal* olmak üzere minyatür ve plastik sanatlarda faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir (Aksel, 1935, 380-383). Yine Orta Asya'dan göçen Türkler dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmıştır. Mısır uygarlığına katkıları olan 1930'lu yıllarda Kanarya Adası'nda yaşayan Guvanş ve Tuvarekler, hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrası inanışları savaşçı oluşları noktasından hareketle Türk oldukları anlaşılmıştır (Şapolyo, 1936, 412-415). Rus topraklarında yaşayan bir Türk topluluğu olan Karakalpaklar, Komanlar'a karşı yaptığı başarılı akınlar ve Rus knezleriyle kurdukları iyi ilişkiler sayesinde ordunun ana unsuru olmayı başarmıştır. Ancak Karakalpaklar'ın Rus kültürüne yapmış oldukları katkılar açısından ele alındığında ise doğru bir tespit yapmanın güçlüğü ortaya çıkmıştır (Rasovski, 1937, 248-258). Tespit yapılamaması güçlüğü araştıran P. P. İvanov'a göre, Karakalpaklar hakkında yazılan eserlerin tutarsızlığı önemli sebeplerden biridir (İvanov, 1938, 417-424; İvanov, 1938, 539-544; İvanov, 1938, 29-41). Bu durumda Anadolu sınırları içinde yer almayan Türk tarihi üzerinden milli kimlik bilincinin oluşturulmasının güç olduğu anlaşılmıştır. Fakat bu durum bütün Türk boyları için geçerli değildir. Sofya Serbest Üniversitesi'nde görev yapan S.S. Bobçev, Bulgaristan'ın Rusçuk ile Silistre arasında yaşadığını tespit ettiği Deliorman Türkleri hakkında kapsamlı bir saha çalışması yapmıştır. Buna göre, Deliorman Türkleri'nin Bulgaristan'ın eski halklarından olduğu, Müslüman olmalarına rağmen kızılbaş- Sünni olarak iki mezhebe ayrıldıkları, Kızılbaşların Sünniler'den nefret ettiği, her iki mezhebin de alkol tüketimi konusunda farklı düşündüğü, Kızılbaş ve Sünniler'in fiziksel ve dil olarak herhangi bir farklarının bulunmadığı tespit edilmiştir (Bobçev, 1940, 135-140; Bobçev, 1940, 245-253). Verilen bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, Türk ulusunu tanıtarak yeni bir ulus yaratma düşüncesine Bobçev'in daha yararlı olacağı gözlemlenmiştir.

Ülkü Dergisi, çeşitli Türk boylarına ait genel bilgilerin yanında onların kullandığı eşyalar hakkında da bilgilere yer vererek milli kimlik bilincinin oluşmasına katkıda bulunmaya çalışmıştır. İlk olarak Avrupalıların sahiplendiği kayak sporu ele alınmıştır. Hasan Ortekin'in yaptığı araştırmalara göre, Altay dağlarında yaşayan Şor Türkleri avlanmak için söğüt dallarından yaptıkları *kayakları* kullanmıştır. Ancak kayak kültürünün varlığının başlangıç tarihi bilinmemektedir (Ortekin, 1938, 513-516). İkinci olarak da müzik konusu ele alınmıştır. Türklerin *kobuz* adını verdiği bir çalgının varlığı ortaya çıkarılmıştır. Bu çalgıyı dini ve din dışı törenlerde kullandıkları bu çalgıyı gittikleri her coğrafyaya taşıdıkları anlaşılmıştır. Ayrıca Macarlar, Çekler, Lehler, Litvanyalılar, Afrikalılar, Ruslar, Ukraynalılar, Balkanlar ve Finliler de *kobuzu* kullanmıştır (Caferoğlu, 1936, 203-215; Caferoğlu, 1937, 411-426). Üçüncü olarak ise iltifatın bir simgesi olan kürk hakkında bilgi verilmiştir. *İlbas-ı Hil'at* denilen güzel giysi giydirme geleneğinde kullanılan kürk, Türklerden Avrupa'ya geçmiştir (Ülkütaşır, 1950, 8-9,35). Böylelikle hem Türklerin başka kültürleri etkilediği hem de milli kimlik oluşturmada kültürel özelliklerin önemi anlaşılmıştır.

2. Anadolu ve İslamiyet Öncesi Türk Tarihine Ait Yazıların İncelenmesi

Cumhuriyetin kurulmasından sonra yapılan Türk tarihi çalışmaları incelendiğinde, Anadolu coğrafyasına ayrı bir önem verildiği gözlemlenmiştir. Bu durum eğitim düzeyi hakkında bilgi sahibi olmadığımız Miraç'ın *Ülkü dergisindeki* "Anadolu" adlı yazısından anlaşılmaktadır. Miraç'a göre, Anadolu Türklük sayesinde en parlak devirlerini yaşamıştır (Miraç, 1936, 32-33). Miraç'ın yazısı göz önünde bulundurulduğunda, milli kimlik bilinci oluşturma konusuna uygun olduğu anlaşılmıştır. Oysaki Anadolu eski çağlardan beri çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Bu uygarlıkların başında da Eti uygarlığı gelmektedir (Bittel, 1937, 66-75; Kansu, 1938, 477-479). Eti uygarlığı hakkında araştırma yapan Mehmet Saffet Engin'e göre, ilgili

uygarlık Anadolu'daki ilk Türk imparatorluğudur. Suriye'yi de içine alan büyük bir imparatorluk kuran bu uygarlık, Şupillulima devrinde en parlak seviyededir. İmparatorluk zamanında; Hattuşas, Öyük, Gâvur Kalesi Anıtları ve Boğazköy Harabeleri'nde çeşitli sanat eserleri inşa edilmiştir (Mehmet Saffet, 1934, 164-172; Engin, 1935, 323,328; Engin, 1935, 418-426; Engin, 1935, 355-364; Engin, 1935, 259-266). Ancak bu uygarlığın Türk olduğuna dair kesin kanıtlar ortaya sunulamamış olması yeni bir ulus bilinci oluşturma noktasında faydalı olmadığı anlaşılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda Anadolu'da sadece Eti uygarlığının olmadığı tespit edilmiştir. Dr. Reşit Galip Bey'in önerisi üzerine Sümerler hakkında çalışmalar yapan Hüseyin Namık Bey, bu uygarlığın Fırat nehrinin yukarısında yaşadığını ortaya çıkarmıştır. Türk olduğu iddia edilen Sümerlerin Orta Asya'dan geldiği düşünülmüştür (Hüseyin Namık, 1933, 386-393). Sümerlerin Türklüğüne dair kanıtlar da mevcuttur. Çünkü Sümerler de 12 Hayvanlı Türk takvimini ve Türklere has bazı ölçü birimlerini kullanmıştır (Turgal, 1935, 329-330). Böylelikle hem Sümerlerin Türk olduğu Hititler'e göre daha sağlam temellere oturtulmuş hem de Anadolu tarihinin milli kimlik oluşturma düşüncesindeki önemi bir kez daha vurgulanmıştır. Yine Anadolu'da yaşamış bir topluluk olan Kimerler üzerine araştırma yapan Avni Candar, bunların da Orta Asya'dan geldiğini ortaya çıkarmıştır. Defalarca Anadolu'yu fetheden Kimerler, Anadolu'daki pek çok yer adının da isim babasıdır (Candar, 1935, 427-435). Bu durumda Kimerlerine Anadolu'yu diğer uygarlıklara göre daha da Türkleştirdiği düşünülmüştür. Bunun ilk kanıtı, İstanbul'da Çemberlitaş'ta Orhun harfleriyle yazılmış bir kitabe ve Hristiyan Türklere ait kayıtların bulunmasıdır (Hüseyin Namık, 1934, 276-279; Hasan Fehmi, 1934, 173-182). İkinci kanıt ise Fırat nehrinin doğusunda ve günümüzde Diyarbakır ili sınırları içinde *Kumuk* adı verilen bir Türk topluluğunun yaşadığı ortaya çıkmasıdır. İlgili topluluğun Azerbaycan'da yaşayan Kumuklar ile akraba olduğu da anlaşılmıştır (Şapolyo, 1935, 66-69). Böylelikle Türk varlığının çok eskilere dayandığı ve milli kimlik oluşturma düşüncesinin din ile alakalı olmadığı tespit edilmiştir.

Anadolu'da bulunan Türk boylarının Malazgirt Meydan Muharebesi'nden önce yerleştiğinin ortaya çıkarılmasından sonra Türklerin uygarlık sahasındaki faaliyetlerine de göz atmakta yarar vardır. Bu konuda bir makale yayımlayan Ali Rıza Seyfi'ye göre, Türkler İslamiyet öncesi dönemde kendine has bir medeniyet geliştirmiş ve İslamiyet sonrası dönemde de bu geliştirdiği uygarlığı daha da ileri götürerek İslam medeniyetini de etkilemiştir. Ancak Türklerin yazmış olduğu bilimsel eserlerde Türkçe'yi değil Arapça ve Farsça'yı kullanmalarından dolayı Türkler tarafından yapılan hizmetler başka milletlere mal edilmiştir (Ali Rıza Seyfi,1933, 119-125). Yine Ali Rıza Seyfi Bey bir başka makalesinde, Türklerde spor konusuna değinerek bu alanda da çalışmalar yapılması gerektiğini savunmuştur. İngilizler'in severek oynadığı futbol ve bir binicilik oyunu olan *polonun* bundan iki bin yıl önce Türkler tarafından Çin Sarayı bahçesinde oynandığı çeşitli kanıtlarla ortaya çıkarılmıştır (Ali Rıza Seyfi,1933, 476-480). Dolayısıyla Türklerin uygarlığa hizmetlerinin bilimle sınırlı olmadığı görülmüştür.

Türk tarihi ile ilgili çalışmalar sadece Türk boyları ve adetleriyle sınırlı olmamıştır. Kurulan genç cumhuriyetin eski Türk törelerinden esinlendiği de ispat edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle Atatürk ilkelerinden biri olan *Halkçılık* kavramını ele alan K. Naci Bey'e göre, bu kavram Türklerde Orta Asya'dan beri varlığını sürdürmüştür. Göçebe bir şekilde yaşayan Türkler, sadece günlük işlerini değil aynı zamanda eli silah tutan her Türk'ün katıldığı *kurultay* adını verdikleri bir meclis yardımıyla önemli kararları da birbirlerine danışarak almıştır. Bu durumu günümüze taşıyan genç cumhuriyet ise hem hâkimiyetin halkta olduğunu kanunlarla belirlemiş hem de meclis oluşturarak önemli kararların alınmasını sağlamıştır (K. Naci, 1933, 191-193). Yapılan karşılaştırma incelendiğinde, genç cumhuriyetin köklerinin eski Türk tarihine uzandığı ispat edilmeye çalışılmıştır.

Anadolu'daki Türk tarihi araştırmaları sadece Türk boylarıyla sınırlandırılmamıştır. Halkevleri bünyesinde yapılan yerel tarih çalışmalarlarıyla çok yönlü bir tarih ortaya çıkarılmıştır. Bu konu hakkında ilk olarak Antalya şehri ele alınmıştır. M.Ö 158 yılında kurulan Antalya, Akdeniz kıyı şeridinin korunması için önemli olduğu anlaşılmıştır. M.Ö 1822-1890 yılları

arasında Antalya şehrinin de bulunduğu Teke Ovası'na Türk kavimlerinden olduğu iddia edilen *Solymesler* yerleşmiştir. Ardından çeşitli kavimlerin istilasına uğrayan bu şehir, 1425 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Arcak, 1935, 372-379). İlgili makale incelendiğinde, yararlanılan kaynakların milli kimlik bilinci oluşumuna hizmet ettiği söylenebilir. İkinci olarak Antakya bölgesi İslam coğrafyacıları üzerinden işlenmiştir. İslam coğrafyacılarının verdiği bilgiye göre, Antakya Amanos Dağları'nın geçit vermeyen yapısı nedeniyle fethedilmesi zor bir bölgedir. Ancak Kutalmışoğlu Süleyman Şah döneminde fethedilen Antakya, uzun yıllar Türk egemenliğinde kalmıştır (Selen, 1937, 431-433). Makale yazıldığı dönem ile birlikte ele alındığında, Antakya bölgesinin Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yer almamasına rağmen bir Türk toprağı olarak nitelendirilmiştir. Böylelikle Antakya bölgesi, cumhuriyet döneminde oluşturulmak istenen milli kimliğin tarih algısında yer almasına çalışılmıştır. Milli Mücadele'nin idare edildiği ve yeni cumhuriyetin başkenti olan Ankara'nın tarihi araştırıldığında ise Frigler'in ilk yerleşen kavim olduğu ve Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*'nde Osmanlı zamanında önemli bir ticaret merkezi haline geldiği görülmüştür (Ardıç, 1939, 423-427; Koşay 1947 10-11, 48; Dalsar, 1947, 9-1016). Ankara hakkında Evliya Çelebi tarafından yanı sıra verilen bilgiler incelendiğinde, cumhuriyet döneminde milli kimlik oluşturma düşüncesine herhangi bir katkı sağlamadığı anlaşılmıştır. Aynı şekilde Konya Halkevi tarafından yayınlanan *Konya Yer Adları* isimindeki eser de Hüseyin Namık Orkun tarafından eleştirilmiştir (Orkun, 1946, 15). Bu durumda cumhuriyet döneminde milli kimlik düşüncesinin tam anlaşılmadığı gözlemlenmiştir. Fakat Kars ilini araştıran F. Kırzioğlu'na göre, Saka Türkleriyle başlayıp Oğuzlar'ın buraya yerleşmesiyle başlayan Türkleşme yer adlarını da etkilemiştir. Günümüzde Allahüekber Dağı olarak isimlendirilen dağ bu dönemde *Ulu Tarı Dağ* olarak anıldığı ortaya çıkarılmıştır (Kırzioğlu, 1948, 14-16; Kırzioğlu, 1949, 16-18). Böylelikle Türk tarihini araştırma noktasında verilen kararın ("Türk Tarihine Önem", 1935, 5-7) önemi bir kez daha gözler önüne serilmiştir.

Anadolu tarihi sadece kavimler üzerinden değil kültür ve ekonomi açısından da incelemeye alınmıştır. Sait Aydoslu'nun yaptığı araştırmalara göre, Avrupa'da Rönesans'ın ekonomi boyutunu oluşturan *merkantilizm* düşüncesi Türk devletlerinin incelenmesi sonucunda meydana çıkmıştır (Aydoslu, 1936, 188-195; Aydoslu, 1936, 268-279; Aydoslu, 1937, 464-471). Ayrıca M. Çağatay Uluçay'ın yaptığı saha araştırmaları sonucunda, Deli Voyvoda ve Hasan Ağa türkülerinin hikâyeleri de *Ülkü dergisinde* yayınlanmıştır (Uluçay, 1946, 16-17; Uluçay, 1947, 31-32). Türkülerin hikâyeleri incelendiğinde, Anadolu'da pek de hoş anılmayan ayanlık sisteminin anlatılmasından dolayı milli kimlik bilincinin yerleşmesine katkıda bulunduğu anlaşılmıştır.

Milli kimlik oluşturma konusunda Anadolu tarihi hakkındaki çalışmaların yanı sıra Türklerin İslamiyet öncesi tarihi de araştırılmıştır. İlk olarak araştırılan kavim Oğuzlar'dır. *Oğuz* kelimesi hakkında birçok rivayetler olmasına rağmen eski Türkçe incelendiğinde, *Ok* kelimesinin topluluk anlamında kullandığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla *Ok+uz* birleşiminin büyük topluluk anlamına geldiği ortaya çıkarılmıştır. Oğuzlar'ın ilk hakani olan Oğuz Han, ikili devlet teşkilatı kurmuştur. Bu devlet sistemi Osmanlıların kuruluşunda da kendini göstermiştir. Böylelikle Türklerin çok eski zamanlardan beri uygulanan bir devlet teşkilatının varlığı kanıtlanmıştır. Teşkilatlı yapısını sürdüren Oğuzlar, Orta Asya'dan Anadolu ve Balkanlar'a kadar geniş bir coğrafyada yaşamıştır. Bundan dolayı Oğuzlar çeşitli devletlerle ilişki kurmayı da başarmıştır. 24 kola ayrılan Oğuzlar'ın en önemli topluluğu ise *Kayı* boyudur. Ardından Alkaevli ve Karaevli toplulukları ile birlikte Bayındır, Çepni, Afşar ve Peçenek gibi topluluklarında Anadolu'da yaşadığı kesinleşmiştir. Çünkü günümüzde bu kollara atfedilen birçok yer ismi bulunmuştur. Oğuzlar'ın tarihi hakkındaki kaynaklara baktığımız zaman *Oğuzname* adlı eser ile birlikte Dede Korkud hikâyelerinin ön planda olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle *Oğuzname* adlı eserlerden elde edilen bilgiler ışığında Osmanlıların soyu da Oğuzlar'a dayandırılmıştır. Ayrıca bu iki eser sadece Türk siyasi tarihini değil Türk örf ve adetleri hakkında da bilgi verdiği ispatlanmıştır. Ancak *Oğuzname* adlı eserlerin dağınık halde bulunması bu dönemin araştırılmasını zorlaştırmıştır (Orkun, 1935, 102-110; Orkun, 1935, 288-292; Orkun, 1935, 189-199; Orkun, 1946, 16; Orkun, 1946, 11; Orkun, 1935, 412-420; Orkun, 1935, 267-275). Oğuzlar hakkında

çeşitli zamanlarda verilen bilgiler incelendiğinde, milli kimlik oluşturma bilinci bağlamında iyi çalışılmış ve çıkarımlar yapılmış bir konu olduğu görülmüştür. Bu durumda ilk defa milli kimlik bilinci oluşturma konusunda kapsamlı bir çalışma yapılmıştır. *Ülkü dergisinde* ikinci olarak da Tarduş ve Tölens kavimleri incelenmiştir. Adı geçen topluluklar hakkında bilgi veren Orhun Abideleri'nde yapılan incelemeler sonucunda Tarduş ve Tölens kavimlerinin Türk olduğu anlaşılmıştır (Caferoğlu, 1936, 370-375). Bu durumda Orhun Abideleri'nin güçlü bir kaynak olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak milli kimlik bilinci oluşturma konusunda Orhun Abideleri'nin de araştırılması zorunlu hale gelmiştir.

Orhun harfleri hakkında araştırma yapan A. Caferoğlu, Türklere ait olduğu iddia edilen bu harf sistemi hakkında kesin bilgiye sahip olunmadığını belirtmiştir. M.S. 5. yüzyıl ile 7. yüzyıl arasında Türkler tarafından kullanıldığı tahmin edilen Orhun alfabesi, Türklerin çok geniş coğrafyalara yayılmasından dolayı değişik yerlerde bu alfabeyle yazılmış yeni metinler bulunmuştur. Yeni bulunan bu metinlerden dolayı Orhun alfabesinin kökeni ile ilgili olarak beş teori ortaya atılmıştır. Bunların ilki Türklerin İskandinavlar ile ilişkilerinden dolayı *Run* alfabesinin Orhun alfabesini etkilediği yönündedir. Ancak Orhun alfabesi fonetik bakımdan incelendiğinde, bu durumun mümkün olamayacağı anlaşılmıştır. İkinci teori, Orhun alfabesinin Hititler'den esinlenerek oluşturulduğunu savunmuştur. Bu görüşün de araştırılmaya ihtiyacı vardır. Üçüncü teoride ise Orhun alfabesinin Arami alfabesinden etkilenerek ortaya çıktığı düşüncesidir. Danimarkalı bir dilbilimci ve Türkolog olan Thomsen'in ortaya attığı bu görüş bilim çevreleri tarafından kabul görmüştür. Dördüncü teoride, Orhun alfabesinin Run ve Arami harflerinin karışığı olduğu belirtilmiştir. Ancak bu görüşün ortaya çıkmasında sadece damgalar ele alındığı için bilim çevreleri tarafından önemsenmemiştir. Beşinci teoride de, Thomsen'in ortaya attığı görüş kabul edilerek bu sistemin zaman içinde *millileştirildiği* ifade edilmiştir. Beş görüşü de inceleyen Caferoğlu'na göre, Orhun alfabesi zaman içinde gelişerek Yenisey alfabesine dönüşmüştür (Caferoğlu, 1936, 433-445). A. Caferoğlu'nun çıkarımları incelendiğinde, millileştirme tezini benimseyerek milli kimlik bilinci oluşturma düşüncesine katkı sağlamıştır.

Orhun alfabesiyle yazılan en önemli eser Orhun Abideleri olup, Bilge Kağan, Kül-Tigin, Tonyukuk ve Selengin adıyla anılan mezar taşı topluluğudur. Bilge Kağan, Kül-Tigin ve Tonyukuk adlı taşlarda, Türk siyasi hayatının yanısıra örf ve adetler hakkında da bilgi edinmek mümkündür. Bilge Kağan ve Kül-Tigin adlı mezar taşlarının yazarı ise *Yollıĭ-Tigin* olduğu tespit edilmiştir. İsmindeki *Tigin* takısından yola çıkan araştırmacılar, bu kişinin han sülalesine mensup olduğu konusunda hemfikirdir. Ayrıca yapılan araştırmalarda *Yollıĭ-Tigin*'in hanın erkek çocuklarının eğitiminden de sorumlu olduğu anlaşılmıştır. Bu meziyetlerinden dolayı o dönemin Türkçesi'ne de hâkim olduğu ortaya çıkmıştır. Böylelikle de Orhun Abideleri'nde hem Türk siyasi hayatını hem de Türk örf ve adetlerini başarılı bir biçimde anlatmıştır (Kozmin, 1937, 349-358; Kozmin, 1937, 431-440). Orhun Abideleri hakkında yapılan bu çalışmalar sonucunda, yeni yazıları karşılaştıracak bir alfabe ortaya çıkmıştır (Hüseyin Namık, 1935, 24-31). Yapılan bilimsel çalışmaların yanı sıra hem piyeslerle hem de hikâyelerle İslam öncesi Türk tarihinin önemi anlatılmaya çalışılmıştır (Behçet Kemal, 1933, 14-17; Enver Behnan, 1933, 143-145; Enver Behnan, 1934, 218-221). Yine Abdurrahman Aygün'ün iddiasında ise Kubilay ve Marko Polo görüşmüştür (Aygün, 1935, 111-115). Ancak ortaya atılan bu iddianın herhangi bir bilimsel kanıtı olmadığı anlaşılmıştır. Araştırmalar, yazılan piyes ve hikâyeler incelendiğinde, milli kimlik bilinci oluşturma konusunda İslam öncesi Türk tarihinin önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyete kadar olan süreçte Türk halkı din olarak sadece İslam dinini kabul ettiğini zannetmiştir. Oysaki yapılan araştırmalar sonucunda; Şamanizm, Mazdaizm ve Maniheizm dinine mensup olan Türklerin varlığı da kanıtlanmıştır. Farklı kolları olan Şamanizm dininin *Ülkü dergisinde* Altay Şaman dininin incelendiği tespit edilmiştir. Ruhların büyük bir önemi olan bu dinde, iyi ve kötü ruhun varlığı ortaya çıkarılmıştır. Kötü ruh olarak tanımlanan *Erlık*, yaşanan bütün olumsuzlukların sebebidir. *Erlık*'ten korunmak için kurban verilmelidir. *Erlık*'in karşısında ise *Ülgen* adında insanı yaratma yetisine sahip bir iyi ruhun varlığından söz

edilmiştir. İki ruh arasında başlayan savaş, insanların ölümüne sebep olmuştur. Ancak bu durumdan *şaman* adı verilen din görevlileri, ruhları doğuştan saf ve temiz olduğu için etkilenmemiştir. Böylelikle şamanların üstün güçleri olduğu inancı pekişmiştir. Şamanlar da kendilerine verilen bu doğüstü güçleri *manyak* adı verilen giysilerine ve dini törenlerde kullandıkları davula işlemiştir. Kadın ve erkek şamanların herhangi bir kıyafet ya da davul süsü ayrımı olmamasına rağmen birbirlerinin eşyalarını kullanmaları yasaktır. Şamanların ölümü halinde giysi ve davullarının nasıl bir işleme tabi olacağı da katı kurallarla belirlenmiştir (Anohin, 1940, 54-58; Anohin, 1940, 321-323; Anohin, 1940, 395-405; Anohin, 1940, 489-494; Anohin, 1940, 21-26; Anohin, 1940, 221-224; Anohin, 1941, 401-405; Anohin, 1941, 337-343). Verilen bilgiler milli kimlik bilini oluşturma yönünde incelendiğinde, Türklerin güçlü bir inanç sisteminde olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır. Türklerde var olan bu inanç sistemi dünyanın yaratılışı ve sonu hakkında da bir takım fikirlerinin oluşmasını sağlamıştır. Buna göre; dünya su ile kaplı olduğu zamanlarda Tanrı bir kuşu suya gönderip su getirmiştir. Getirilen su içindeki toprak parçaları kuş tarafından tekrar suya üflenerek kıtalar oluşmuştur. Oluşan bu kara parçalarını beğenmeyen Tanrı, bir başka kuş yardımı ile yumuşak toprak parçalarını altüst ettirerek dağların ve vadilerin oluşmasını sağlamıştır. Bu arada Şeytan da boş durmayarak oluşan bu yeryüzü şekillerinden bazılarında bataklıklar meydana getirmiştir. Şeytan bu işlemlerle uğraşırken Tanrı da bir erkek insan yaratmıştır. Yaratılan bu erkeğin yalnızlığından istifade eden Şeytan, erkeğin kaburga kemiğinden kadını yaratmıştır. Dünyanın sonu için de Türkler, kıyamet zamanında her şeyin değişeceğine inanmıştır (Buluç, 1941, 509-512). Fakat Türkler sadece Şamanizm'e değil Mazdaizm ve Manihaizm'e de inandığı tespit edilmiştir. Her iki dinle de Çin'de tanışan Türkler, her iki dini de kendi görüş ve düşüncelerine göre algıladıkları ortaya çıkmıştır (Eberhard, 1941, 295-301). Bu düşünce ve algılayış durumu Avrupa'da yaşayan ve Türk oldukları anlaşılan Macarlar'da hâkimiyet düşüncesi üzerinde kendini göstermiştir. Macarlar da meşruiyetin Tanrı'dan geldiğine inanıldığı görülmüştür (Deér, 1941, 495-504). Aynı durum bir başka Türk boyu olan Bulgarlar için de geçerlidir (Hüseyin Namık, 1933, 400-403). Daha sonra da Türkler İslam dinini benimsemiştir (Abdülkadir, 1934, 449-445). Dolayısıyla Türklerin güçlü bir algılama sistemleri olduğu ispatlanmaya çalışılarak milli kimlik bilinci oluşturma düşüncesine katkıda bulunmaya çalışılmıştır.

Milli kimlik bilinci oluşturulmaya çalışılırken sadece Türk boyları ve inandıkları dinler üzerinden değil kültür öğeleri açısından da araştırmalar yapılmıştır. Bu konu hakkında ele alınan ilk öge, bir binek hayvanı olan *at* olmuştur. İslamiyet öncesi dönemde göçebe bir hayat tarzını benimseyen Türkler için at her alanda gerekli olan bir araçtır. Bu nedenle at bütün Türk boylarında vazgeçilmez olduğunu defalarca göstermiştir (Akkaya, 1944, 10-11). Dolayısıyla Türkler buldukları coğrafyalar gereği çok çeşitli at cinslerini tanımış ve onları yetiştirmiştir. Bununla da sınırlı kalmayan Türkler, yetiştirdikleri atların ticaretini de yapmıştır. Çin'de at sadece yük taşımak için kullanılırken Türkler onu bir binek hayvanı olarak da kullanmayı başarmış ve bunu Çinliler'e de öğretmiştir (Eberhard, 1940, 161-172). Böylelikle Türklerin dünya medeniyetine katkı sunduğu ispatlanarak milli kimlik bilinci oluşturma düşüncesi desteklenmiştir. Ayrıca Türkler, dünya yeme-içme kültürüne de katkıda buldukları ispatlanmıştır. Çin kaynaklarına göre, *kımız* denilen bir içkiyi ve yoğurdun atası sayılan *lo* Türklere aittir¹ Dipnotta verilen tarif incelendiğinde, günümüzdeki yoğurt yapımına benzer bir

¹ Lo yapmak için koyun veya inek sütü birlikte veya ayrı kullanılır. Kaynatılan sütlerin üzerindeki kaymak tabakası alınarak tereyağı yapımında kullanılır. Kaymaksız kalan süte daha önceden var olan lo karıştırılarak mayalandırılır. Yine Türkler göçebe bir hayat yaşadıkları için her zaman taze lo bulmaları imkânsızdır. Bunun için daha önceden hazırlanan lo, kaynatılarak içinde var olduğu düşünülen kaymak tabakası da tamamen yok edilir. Elde edilen ürün yuvarlak bir hale getirilerek güneşte kurutulur. Kurutulan lo çorbalarında taze lo lezzetinde kullanılır. Verilen bilgiler için bkz: W. Eberhard, "Çin'de Kımız ve Yoğurdun Yapılması Mes'esi Hakkında". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 16/93 (İkinciteşrin 1940): 207-210.

tarif olduğu anlaşılmıştır. Bu durumda milli kimlik oluşturma bilincinin gelişimi için yeni bir olgu gündeme getirilmiştir.

Milli kimlik bilinci oluşturma düşüncesi etrafında yapılan araştırmalarda Türklerin sanat ve edebiyat alanında da kendilerine has bir tarz geliştirdikleri ortaya çıkmıştır. Özellikle İslam öncesi dönemde kuzey Asya'da Türklerin resim sanatıyla uğraştığı tespit edilmiştir (Strzygowski, 1937, 11-25; Orkun, 1946, 7-8). Bu durumda milli kimlik bilincinde olan Türklerin resim sanatına da önem vermesi gerektiği hatırlatılmıştır. Yine bu dönemin önemli edebi eseri olan Dede Korkud hikâyeleri ele alındığında, Türk örf ve adetlerinin yanı sıra çocuklarda kız-erkek ayırımından ziyade çocuklu-çocuksuz ayırımının ön planda tutulduğu görülmüştür (İnan, 1937, 139-140). Böylelikle Türklerin güçlü ve cinsiyetsiz bir gelenek anlayışı olduğu meydana çıkmıştır. Yapılan bu araştırmaların sonucunda Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya geldiklerinde güçlü bir medeniyet getirdikleri anlaşılmıştır (Mehmet Saffet, 1934, 263-267). Ayrıca İslam öncesi Türk tarihi için başvuru eserler de *Ülkü dergisinde* incelenmiştir. Bu eserler incelendiğinde ise Ebülğazi Bahadır Han ve Necip Asım'ın eserleri ön plana çıkmıştır (Ülkütaşır, 1946,4-5; Şapolyo, 1936, 341-342; Orkun, 1936, 343-344). Dolayısıyla milli kimlik bilincini benimsemiş Türkler için kaynak tanıtımı da ihmal edilmemiştir.

3. Sonuç

Tarih sahnesine çıkış zamanı belli olmayan Türklerin tarih yazıcılığı konusuna gerekli önemi vermediği anlaşılmıştır. 542'de Orhun Abideleriyle ortaya çıkan Türk tarih yazıcılığı, sistemli bir hale gelmemiştir. Dolayısıyla bu durum Türkler hakkındaki ilk bilgilere yabancı kaynaklardan ulaşılması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Osmanlı Devleti'nin kurulmasıyla birlikte Türk tarih yazımının bir düzene girdiği görülmüştür. Ancak bu dönemde yazılan tarih eserleri incelendiğinde, sadece padişahların başarılarına odaklandığı ve diğer devletlere gerekli önemin verilmediği tespit edilmiştir. 16. yüzyılın sonlarına doğru değişen Türk tarih yazımında, Batılı kaynaklara dayalı bir yazım şekli benimsenmiştir. Böylelikle Türk tarih yazıcılığının bilimsel bir nitelik kazanmaya başladığı ortaya çıkmıştır.

Milli Mücadele döneminde ise Türk tarih yazıcılığı yeni bir ulus oluşturma bilincine hizmet edeceğini göstermeye başlamıştır. Bu anlayış erken cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. İlgili düşünceye uygun olarak yazılan tarih kitaplarının belli bir kesime hitap edeceği anlaşıldığından milli kimlik bilincini oluşturmak için daha kapsamlı bir çalışma yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bunun için 19 Şubat 1932 tarihinde kurulan Halkevleri'nin açtığı şubelerin ikincisinin tarih olmasının tesadüf olmadığı görülmüştür. Halkevleri'nin resmi yayın organı olan *Ülkü dergisinde* yer alan tarih yazıları incelendiğinde, kazılardan yeni müze kurulmasına, belgelerin tasnifinden arşiv çalışmalarına kadar yapılan tarih çalışmaları ile birlikte Anadolu ve İslamiyet öncesi Türk tarihine ayrı bir özen gösterildiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla milli kimlik bilinci oluşturmak için tarih çalışmalarından faydalanılmıştır.

Türk tarihi hakkında yapılan çalışmaların sonuçları *Ülkü dergisinde* yayınlanmaya başlamıştır. Bu yayınlar incelendiğinde, Türklerin dünyanın her yerinde var olmakla kalmayıp kendi kültür öğelerini de oluşturdukları ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Anadolu'da yaşamış eski kavimler üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda, bütün kavimlerin Türk olduğunu ispat edilmeye çalışılmıştır. Yine Anadolu hakkında Halkevleri bünyesinde yapılan yerel tarih çalışmaları da Türklerin kültürel olarak Anadolu'ya katkılarının varlığını göstermiştir.

Milli kimlik bilinci oluşturmak için Halkevleri bünyesinde yapılan bir diğer çalışma ise İslamiyet öncesi Türk tarihini araştırmaktır. Bu çalışmalar esnasında Türklerin çeşitli dinlere inandığı ispatlanarak din konusuna daha geniş bir açıdan bakılması amaçlanmıştır. Özellikle Şamanizm hakkında geniş yazı dizilerine yer veren *Ülkü dergisi*, Türklerindin ve ritüeller konusunda kendisini geliştirdiğini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Ayrıca din dışı öğelerle birlikte ticaret, at yetiştiriciliği konusunda da çeşitli yayınlara yer veren *Ülkü dergisi*, Türk kültürünü her yönüyle tanıttığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla milli kimlik bilinci oluşturma konusunda din konusunun çok da önemli olmayacağı tespit edilmiştir. Böylelikle *Ülkü dergisindeki* tarih

yazılarını inceleyen çalışmamızın amacı olan yeni bir millî kimlik inşasına Anadolu ve İslamiyet öncesi Türk tarihi konularında yardımcı olmuştur.

Kaynaklar

- Abdülhak Şinasi. "Tarihi ve Millî Âbidelerimiz". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 1/6 (Haziran 1933): 467-475.
- Abdülhak Şinasi. "Bizde Müzeciliğin Başlangıçları". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 2/8 (Ağustos 1933): 132-137.
- Abdülhak Şinasi. "Müzelerimiz ve Hamdi Bey". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 3/14 (Nisan 1934): 111-115.
- Abdülhak Şinasi. "Müzelerimiz ve Hamdi Bey II". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 3/16 (Haziran 1934): 290-295.
- Abdülhak Şinasi. "Müzelerimiz ve Hamdi Bey III". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 7/39 (Mayıs 1936): 187-191.
- Abdülkadir. "Şarkî Türkistan". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 3/18 (Ağustos 1934): 449-455.
- Acaroğlu, Türker. "Türkleri Alâkadar Eden Bulgar Neşriyatından: Bir Bibliyografya Denemesi". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 17/98 (Nisan 1941): 137-146.
- Ahmetbeyoğlu, Ali. "İslam Öncesi Türk Tarihi Kaynakları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1/2 (2003):17-24.
- Akçuraoğlu Yusuf. "Birinci Türk Tarih Kongresi". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 1/1 (Şubat 1933): 23-30.
- Akder, Necati. "Tarihî Hakikat ve Mitoz". *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 10/114 (16 Haziran 1946): 15.
- Akkaya, Şükrü. "Atın Tarihçesi". *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 6/69 (1 Ağustos 1944): 10-11.
- Aksel, Malik. "Hindistan'da Türk Sanatı". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 5/29 (Temmuz 1935): 380-383.
- "Alaca- Höyük Kazımı Hakkında Bayan Afetin Söylevi". *Ülkü Halkevleri Dergisi* 7/39 (Mayıs 1936): 167-170.
- "Alacahöyük Kazısı". *Ülkü Halkevleri Dergisi* 8/43 (Eylül 1936): 73.
- Albayrak, Mustafa. "Halkevleri ve Ülkü Dergisi'nin Türk Siyasi, Toplumsal ve Kültürel Yaşamındaki Yeri". *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, 2023/1 (Ocak 2023):17-36.
- Ali Rıza Seyfi. "Türklerin Medeniyete Hizmetleri". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 1/2 (Mart 1933): 119-125.
- Ali Rıza Seyfi. "Tarihte Türkler ve Spor". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 1/6 (Haziran 1933): 476-480.
- Ankara Müze ve Sergi Kolu. "Tarih Belgeleri Nasıl Derlenmelidir". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 6/31 (Eylül 1935): 13-17.
- Anohin, A. "Altay Şamanlığına Aid Maddeler: Altay Şaman Cübbesinin Eteğine Konulan Süsler". çev. Abdülkadir İnan. *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 16/93 (İkinciteşrin 1940): 221-224.
- Anohin, A. V. "Altay Şamanlığına Aid Maddeler". çev. Abdülkadir İnan. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 15/85 (Mart 1940): 54-58.
- Anohin, A. V. "Altay Şamanlığına Aid Maddeler: Yerinin ve İnsanın Yaradılışı Hakkında Efsâneler". çev. Abdülkadir İnan. *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 15/88 (Haziran 1940): 321-323.
- Anohin, A. V. "Altay Şamanlığına Aid Maddeler: Canlar, Ölülerin Ruhları ve Şamanlar Hakkında". çev. Abdülkadir İnan. *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 15/89 (Temmuz 1940): 395-405.
- Anohin, A. V. "Altay Şamanlığına Aid Maddeler". çev. Abdülkadir İnan. *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 15/90 (Ağustos 1940): 489-494.

- Anohin, A. V. "Altay Şamanlığına Aid Maddeler". çev. Abdülkadir İnan. *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 16/91 (Eylül 1940): 21-26.
- Anohin, A. V. "Altay Şamanlığına Aid Maddeler: Şaman Davulu". çev. Abdülkadir İnan. *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 16/95 (İkincikânun 1941): 401-405.
- Anohin, A. V. "Altay Şamanlığına Aid Maddeler: Şaman Davulu". çev. Abdülkadir İnan. *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 17/100 (Nisan 1941): 337-343.
- Arcak, Sadi. "Antalya Şehri". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 5/29 (Temmuz 1935): 372-379.
- Ardıç, Nureddin. "Ankara Tarihi Üzerine Tetkikler: Frikler Devrinde Ankara". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 12/71 (İkincikânun 1939): 423-427.
- Arık, R. Oğuz. "Göllüdağ Kazımı". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 5/28 (Haziran 1935): 279-287.
- Arıkan, Mustafa - Deniz, Ahmet. "Türk Ocakları'nın Kapatılışı, Borçları ve Emlâkinin Tasfiyesi". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 15 (2004): 401-432.
- Ateş, Ahmet. "Türkiye Cumhuriyetinde Erken Dönem Tarih Yazımı". *Akademik İzdüşüm Dergisi* 2/3 (2017): 21-34.
- Aydın, Ahmet. "Osmanlılarda Tarih Yazıcılığı". *Türkler*. 11: 417-425. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Aydoslu Sait. "Ölü ve Diri Tarih". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 1/1 (Şubat 1933): 18-19.
- Aydoslu, Sait. "Merkantilizm [1]". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 8/45 (İkinci Teşrin 1936): 188-195.
- Aydoslu, Sait. "Merkantilizm II". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 8/46 (Birincikânun 1936): 268-279.
- Aydoslu, Sait. "Merkantilizm III". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 8/48 (Şubat 1937): 464-471.
- Aygün, Abdurrahman. "Kubilay ve Markopolo". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 5/26 (Nisan 1935): 111-116.
- Baş, Eyüp. "Son Vakanüvis Abdurrahman Şeref Efendi'nin II. Meşrutiyet'i Hazırlayan Sebepleri Tahlili" *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 1 (Haziran 2014): 1-21.
- Başçavuşoğlu, Fahri. "Orta Okul Tarih Kitapları". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 1/4 (Nisan 1947): 12-13.
- BCA, 490.1. /4.17.17.
- BCA, 490.1. /4.21.12.
- Behçet Kemal. "Ergenekon". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 1/1 (Şubat 1933): 14-17.
- Bittel, Kurt. "Anadolu Prohistrya'sına Toplu Bir Bakış". çev. Nureddin Ardıç. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 10/55 (Eylül 1937): 66-75.
- Bobçev, S. S. "Deliorman Türkleri Hakkında". çev. Türker Acaroğlu. *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 16/92 (Birinciteşrin 1940): 135-144.
- Bobçev, S. S. "Deliorman Türkleri Hakkında: Tarihî ve Etnolojik Bir Etüd II" çev. Türker Acaroğlu. *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 16/93 (İkinciteşrin 1940): 245-253.
- Buluç, Sâdeddin. "Altay Türklerine Göre Dünyanın Yaradılışı ve Sonu". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 17/102 (Ağustos 1941): 509-512.
- Burke, Peter. *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu*. çev. Mehmet Küçük. Ankara: Doğubatu Yayınları, Ağustos 2010.
- Caferoğlu, A. "Cihan Edebiyatında: Türk Kobuz'u". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 8/45 (İkinci Teşrin 1936): 203-215.
- Caferoğlu, A. "Cihan Edebiyatında: Türk Kobuz'u II". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 8/48 (Şubat 1937): 411-430.
- Caferoğlu, A. "Tarduş ve Tölens Kavimleri Hakkında Yeni Bir Düşünce". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 7/41 (Temmuz 1936): 370-375.
- Caferoğlu, A. "Yenisey-Orhon Harflerinin Menşei". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 7/42 (Ağustos 1936): 433-445.
- Canatan, Kadir. "Tarihçi Kimdir?". *Çekmece İzü Sosyal Bilimler Dergisi* 7/14 (2019): 129-139.

- Candar, Avni. "Kimerler". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 4/24 (Şubat 1935): 427-435.
- Dalsar, Fahri. "400 Yıl Önce Ankara". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 1/10 (Ekim 1947): 9-10, 16.
- Deér, Josef. "Eski Macar Krallığı'nda Müşrik ve Hristiyan Unsurlar". çev. Cemal Köprülü. *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 17/102 (Ağustos 1941): 495-504.
- Eberhard, W. "Mazdaizm ve Maniheizm Hakkında Notlar". çev. İkbâl Berk. *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 17/100 (Nisan 1941): 295-301.
- Eberhard, W. "Çin Kaynaklarına Göre Ortaasya'daki At Cinsleri: Beygir Yetiştirme Hakkında Mâlûmat". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 16/92 (Birinciteşrin 1940): 161-172.
- Eberhard, W. "Çin'de Kıymız ve Yoğurdun Yapılması Mes'elesi Hakkında". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 16/93 (İkinciteşrin 1940): 207-210.
- Engin, Mehmet Saffet. "Anadolu'da En Eski Türk Medeniyeti: Eti İmparatorluğu". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 4/23 (İkincikânun 1935): 323-328.
- Engin, Mehmet Saffet. "Anadolu'da En Eski Türk Medeniyeti: Eti Abideleri ve San'at Eserleri Araştırmaları Tarihçesi (1)". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 4/24 (Şubat 1935): 418-422.
- Engin, Mehmet Saffet. "Anadoluda En Eski Türk Medeniyeti: Eti Anıtları (Abideleri) ve Sanat Eserleri". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 5/29 (Temmuz 1935): 355-364.
- Engin, Mehmet Saffet. "Anadolu'da Yeni Bir Eti Hükümdar Mezarı ve Hazinesi Bulundu". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 6/34 (Birincikânun 1935): 259-266.
- Enver Behnan. "Müzeciliğin Tarihi". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 3/18 (Ağustos 1934): 428-431.
- Enver Behnan. "Bumin". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 2/8 (Ağustos 1933): 143-145.
- Enver Behnan. "Hanko ile Alp". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 3/15 (Mayıs 1934): 218-221.
- Erşan, Mesut. "Eskişehir Halkevi ve "Halkevi" Dergisi". *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi-CTAD* 6/12 (Güz 2010): 1-29.
- Gölen, Zafer. "Atatürk'ün Tarih Anlayışı". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 18/52 (2002): 159-185.
- Halkevleri Talimatnamesi*. Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932.
- Hasan Fehmi. "Anadoluda Gregoriyen ve Ortodoks Türkler". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 4/21 (İkinci Teşrin 1934): 175-182.
- Hüseyin Namık. "Reşit Galip". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 3/14 (Nisan 1934): 88-91.
- Hüseyin Namık. "Türk Adının Eskiliğine Dair Vesikalar". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 2/7 (Temmuz 1933): 26-27.
- Hüseyin Namık. "Türk Adı". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 3/15 (Mayıs 1934): 195-199.
- Hüseyin Namık. "Türk Adının Eskiliği". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 3/17 (Temmuz 1934): 344-348.
- Hüseyin Namık. "Sümerlere Dair". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 2/11 (İkinci Teşrin 1933): 386-393.
- Hüseyin Namık. "Eski Türk Yazısı İle Yazılmış İstanbul'da Bir Kitâbe". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 4/22 (Birincikânun 1934): 276-279.
- Hüseyin Namık. "Türk Medeniyet Tarihine Ait Bir Keşif". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 5/25 (Mart 1935): 24-31.
- Hüseyin Namık. "Bulgarların En Eski Tarihine Dair". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 1/5 (Mayıs 1933): 400-403.
- Iggers, Georg G. *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme: Yirminci Yüzyılda Tarihyazımı*. çev. Gül Çağalı Güven. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ocak 2011.
- İnan, Abdülkadir. "Dede Korkud Kitabındaki Bazı Motiflere ve Kelimelere Aid Notlar". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 9/50 (Nisan 1937): 139-140.
- İnan, Âfet. "Başkomutanlık Meydan Muharebesinin Yıldönümünde: İki Teklif". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 2/22 (Ekim 1948): 8-10.

İnce, Yunus. "Osmanlı Tarih Yazımında Seçkincilik Paradigması ve Bu Paradigmanın Çözülmesi". *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 43 (2018): 51-96.

İvanov, P.P. "Karakalpakların Tarihine Dair Materyaller". çev. H. Ortekin. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 11/65 (Temmuz 1938): 417-424.

İvanov, P.P. "Karakalpakların Tarihine Dair Materyaller". çev. H. Ortekin. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 11/66 (Ağustos 1938): 539-544.

İvanov, P.P. "Karakalpakların Tarihine Dair Materyaller". çev. H. Ortekin. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 12/67 (Eylül 1938): 20-44.

Kansu, N. A. "Yeni Fakültemiz". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 6/36 (Şubat 1936): 401-402.

Kansu, Şevket Aziz. "Anadolu Paleolitikine Dair Bir Not" *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 12/72 (Şubat 1938): 477-479.

Kabapınar, Yücel. "Başlangıcından Günümüze Türk Tarih Tezi ve Lise Kitaplarına Etkisi". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1/2 (1992): 143-177.

Kar, Aykut. "İslam Öncesi Türk Tarihi Üzerine Tarih Yazıcılığı". *Kesit Akademi Dergisi*, 2/4 (Haziran 2016): 304-311.

Kaya, Harun. "İslamiyet Sonrası Orta Asya'da Türkçe Tarih Yazıcılığı ve Tevârih-i Güzide-Nusret-Nâme". *Yeni Türkiye* 15/105 (Ocak-Şubat 2019): 510-521.

Kazancı, Nezihe. *1933-1938 Yılları Arasında Kemalist Halkçılık Öğretisi Üzerine Bir İnceleme: Ülkü Halkevleri Dergisi*. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, 2021.

K. Naci. "Türk Devletinde Halkçılık". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 1/3 (Mart 1933): 191-193.

Kırzioğlu, F. "Türk Tarihinde Kars". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 2/23 (Kasım 1948): 14-16.

Kırzioğlu, F. "Allahüekber Dağları Üzerine". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 3/27 (Mart 1949): 16-17.

Koşay, Hamit Zübeyr. "Türk Halk Müzesi". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 1/10 (Ekim 1947): 4-5.

Koşay, Hamit Zübeyr. Ankara Bahçelievler Semtinin Eski Tarihi". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 1/8 (Ağustos 1947): 10-11, 48.

Kozmin, N. N. "Orhun Abideleri Muharriri Atısı Lakaplı Yollığ-Tiğın I". çev. A. Caferoğlu. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 9/53 (Temmuz 1937): 349-358.

Kozmin, N. N. "Orhun Abideleri Muharriri Atısı Lakaplı Yollığ-Tiğın II". çev. A. Caferoğlu. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 9/54 (Ağustos 1937): 431-440.

Köprülü, M. Fuad. "Halkevleri'mizde Tarihi Araştırmalar Nasıl Yapılmalıdır?". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 13/73 (Mart 1939): 9-12.

"Közlü Kule Kazısı". *Ülkü Halkevleri Dergisi* 8/44 (İlkteşrin 1936): 162.

Kunter, Halim Baki. "Türk Spor Tarihi ve Millî Sporlar Dersi ve Enstitüsü". *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 11/124 (16 Kasım 1946): 8.

Küçüka, Necib Ali. "Halkevleri Yıldönümü Nutku". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 5/25 (Mart 1935): 4-7.

Kütükoğlu, Bekir. "Vekâyinüvis". *İslam Ansiklopedisi*. 23: 270-287. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1986.

Mehmet Saffet. "Anadolu'da En Eski Türk Medeniyeti: Eti İmparatorluğu". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 4/21 (İkinci Teşrin 1934): 164-174.

Mehmet Saffet. "Anadolu'da On Eski Türk Medeniyeti ve Cihan Medeniyetlerine Hakimiyeti". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 3/16 (Haziran 1934): 263-267.

Milliner. "Eski Eserleri Niçin ve Nasıl Korumalıyız?". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 2/10 (Birinci Teşrin 1933): 298-301.

Miraç. "Anadolu". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 7/37 (Mart 1936): 32-33.

Muzaffer. "Türk Soy ve Türk Tarihi". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 4/22 (Birincikânun 1934): 249-254.

- Nebil. "Milli Şuur ve Halkevleri". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 2/9 (Eylül 1933): 216-225.
"Necip Ali Beyin Nutku". *Ülkü Halkevleri Mecmuası* 1/2 (Mart 1933): 104-114.
Necip Ali. "Halkevleri Yıldönümü Nutku". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 3/13 (Mart 1934): 5-15.
- Németh, Gyula. "Türklüğün Eski Çağı". çev. Şerif Baştav. *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 15/88 (Haziran 1940): 299-306.
Németh, Gyula. "Türklüğün Eski Çağı". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 15/90 (Ağustos 1940): 509-518.
Nuri Hayrîğ. "Devrim Müzesinde Halkevlerinin Ödevi". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 6/31 (Eylül 1935): 18-24.
Oral, Mustafa. "Türk Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk'ün Tarih ve Millet Anlayışı". *Folklor/Edebiyat* 20/79 (2014): 41-54.
Orkun, Hüseyin Namık. "Türkoloji Bilgisinin Tarihçesi". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 7/38 (Nisan 1936): 103-109.
Orkun, Hüseyin Namık. "Avrupa'da Türkoloji". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 7/40 (Haziran 1936): 261-266.
Orkun, Hüseyin Namık. "Okullarımızda Tarih Öğretimi". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 1/1 (Ocak 1947): 17.
Orkun, Hüseyin Namık. "Konya Yer Adları". *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 10/112 (16 Mayıs 1946): 15.
Orkun, Hüseyin Namık. "Oğuzlara Dair". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 5/26 (Nisan 1935): 102-110.
Orkun, Hüseyin Namık. "Oğuzların Tarihine Dair". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 5/28 (Haziran 1935): 288-292.
Orkun, Hüseyin Namık. "Anadoluda Oğuz Boyları". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 5/27 (Mayıs 1935): 180-199.
Orkun, Hüseyin Namık. "Anadoluda Oğuz Boyları". *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 11/124 (16 Kasım 1946): 16-17.
Orkun, Hüseyin Namık. "Ankarada Oğuz Boyları". *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 9/108 (16 Mart 1946): 11.
Orkun, Hüseyin Namık. "Oğuz Destanına Dair". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 5/30 (Ağustos 1935): 412-420.
Orkun, Hüseyin Namık. "Bir Oğuz Efsanesi". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 6/34 (Birincikânun 1935): 267-275.
Orkun, Hüseyin Namık. "Türk Medeniyet Tarihine Ait Bir Eser". *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 10/119 (1 Eylül 1946): 7-8.
Orkun, H. Namık. "Necip Asım". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 6/35 (İkincikânun 1936): 343-344.
Ortaylı, İlber. *Tarih Yazıcılık Üzerine*. Ankara: Cedit Neşriyat, 2011.
Ortaylı, İlber. *Menkıbe: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler*. Ankara: İmge Yayınları, 2000.
Ortekin, Hasan. "Türkler ve Kayak". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 10/60 (Şubat 1938): 513-516.
Otaç, Tuğrul. "Ülkü Mecmuasına Göre Türk Aydınlanması (1933-1936)". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 64 (Bahar 2019): 229-266.
Öz, Şaban. "Türk Tarih Yazıcılığında Millileşme Çabaları Üzerine". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2012): 40-66.
Özcan, Abdulkadir. "Fatih Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/14 (2003): 55-62.
Özkul, Y. Emre. *Siyaset-Tarih İlişkisi Bağlamında Atatürk Dönemi Tarih Kongreleri (1932-1937)*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Kasım 2017.
Pittard, E. "Türk Irkı Hakkında". çev. Ş. A. Kansu. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 8/45 (İkinci Teşrin 1936): 196-202.

- Rasovski. "Eski Rus Tarihinde Karakalpakların Rolü". çev. H. Ortekin. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 10/57 (İkinci Teşrin 1937): 248-258.
- Remzi Oğuz. "Tarih-Arkeoloji-Müzeler-Turizm". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 4/19 (Eylül 1934): 29-36.
- Remzi Oğuz. "Göllüdağ Hafriyatı". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 5/26 (Nisan 1935): 57-101.
- Reşit Galip. "Türk Tarih İnkılâbı ve Yabancı Tezler". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 2/9 (Eylül 1933): 164-177.
- Selen, H. Sadi. "İslâm Coğrafyacılarına Göre Antakya". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 8/48 (Şubat 1937): 431-433.
- Söylemez, Mehmet Mahfuz. "Tarih Üzerine Notlar". *Milel ve Nihal* 4/3 (2007): 9-17.
- Strzygowski, Yoseph. "Türkler ve Şimali Asya Sanatının Buz Devrindeki Menşei". çev. Cemal Köprülü- Nusret. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 9/49 (Mart 1937): 11-25.
- Şapolyo, Enver Behnan. "Kanarya Adasında Guvanş Türkleri". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 6/36 (Şubat 1936): 412-415.
- Şapolyo, Enver Behnan. "Anadoluda Kumuklar Tarihi". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 6/31 (Eylül 1935): 66-69.
- Şapolyo, Enver Behnan. "Necib Asım". *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 6/35 (Mart 1936): 341-342.
- Şevket Aziz. "Türk Tarihi ve Asyanın Biodinamik ve Antrodinamik Kudreti". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 3/18 (Ağustos 1934): 428-431.
- Taşbaş, Erdal. "Klasik Dönem Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserlerine Kısa Bir Bakış". *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi* 1/2 (2011): 213-223.
- Tekindağ, Şehabettin. "Osmanlı Tarih Yazıcılığı". *Belleten* 35/140 (1975): 655-663.
- Tercüman, Çilem. "Ülkü Mecmuası". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 4/7 (2006): 563-580.
- Turgal, Hasan Fehmi. "Somer Ölçüsü". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 4/23 (İkincikânun 1935): 329-330.
- "Türk Tarihi Araştırma Kurumunun Programı". *Ülkü Halkevleri Dergisi* 6/31 (Eylül 1935): 8-12.
- "Türk Tarihine Önem". *Ülkü Halkevleri Dergisi* 6/31 (Eylül 1935): 5-7.
- Uluçay, Çağatay. "Deli Voyvoda". *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 9/106 (16 Şubat 1946): 16-17.
- Uluçay, M. Çağatay. "Hasan Ağa Türküsü". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 1/11 (Kasım 1947): 31-32.
- Ülkütaşır, M. Şakir. "Atalarımızın Toplu Oyun ve Sporları". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 3/30 (Haziran 1949): 14-16.
- Ülkütaşır, M. Şakir. "Tarih Çalışmaları". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 2/16 (Nisan 1948): 16-17.
- Ülkütaşır, M. Şakir. "Cumhuriyet Devrinde Dil ve Tarih Çalışmalarına Genel Bir Bakış". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 3/35 (Kasım 1949): 8-9.
- Ülkütaşır, M. Şakir. "Tarihimizde Kürk". *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 4/41 (Mayıs 1950): 8-9, 35.
- Ülkütaşır, M. Şakir. "Ebülğazi Bahadır Han". *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 10/120 (16 Eylül 1946): 4-5.
- Vurgun, Sultan Paçacı. *Safevilerin Anadolu Faaliyetleri (Şah İsmail'in Ölümüne Kadar)*. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, 2021.
- "Yeni Fakültemizin Açılışı". *Ülkü Halkevleri Dergisi* 6/36 (Şubat 1936): 403-405.
- "Yeni Fakülte Açıldıktan Sonra Bayan Afetin İlk Tarih Dersi". *Ülkü Halkevleri Dergisi* 6/36 (Şubat 1936): 406-409.
- Yetkin, Suut Kemal. "Tarihe Dayanan Ahlâk". *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 3/34 (16 Şubat 1943): 1.
- Yolalıcı, M. Emin. "Türk Tarihinin Kaynaklarına Genel Bir Bakış". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1/3 (İlkbahar 2008): 471-484.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE MİLLİ KİMLİK BİLİNCİ OLUŞTURMA SÜRECİNDE TARİH
ALGISI: ÜLKÜ DERGİSİ'NDEKİ ANADOLU VE İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK TARİHİ
YAZILARININ İNCELENMESİ- MUHİBBE ERDOĞAN

Yurdaydın, Hüseyin Gazi. "Düşünce ve Bilim Tarihi (1300-1600)". *Türkiye Tarihi II. Ed.*
Sina Akşin. 207-271. İstanbul: Cem Yayınları, 2002.

Çeşm-i Cihan

Çeşm-i Cihan:

Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi

ISSN: 2149-5866

Sayı: 11 (Aralık) 2024 s. 60-67, TÜRKİYE

DOI: 10.30804/cesmicihan.1567225

Araştırma Makalesi

‘BAL ÜLKESİ’ BELGESELİ ÜZERİNDEN BALKAN TÜRK KÜLTÜRÜNE BAKIŞ: ‘YARISI SANA YARISI BANA!’*

Aysun DEMİREZ **

Öz: Kısa seyahatlerle bir ülkeyi, bir coğrafyayı görmek o toplumun kültürü hakkında fikir verebilir ancak kısa gezilerle bütün kültürel kodlar anlaşılabilir, tespit edilemez. Bir kültürü tanıyabilmek ancak ön yargılardan arınarak o kültürün dilini, nesilden nesile iletilen inançlarını, değerlerini, düşünce yapılarını, sanat anlayışlarını öğrenmekle mümkündür. Kültürel kodların çözümlenmesinde o kültürle ilgili sinema filmleri, belgeseller önemli rol üstlenir. Kuzey Makedonya’da çekilen Bal Ülkesi adlı belgesel film 2019 yılında Sundance Film Festivali’nde ödül almıştır. Tamara Kotevska ve Ljubomir Stefanov adlı Makedon yönetmen ve yapımcıların ilk filmleri olan Bal Ülkesi (Honeyland) adlı belgesel, köy insanlarının yaşamını görüntülemek amacıyla çekilmeye başlansa da bal üreticiliği yapan Hatice (Hatidže Muratova) ile karşılaşmaları belgeselin seyrini değiştirir. Hatice, hayata bakışı, üstlendiği toplumsal rolleri, anne-baba ve çocuklara karşı tutumu, mücadeleci kimliği, doğa bilinci, yaşama bağlılığı ile Balkan Türk kadın kimliğinin örnek bir temsilcisi olarak karşımıza çıkar. Hatice’nin belgesel filmde sergilenen yaşamı Balkanlardaki Türk kültürü, Türk kadın kimliği, Türk kültürel kodlarıyla ilgili önemli verileri ortaya koyar. Bu çalışmada Bal Ülkesi belgeseli üzerinden Balkanlardaki Türk kültürü, Türk kadın kimliği, Türk kültürel kodları konusundaki tespitler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bal Ülkesi, Türk kültürü, Türk kadını, Balkan kültürü, belgesel film.

A LOOK AT BALKAN TURKISH CULTURE THROUGH THE DOCUMENTARY “HONEY COUNTRY”: “HALF FOR YOU, HALF FOR ME!”

Abstract: Seeing a country or geography through short trips can give an idea about the culture of that society, but not all cultural codes can be understood or identified through short trips. Getting to know a culture is only possible by getting rid of prejudices and learning the language of that culture, its beliefs, values, mindsets and artistic perceptions that have been passed down from generation to generation. Movies and documentaries about that culture play an important role in deciphering cultural codes. The documentary Honeyland, shot in North Macedonia, won an award at the Sundance Film Festival in 2019. The first film by Macedonian directors and producers Tamara Kotevska and Ljubomir Stefanov, Honeyland, was started with the aim of showing the life of the village people, but their encounter with Hatice (Hatidže Muratova), a honey producer, changes the course of the documentary. Hatice stands out as an exemplary representative of the Balkan Turkish female identity with her outlook on life, the social roles she assumes her attitude towards parents and children, her combative identity, her awareness of nature, and her devotion to life. Hatice's life, as portrayed in the documentary, reveals important data regarding the Turkish culture, Turkish female identity, and Turkish cultural codes in the Balkans. In this study, findings on the Turkish culture, Turkish female identity, and Turkish cultural codes in the Balkans are presented through the documentary Honeyland.

Keywords: The documentary Honeyland, Turkish culture, Turkish women, Balkan culture, documentary film.

Başvuru/Submitted: 14 Ekim 2024

Kabul/Accepted: 11 Kasım 2024

* 03-04 Mayıs 2024 tarihinde Kuzey Makedonya Valandova, Çalıklı’da düzenlenen 31.Uluslararası Hıdırellez Bahar Şenlikleri Sempozyumu’nda sunulan bildiri metninden genişletilmiş makaledir.

** Doç. Dr., AHBVÜ Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, aysun.demirez@hbv.edu.tr.

Giriş

Kısa seyahatlerle bir ülkeyi, bir coğrafyayı görmek o toplumun kültürü hakkında fikir verebilir ancak kısa gezilerle bütün kültürel kodlar anlaşılabilir, tespit edilemez. Bir kültürü tanıyabilmek ancak ön yargılardan arınarak o kültürün dilini, nesilden nesile iletilen inançlarını, değerlerini, düşünce yapılarını, sanat anlayışlarını öğrenmekle mümkündür. Kültürel kodların çözümlenmesinde o kültürle ilgili sinema filmleri, belgeseller önemli rol üstlenir.

1. Belgesel Film Nedir?

John Gierson'a göre belgesel film, gerçeğin yaratıcı bir şekilde işlendiği ve yorumlandığı filmlerdir (Nakleden: (Sözen, 2020, 22)). Gözlemsel belgesel film yönetmenleri kameralarıyla çektikleri insanlara yaklaşırlar. Kamerayı onlar ve onları çevreleyen olayların etrafında hareket ettirir, öznelerin neler yaptığını ve nasıl yaptıklarını kaydederler. Onların bakış açıları, eylemleri, düşünceleri üzerinden insana dair deneyim dünyası yaratılır.

"Gözlemsel filmler böylece, konu öznelerinin yaşam süreçleri ve onların kendi duyguları için bir kanal sağlama işlevini yüklenirler" (Sözen, 2020, 23). Sözen'e göre bu filmlerin şeffaf birer ortam oldukları anlamına gelmez. Belgesel filmlerde de kurmaca film modunda olduğu gibi yönetmenler her çekimin zaman, odak, açı ve çerçevesine göre 'seçici' işlemler yaptıklarından, önyargısız objektif bir gözlemci yerine öznel bakış açılı anlatılar kurarlar (2020, 23). Verileri mümkün olduğunca objektif bir şekilde kaydetmek için bir araç olan kamera, yönetmenlerin de ne kadar 'öznel' yani tarafsız olduğunu ortaya koyar.

Türkiye'de belgesel olup olmadığı tartışılabilir "canlı fotoğraf" biçiminde de adlandırılan ilk görüntülü film, adı bilinmeyen bir Fransız ressamın 1897 yılında, daha önce Saray'da yaptığı gibi, çekmiş olduğu fotoğrafları İstanbul'da Galatasaray döneminde bulunan Sponek Birahanesi'nde gösterdiği filmidir. Türkiye'de ilk aktüalite ve belgesel film, Fuat Uzkınay tarafından I. Dünya Savaşı yıllarında Rusların Ayastefanos'a (Yeşilköy) geldiklerinde dikilen sütunun 1914'te havaya uçurulmasının görüntülenmesidir (Güvemli, 1968, 231). Bu ilk belgesel çalışmalarından sonra Türkiye'de çekilen belgesel ve sinema filmleri gelişmiş, günümüze kadar da çok sayıda sinema ve belgesel film çekilmiştir. Bal Ülkesi, Kuzey Makedonya'da Makedon yönetmen ve yapımcılar tarafından çekilmiş bir Türk köyünde yaşayan bir Türk kadınının hayatını konu edinmesi bakımından dikkati çekmiştir.

Bal Ülkesi belgeseli Türkiye'deki sinema eleştirmenleri için de önemli bir belgeseldir. Eleştirmenlerden bir kısmı ilmi yayınlarla bir kısmı da YouTube paylaşımlarıyla film hakkında değerlendirmeler yapmışlardır.

Işıl Çobanlı Erdönmez bu belgesel filmi, Karadeniz kadınının, sonrasında da çatışan erkek karakterin, sürekli dengede olması, tek başına mücadelesini yayla evinde yaşatması yönleriyle Yeşim Ustaoglu'nun "Bulutları Beklerken" veya Özcan Alper'in "Sonbahar" adlı filmlerine benzetmenin mümkün olduğunu ifade eder (87).

Mustafa Sözen, gözlemsel belgesel kipi(mode) anlatıya sahip olduğu ifade edilen Bal Ülkesi / Honeyland¹ adlı belgeselin hızla kaybolan bir yaşam biçimini yakın planla yansıttığını belirtir (2020, 21). Filmde belgesel kahramanı üzerinden tabiat ve insan arasındaki dengenin önemi vurgulanır. Bal Ülkesi belgeseli yarı kurgu bir çalışmadır.

Makedonya'daki Yörük Türkleriyle ilgili TRT tarafından çekilmiş başka belgeseller de mevcuttur. Bu bildiri de öncelikle *Bal Ülkesi* belgeseli üzerinden kısmen TRT belgeselleri üzerinden Balkanlardaki Türk kültürü, Türk kadın kimliği, Türk kültürel kodları konusundaki tespitler sunulmuştur.

¹ Bal Ülkesi/Honeyland (2019), Belgesel -Drama/Yönetmenler Tamara Kotevska ve Ljubomir Stefanov/Müzik: Foltin/Görüntü Yönetmeni: Fejmi Daut ve Samir Ljuma/Karakterler: Hatidze Muratova, Nazife Muratova, Hüseyin Sam, Ljutvie Sam/ Süre: 87 dakika/ Dil: Türkçe, Boşnakça ve Makedonca, İngilizce altyazılı/ Ülke Makedonya (Sözen, 2020, 22).

2. Balkan Türk Kültürü

Hun Türklerinin Balkanlardaki varlığı 380 yılına kadar uzanır. 5. ve 7. yüzyıllarda bölgeye Slavlar gruplar hâlinde yerleşmeye başlar. Türk asıllı Bulgarlar da Tuna'yı geçerek Batı Karadeniz ve Tuna Nehri arasına yerleşirler. Slavların hâkimiyeti altında zamanla Slavlaşırlar. Peçenek, Kuman (Kıpçak) ve Uz Türkleri de Balkanlara 11. ve 12 yüzyılda göçer.13.yüzyıldan sonra da Türkmen aşiretleri Balkanlarda Dobruca civarlarına yerleşir (İsen - Durmuş, 2023, 16). Makedonya² 1389 Kosova Savaşı'nın kazanılmasıyla Osmanlı topraklarına katılır. Yaklaşık beş yüz yıllık bir hâkimiyetten sonra Osmanlı Devleti 1913'te imzalanan Londra Antlaşması'yla Makedonya ve Balkanların birçok bölgesini elinden çıkarır. Balkanlardaki Türk nüfusu büyük zulüm ve baskı altında kalarak bölgeyi boşaltmaya, göç etmeye başlar. 2. Dünya Savaşı öncesinde Makedonya işgal güçleri tarafından paylaşılır, Sırbistan idaresindeki Vardar Makedonyası Yugoslavya içinde kurulan altı cumhuriyetten biri olur. Yugoslavya'nın dağılmasıyla 17 Eylül 1991 yılında bağımsız Makedonya Cumhuriyeti kurulur. Makedonya adı Yunanistan'ın baskısıyla Kuzey Makedonya olarak değiştirilir. Kuzey Makedonya'da Üsküp, Ohri, Pilepe, İştıp, Gostivar, Köprülü, İştıp, Kumanova, Manastır, Kalkandelen, Debre, Radoviş bölgelerinde Türk nüfusu yaşamaktadır. Bu bölgelerde Türk kültürüne ait eserler mevcuttur. Birçok Türk şair ve yazarın barındığı Kuzey Makedonya'da yaşayan Türkler, Türk kültür ve geleneklerini yaşatmaya ve genç nesillere Türk kültürü kodlarını aktarmaya çalışmaktadırlar.

3. Türk Kadın Kimliği

Türk kültüründe kadın, eşinin en büyük yardımcısı, onunla birlikte toplumda yer alan, günlük hayatta onunla birlikte hareket eden hem savaşta hem tabiata karşı mücadelede en büyük desteğidir. Türk kadınının ayrıca yuvada düzeni sağlama, çocukları yetiştirme, ana-baba, akraba ve komşularla dengeli sağlama sorumluluğu da mevcuttur.

Türk kadını ile ilgili beklentiler, görüşler Türkçenin ilk yazılı eseri Orhun Abideleri'nden başlanmak üzere Kutadgu Bilig, Dede Korkut Hikâyeleri vd. eserlerde de vurgulanmıştır.

4. Makedonya'da Çekilen Belgeseller Üzerinden Türk Kadınının Kültürel Kodları

Kuzey Makedonya'da çekilen Bal Ülkesi adlı belgesel film 2019 yılında Sundance Film Festivalinde ödül almıştır. Tamara Kotevska ve Ljubomir Stefanov adlı Makedon yönetmen ve yapımcıların ilk filmleri olan Bal Ülkesi (Honeyland) adlı belgesel, köy insanlarının yaşamını görüntülemek maksadıyla çekilmeye başlansa da bal üreticiliği yapan Hatice (Hatidže Muratova) ile karşılaşmaları belgeselin seyrini değiştirir.

4.1. Bal Ülkesi Belgeseli Üzerinden Türk Kadınının Kültürel Kodları

Bal Ülkesi belgeselinin kahramanı Hatice'nin hikâyesi Balkanlarda doğru dürüst yolu olmayan ücra bir dağ köyünde yaşanır. Bölgede modern hayatın olmazsa olmazı elektrik yoktur; yaşamın vaz geçilmezi suya ulaşmak da zordur. Burası yaşayanların terk ettiği, harap durumdaki bir köydür. Hatice hasta, yatalak durumda, kulakları da iyi duymayan annesi, dışarda köpeği ve birkaç kediyi birlikte yaşamını sürdürmektedir.

Kara kovan bal yetiştiricisi Hatice Balkan ağızlarından birini kullanmaktadır. Hatice'nin annesiyle sohbetlerinde onun yalnızlığı, açmazları anlaşılır. Hatice'nin bal kovanlarındaki arılarına karşı tavrı, davranışları oldukça dingin, olgun ve bilinçlidir. Belgeselde Hatice'nin günlük yaşamı, bal üretimi, annesiyle geçirdiği zamanlar, göçebe bir ailenin köye yerleşmesi, çocuklar, göçebe ailenin de arıcılık yapmaya başlaması, Bal toplayıcısı ile Hüseyin'in daha çok bal için ağacı kesmesi, sığırların hastalanıp ölmesi ve göçebe ailenin oradan ayrılması, annesini kaybeden Hatice'nin oradan ayrılıp yeni yaşamına geçişi verilir. Yönetmenler ve ekip Hatice ile

² Bu bölge Yunanistan'ın Güney Makedonya, Bulgaristan'ın Blagoevrad ili ve Kuzey Makedonya Devleti'ni içine alır.

üç yıl geçirirler. Aralarında samimi bir güven ilişkisi oluşur. Bu film için 400 saatten fazla çekim yapılır. Belgeselin kahramanı Hatice profesyonel bir oyuncu değil gerçek kişidir.

Film özgün bir sinema diline sahip, konunun işlenişi bakımından da (konu-tema- söylem bağlantıları) doğru ve dengeli inşa edilmiştir (Sözen, 2020, 23).

Türk Kültür kodları söze dökülmeden görsel üzerinden sunulur. Bu tür bir yaklaşım katmanlı bir anlatım biçimidir.

Bal Ülkesi belgeselinin kahramanı Hatice, hayata bakışı, üstlendiği toplumsal rolleri, anne-baba ve çocuklara karşı tutumu, mücadelecilik kimliği, doğa bilinci, yaşama bağlılığı ile Balkan Türk kadın kimliğinin örnek bir temsilcisi olarak karşımıza çıkar.

Hatice'nin belgesel filminde sergilenen yaşamı Balkanlardaki Türk kültürü, Türk kadın kimliği, Türk kültürel kodlarıyla ilgili önemli verileri ortaya koyar. Geçimini tabiatın olanaklarından sağlayan Hatice, tabiata saygılı tavrı ve başkalarından beklentisiz yaşamı, doğallığıyla ve üretken kadın kimliğiyle olumlu bir karakter çizer.

Gelişen teknolojiler ve değişen dünya düzenine ait uygulamalar toplumların bütün üyelerine aynı hızla ulaşmamaktadır. Bilim ve teknoloji bakımından gelişmiş toplumlar yeniliklere daha hızlı uyum sağlamakta ve teknolojiyi takip edebilmektedir. Çobanlı Erdönmez'in "dokümantasyon ve gerçek üzerine paralel kurguyla ilerlediğini" (86) belirttiği Bal Ülkesi belgeselinde Hatice yaşamın gerçek görünümünün bir parçası olarak yansıtılır. Bu gerçeklik algısı izleyiciyi belgesele bağlar ve sonuna kadar sıklımadan izlemesine sebep olur. Yeni dünya düzeninde, yeni kültürel kodların dayatıldığı bir zamanda Hatice ve içine dâhil olduğu yaşam, gerçek zaman ve mekân belirtilerek insana dair hâlâ imrenilecek değerler olduğunu ve Türk kültür kodlarından bir kısmını yansıtır.

1. Hatice'nin kimliğinde kendini diğerleriyle kıyaslamayan, başkalarına benzemeye çalışmayan, kendini, ailesini olduğu gibi seven, kabul eden bir eminlik hissi mevcuttur. Bu eminlik hâli kendi kimliğine duyduğu özgüvenden kaynaklanır. Hatice Türk ailesinin ferdidir; bir evlat olarak ata ve anaya saygı göstermek, yaşlandıklarında onlara hizmet etmek ve evlilik gibi hayati kararlarında onların iznini gözetmek Türk kültürel kodlarından biridir.

2. Belgeselin kadın kahramanı, kendi dışındaki varlıklara ön koşulsuz sevgi, merhamet besleyen, edindiği iş bilgisini, kara kovan bal yetiştiriciliğini paylaşan, göreneklerine uygun hareket eden bir kimlikle ortaya çıkar. Bu özellikler günümüzün dünyasının belki de çoktan unutulmuş değerleridir. O'nun bu yaklaşımını çözebilenler, onunla aynı frekansta olanlar, Hatice ile âdeta görünmez bir bağ kurabilmekte, Türk kültüründe var olan doğaya ve insana, yaratılana saygı kültürel koduyla temas kurabilmektedir.

3. Hatice (1965 doğumlu) Türkçe konuşan, Türkçe türküler söyleyen, Balkanların güzel doğal atmosferi içinde göçmen kimliğini, Türk kimliğini, bulunduğu her durum ve şartta ailesini yaşatmaya çalışan kadın kimliğinin temsilcisidir. Çünkü göçer olmak, çadırını, obasını taşıyan olmak, Türk kadınına sorumluluklar da yüklemiştir. Göçer olmak, gerekli olan az eşyayla yaşam sürmek, beraberindeki aileyi doyurmak, beslemek, ertesi gün yola hazır olmak demektir. Belgesel kahramanının davranışlarında hissedilen yüzyıllardır bu ruhla yaşayan Türk kadınlarındaki göçer kimliğidir.

4. Hatice, televizyon ve başka medya platformlarından uzak, dünyayla bağı anteni bile doğru dürüst çekmeyen, derme çatma bir radyoyla dünyayla bağ kurabilmektedir. Bir dağ köyünde bile dünyaya kulaklarını tıkamayan, içinde bulunduğu dünyayla bağı koparmayan Hatice, Anadolu'da her fırsatta "ajans" dinleyen aile büyükleri, dedeleri ve babaları, hatırlatır. Büyük ihtimalle Hatice'nin babası da onun gibi aynı radyodan haberleri dinler, dış dünyadan haber alırdı. Evin erkeği olmadığında, savaşa veya para kazanmaya gittiğinde ya da öldüğünde Türk kadını atadan kalan ocağı anaerkil bir biçimde sürdürmeyi çok eski tarihlerden beri bilmektedir. Hatice bu kültürel kodu olağan bir şekilde uygular.

5. Kasaba pazarında esnafla kurduğu diyaloglar onun girişken, samimi, doğal iletişim biçimini sergiler. O, hayatını tek başına sürdürebilen, işlerini tek başına yürüten, para kazanan kadın kimliğini gözler önüne serer. Hatice, on iki yaşından beri bal üretip şehre veya kasabaya

götürerek ürettiği balı satmakta, ihtiyaçlarını da alarak köyüne dönmektedir. Bu ihtiyaçlar içerisinde annesi için muz kendisi için saç boyası alması biricik lüks harcamasıdır. Para kazanmak için kolay ve ucuz yollara başvurmaz.

6. Hatice Türk kültürünün kendisine biçtiği rolü kabullenmiş, babasının onayı olmadığı için evlenememiştir. Böylece annesini bırakmak zorunda da kalmamıştır. Hatice annesine merhametle bakar, yarasını pansuman eder, onu elleriyle besler, üzerini örter, öper. Kimi huysuzluklarına kızsada annesine bakması, ihtiyaçlarını karşılaması, bir annenin çocuğuna bakması gibidir. Zayıf olana, hastaya, ihtiyacı olana merhamet Türk kültür kodlarındanadır.

7. Hatice ile Nazife'nin konuşmalarında Türkçenin eskicil kelimelerini de duyarız: "İlk yaz 'İlkbahar' vb.". Hatice Türk dili aracılığıyla kendi kültürel kodlarını aktarır. Bu dil samimi, doğal, akıcıdır. Türkçenin ağızlarından birini yansıtmaktadır. Dil kültürel kodların taşıyıcısıdır.

8. Ahilik öğretisi âdeta kültürel kod olarak ruhuna yerleşmiş Hatice, köylerine yerleşen göçer bir ailenin onun gibi kaliteli bal üretmek istemesine kayıtsız kalmaz ve onlara bildiklerini aktarır. Onların da arıların yaşam hakkına saygı göstermelerini, bunu yapmazlarsa hem kendisinin hem arıların uğrayacağı zararı da onlara açıklar. Ahilik öğretisi ustadan çırağa bir öğreti yöntemidir. Ahilik ustalasan, yetiştirilen meslek erbabına yaşam alanı açmak demektir, bu da Türk kültür kodları arasında yer alır.

9. Köye gelen çok çocuklu aile Hatice'nin aksine çocuklara, hayvanlara ve tabiata karşı saygı beslemeyen ebeveynlere sahiptir. Bu ailedeki bireyler, birbirlerine de hoyratça davranıp Hatice'nin insana ve doğaya gösterdiği saygıyı yaşadıkları ekonomik kaygılar sebebiyle göz ardı ederler. Sözen filmin birçok yarışmada "doğal yaşamın ritmi ve üretim talepleri arasındaki kırılan dengenin tasvir edilmesi, bazı yaşam tarzları ve çevreye daha az saygılı olan diğerleri arasındaki kontrast göstermeleri" gerekçeleriyle ödül aldığını belirtir (2020, 23). Hatice'nin çevresinde kültürel kodlarını muhafaza edenler ve ekonomik açmazlarla bu kültürel kodları görmezden gelenler de mevcuttur. Onların hem birbirlerine hem kendilerine yardım eden komşuları Hatice'ye ve doğaya yaklaşımları da birlikte yaşama ahengini bozup kaos oluşturur. Yaşadığı haksızlığa rağmen onlara kavga etmeyen, kötü söz söylemeyen bir durum sergiler Hatice. "Bıktım bunlardan..." diye sadece anacığına dert yanar. Onun öfkeye yenilmeyen ruhu, sabrı Türk kadınına kültürel kodlarından biridir.

Kara kovan bal üretimi yapan Hatice'yle modern bal üreticisinin yaklaşımındaki farklılık, kapitalist yaklaşımla bal üretenler arasındaki tezat, çok kazanmak maksadıyla erozyona uğrayan ahlaki değerleri ortaya çıkarır.

Hatice karşımızda acındırılmadan, yüceltilmeden duygu ve düşünceleriyle sıradan bir kadın olarak sunulur. Çobanlı Erdönmez'e göre "karakterin kendine, işine, ailesine ve yaşadığı toprağa duyduğu bağlılık, zaman ve mekândan ayrı algılanmakta, bu da film dilini bağımsız ve uluslararası bir noktaya taşımaktadır" (90). Bal Ülkesi'nde anlatım dili gerçekçi ve olağan akışıyla sunulur. Hatice dürüst, hakkaniyetli, sorumluluk sahibi, fedakâr, mücadeleci kadın kimliği ile pozitif bir tablo çizer. Yakınındaki göçer aile ise hayvanlara, çocuklara ve doğaya saygı göstermede Hatice gibi değildirler. Bu tür belgeseller bilmediğimiz coğrafyalarda hatta en yakınımızdaki evlerde başka hayatların, hayata karşı başka bakış açılarının olabileceğini ortaya koyar. Ancak böyle yapımların başarısı detaylarda, doğal anlatım dilinin kullanılmasında gizlidir. Bu detaylara dikkat edildiğinde izleyiciyle de kuvvetli bağlar kurulabilmektedir. Belgeselde karmaşık bir olay örgüsü yoktur. Mesajlar yapımcı ve yönetmen tarafından dış ses olarak verilmez. İnsanlar arasında kendi kültürel kodlarına sahip çıkanlar ve bunu başaramayanlar vardır.

10. Hatice bal arılarını kendi alanlarında özgür bırakır, onların doğal döngülerine dikkat eder; onların haklarına da saygı göstererek onlarla iş birliği yapar. Üretilen balın bir kısmını "Yarısı sana, yarısı bana!" diyerek arılara bırakır. Bunu yapmazsa onların kısa sürede öleceklerini bilir.

İnsan tabiatın sahibi değil, bir parçasıdır. Tabiata gösterilen saygı ve başka canlılara gösterilen incelik “Kazan, kazan!” sonucunu ortaya çıkarır. Hatice bal kovanlarından bal alırken sevgi ve gönül hoşluğuyla “Biraz bana, biraz size!” der.

Günümüzdeki iklim değişikliği krizleri insan ve doğa ilişkisindeki dengenin bozulması sonucu ortaya çıkmıştır. Tabiatla iç içe yaşayan insanlar doğada taşın, suyun, toprağın, bitkinin önemini daha kolay algılamaktadır. Bunu sezgileriyle idrak edebilen Hatice, kendisine ekmek parası kazandıran arılara da saygıyla yaklaşır. Bu ruhta davranan ve yaşayan Anadolu’da birçok kadın mevcuttur. Evdeki çiçeğiyle, danasıyla, kuzusuyla konuşan, onlara adlar takan, çocuğu gibi bakan bu Türk kadınları Anadolu’da da Balkanlar’da da aynı ruhu taşımaktadır.

11. Hayatının her döneminde türkü söyleyebilen bu kadın, evde bulunması zorunlu sade eşyalarıyla yaşamından şikâyetçi de değildir. Kanaatkârlık kültürel kodlardan biridir.

12. Bir kadın olarak onun çocuk özlemi, çocuklara sevgisi, onlarla oynaması, türküler söylemesi, salıncağa binmesi onun çocuk ruhunu hiç kaybetmediğinin göstergesidir. Hatice doğru ve sevecen davranışları ile çocuklara güzel bir örnek olmayı da başarır. Onun dürüstlüğünden etkilenen komşu çocuğu, anne ve babasının arı yetiştirmede yaptıkları usulsüz uygulamalarda Hatice’den öğrendikleriyle onları uyarır. Çocukların ruhuna dokunabilen Hatice’nin çocuklara duyduğu sevgi Türk kadınının kültürel kodlarından biridir.

13. Hatice üreten, çalışan bir kişi, bir kadındır ama nihayetinde kadındır. Saçlarını boyar, gece mum ışığında da taramayı ihmal etmez. Belgesel film boyunca asla dağınık, bakımsız değildir. Yalnız yaşamına rağmen kendine, annesine ve evine çekidüzen vermeyi, derli toplu olmayı bilmiştir. Bu da kültür kodlarından biridir.

4.2. Trt’nin Çekmiş Olduğu Belgeseller Üzerinden Türk Kadınının Kültürel Kodları

Kuzey Makedonya’da çekilmiş birçok belgesel de Türklere özgü kültürel kodların konu edildiği görülür. Çekilen belgesellerin çoğu gözlemsel değil, kurmaca ya da haber alma-verme amaçlı belgesellerdir. TRT Belgesel’de yayımlanan “Makedonya’daki Anadolu”, TRT Avaz tarafından hazırlanan “Osmanlı’nın Yerleştiği Makedonya’daki Türk Köyü Kocacık”, “Yörük Avazı” adlı belgeseller de Makedonya’da yaşayan kültürü ve gelenekleri; yöre halkının kültürel değerlerini tanımamız, Yörük yaşayışını görüp anlamamız bakımından oldukça kıymetli çalışmalardır.

“Makedonya’daki Anadolu” adlı belgesel Yörük köylerindeki evlilik geleneklerini ve Türk kadınlarının yaşamlarını, hayata bakışlarını ve var olan gelenekler içindeki durumlarını gözler önüne serer. Yörük kadınları ve genç kızları oldukça renkli, çiçekli Yörüklere has bir kıyafet giymektedirler. Bu belgesellerden çıkarılan tespitler de şöyledir:

1. Türk kültüründe giyilen kıyafet, başa takılan şapka, kadınların başlarına bağladıkları örtüler kişilerin toplumsal durumuyla ilgili bilgiler sunar. Yörüklerin düğünlerinde gelinin saç kesimi bile evliliğinin biçimi, kaçarak ya da kaçmadan yapılan evlilik hakkında bilgi vermektedir. Yörük köylerinde başlık parası hâlâ gençlerin evliliklerini etkilemektedir. Başlık parası kızlar kaçmasa da uygulanmakta sadece miktarı değişmektedir.

2. Yörük Avazı adlı belgeselde ise kızların yoksulluk ve cahillik sebebiyle okutulmadığı gözler önüne serilir. Yörük kadınlarının giydiği renkli, çiçekli kıyafetler eskiden tezgahlarda dokunurken günümüzde hazır kumaşlardan dikilmektedir. “Gelin olmak”, töreye uygun evlilik kültür kodlarından biridir. Eski gelin kıyafetleri de Makedonya Türk kültüründe muhafaza edilmektedir. Düğünde ve bayramlarda kına yakılması önemli bir gelenek olarak yaşatılmaktadır.

Eşyle kaçarak evlenen Aysel, kızlarının okumasını ister. Aysel’in “Biz burada doğup büyüdük ama yani burasını seviyoruz ama başka başka yerlerini tanımadığımız için seviyoruz” sözleri düşündürücüdür. Yörükler arasında Müslüman olmayan eş seçimi hoş karşılanmamakta, gençler de bu konuda ana- babalarının isteklerini göz önünde bulundurmaktadır. Dışarı çıkmak konusunda Yörük kadın ve genç kızları dikkatli davranır, ailelerinin belirlediği kuralların dışına çıkmazlar. Yörede işsizlik gençlerin yaşam biçimlerini de etkilemektedir.

TRT Avaz'da "Kuşaktan Kuşağa" adlı programda da Hocalı köyünde çekilen belgeselde de somut kültürel miras olan gelinin giydirilmesi ve gelin başı hakkında bilgi verilir. Geline küpe takılması, gümüş kemer kuşatılması anlatılır. Gelinin başına bir başlık takılır. Üzerine üç kat kumaştan bir örtü örtülür. Gelinin başındaki örtü altın renkli gelin teliyle tutturulur. Davullu zurnalı düğünde gelinin ve damadın baş çektiği düğün halayı çekilir. Düğün yemekleri sunulur.

3. "Osmanlı'nın Yerleştiği Makedonya'daki Türk Köyü Kocacık" adlı belgeselde Mustafa Kemal Atatürk'ün baba ocağı Hafız Ahmet Efendi'nin 2012'de TİKA tarafından restore edilen evi belgesel olarak sergilenir.

Kalkandelen'in Kocacık köyünde Eski Belediye Başkanı'nın ifadelerine göre 1000 hanelik köy, 1928'den sonra 500 hane kalır. 1950'lere kadar da 8 hane kalır. Daha çok habercilik anlayışıyla çekilmiş bu belgesel Türk kültür kodlarından ocak ve atalar kültürünün sergilendiği bir çalışmadır. Ata diyarı, kıymetli bir ocaktır, sık sık ziyaret edilmelidir.

4. Belediye Başkanı ve kızının sözlerinden, Kocacık tabelasındaki he c sesinin yanına bir yıldız konulmasından yöre halkının Türk bayrağına biçtiği değer hissedilmektedir. Türk kültür kodlarında milletlerin simgesi bayrak oldukça önem arz eder.

5. Misafir odası, yapılan kahve ikramı Eski Türklerde misafiri töre oturtma, evin en güzel ve rahat bölümüne oturtma da bu belgeselde sergilenir. Misafire hürmet ve ikram Türk kültür kodlarındanındır.

6. Geçmişte Koca Cenk "Büyük Savaş" adını taşıdığı söylenen Kocacık'ın bulunduğu konum itibarıyla güvenliği sağlayan uç beylerinin yerleştiği mekânlardan biri olduğu anlaşılmaktadır.

Balkan coğrafyasındaki gelenek görenek ve halk inançlarıyla ilgili birçok bilimsel çalışma da mevcuttur.³ Bu araştırmalar önemlidir ancak bir gerçek yaşamı tarafsız biçimde yansıtan gözlemsel nitelikteki belgesel filmler bu araştırmalardan daha hızlı kitlelere ulaşır.

Sonuç

Balkanlarda, Anadolu'dan uzak vatanda, göç etmeyen, edemeyen bir Türk topluluğu bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla bağımsız bir millet olarak yaşamaya başlayan Türk milleti, bağımsız olarak yaşamının verdiği öz güvenle yaşamına devam etmiştir.

Osmanlı'nın Balkanlardan çekilmesiyle bu coğrafyada yaşayan Türk toplulukları, Türkiye Cumhuriyeti güçlü yapılarını oluşturana kadar kendilerini kimsesiz hissetmiş, dilini özgürce kullanamamış, 1945 yıllarına kadar Türkçe yazıp çizememiş, eğitim konusunda yeterince desteklenmemiştir. Bütün bunlara rağmen Türk soylular kültürel kodlarını muhafaza etmişlerdir. Yüzyıllardır Türk kimliğine koruyan Kuzey Makedonya'da yaşam sürdüren Türkler, Yunus Emre'nin söyleyişiyle "Yaratılanı severiz Yaratan'dan ötürü" anlayışıyla doğaya ve insana saygılarını sözlerine, yaşamlarına yansıtmışlardır. Hatice'nin arı kovanından bal alırken sıklıkla terennüm ettiği "Yarısı size, yarısı bize: Yarısı sana, yarısı bana!" sadece doğayla ilişkide değil, insanla ilişkide de dengeyi ve barışı sağlayacak bir bakış açısıdır.

İnsan olarak doğaya ve insana bu gözlerle bakabilen çok kültürlü, çok dilli ülkeler, birlikte yaşadıkları toplumların hak ve hukukuna saygı gösterdiklerinde var olan çatışmaları bitirip huzurlu bir yapıya kavuşurlar. "Yarısı sana, yarısı bana!" biçiminde olmayan bir doğa ve insana bakış, doğanın talan edilmesi, kendilerinden olmayana gösterilen saygısızlık bu coğrafyada kaosların sebebi olacaktır.

Kaynaklar

Erdönmez, Işıl Çobanlı. "Bal Ülkesi Filmi Üzerine Bir Değerlendirme". *Kronotop İletişim Dergisi* 1/1 (ts.), 85-94.

Güvemli, Zahir. *Başlangıcından Bugüne Türk ve Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Varlık, 1968.

³ (Kalafat, 2006; Nuredini, 2007).

İsen, Mustafa - Durmuş, Tuba. *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Türkiye Maarif Vakfı Tiran New York Üniversitesi, 2023.

Kalafat, Yaşar. *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*. Berikan, 2006.

Nuredini, Mensur. *Makedonya'daki Müslümanlarda Doğum, Evlenme ve Ölüm İle ilgili İnanışlar (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007.

Sözen, Mustafa. "Belgesel Filmlerde Anlatımsal Kurulum ve Bir Örnek: 'Bal Ülkesi/ Honeyland' Filmi". *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi* 2/2 (2020), 21-33.

https://www.youtube.com/results?search_query=makedonya%27daki+anadolu (erişim tarihi: 14 Ekim 2024)

<https://www.youtube.com/watch?v=fyCSGrSar9k> (erişim tarihi: 14 Ekim 2024)

<https://www.youtube.com/watch?v=pr4lD-lYD E> (erişim tarihi: 14 Ekim 2024)

Çeşm-i Cihan

Çeşm-i Cihan:
Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi
ISSN: 2149-5866
Sayı: 11 (Aralık) 2024 s. 68-78, TÜRKİYE
DOI: 10.30804/cesmicihan.1570417
Araştırma Makalesi

DÎVÂNU LUGÂTÎ'T-TÜRK'TE MİSAFİR ANLAYIŞI VE MİSAFİRPERVERLİK

Seval KOCAER *

Öz: Türk toplumlarının vazgeçilmez karakteristik özelliklerinden biri de, misafirperver olmaları ve misafire çok fazla önem vermeleridir. Bu nedenle Türk geleneğinde, misafiri iyi karşılamak, ağırlamak, misafire güler yüz göstermek, misafiri memnun etmek her Türk insanı için önemli ve zorunlu bir görev sayılmaktadır. Bu yüzden Türk toplumunda önemli yere sahip olan misafirperverlik olgusu, kültürel değerlerin en başında gelmektedir. Dîvânu Lugâtî't-Türk'ün söz varlığı, birçok alanda olduğu gibi, XI. asır Türk toplumunda misafirperverlik hakkında da önemli bilgiler içermektedir. Bu çalışmada, Dîvânu Lugâtî't-Türk'te misafirperverlik ifadeleri tespit edilecek ve incelenecektir. Böylece, Türk kültür tarihine ışık tutan, Kaşgarlı Mahmud' un eşsiz eseri Dîvânu Lugâtî't-Türk'te, Türk insanın karakteristik özelliklerinden biri olarak kabul edilen misafirperverlik anlayışı, Türk toplumunun misafire verdiği önemi ve günümüzdeki misafirperverlik anlayışındaki devamlılığı ve değişimi ele alınacaktır. Bu amaçla, önce Divanü Lûgati't-Türk içeriği tümüyle taranarak çağının misafir ağırlama yaklaşımlarını, misafire yönelik bakış açısını, adabı muaşeretini, hediye takdim etmeyi ve ikram edilen temel yiyecek-içecekleri yansıtan bütün kelime, deyim, atasözü, beyit ve manzum parçaları belirlenmiş; daha sonra Türk kültüründeki misafirperverliğin önemine açıklık getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk toplumu, Dîvânu Lugâtî't-Türk, Misafir, Misafirperverlik, Değişim.

GUEST UNDERSTANDING AND HOSPITALITY IN DÎVÂNU LUGÂTÎ'T-TÜRK

Abstract: One of the indispensable characteristic features of Turkish societies is that they are hospitable and attach great importance to guests. For this reason, in the Turkish tradition, welcoming the guest well, hosting them, showing a smiling face to the guest, and making the guest happy are considered an important and mandatory duty for every Turkish person. Therefore, the phenomenon of hospitality, which has an important place in Turkish society, is one of the most important cultural values. The vocabulary of Dîvânu Lugâtî't-Türk, as in many areas, dates back to the 11th century. It also contains important information about hospitality in the 11th century Turkish society. In this study, expressions of hospitality in Dîvânu Lugâtî't-Türk will be identified and examined. Thus, in Kaşgarlı Mahmud's unique work Dîvânu Lugâtî't-Türk, which sheds light on the history of Turkish culture, the understanding of hospitality, which is considered one of the characteristic features of the Turkish people, the importance that the Turkish society attaches to the guest, and the continuity and change in the understanding of hospitality today will be discussed. For this purpose, firstly, Divanü Lûgati't-Türk was scanned line by line and all the words, idioms, proverbs, couplets and verse pieces reflecting the guest hospitality approaches of the age, the perspective towards the guest, etiquette, presenting gifts and the basic food and beverages served were determined; Later, the importance of hospitality in Turkish culture was clarified.

Keywords: Turkish society, Dîvânu Lugâtî't-Türk, Guest, Hospitality, Change.

Başvuru/Submitted: 23 Ekim 2024

Kabul/Accepted: 2 Aralık 2024

* Öğr. Gör. Bartın Üniversitesi, Türkçe Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi, ORCID: 0009-0005-9871-5315, sevalkocaer@hotmail.com.

Giriş

XI. yy 'da Türk etnologu, folklor bilimcisi, dilcisi ve sözlükçüsü Kaşgarlı Mahmud, Karahanlı Devleti idaresi altındaki Barsgan şehrinde doğmuştur. Hayatı hakkında ancak eserindeki bazı ipuçları ve tahminlerle bilgi sahibi olabildiğimiz Kaşgarlı Mahmud, yaşamı süresince Türk illerini gezmiş, bu yerlerde gördüğü halkların dillerini öğrenmiş ve Türk dili ile ilgili olarak hazırlayacağı önemli eseri için gerekli bilgileri toplamıştır. Hayatı boyunca çağının Türklük bilimlerine hizmet etmiş olan Kaşgarlı Mahmud, ardında Türk dili ile ilgili iki eser bırakmıştır. Bu eserlerden ilki "Kitâb-ı Cevahirü'n-Nahv fi- Lugâti't-Türk" adını taşımaktadır. Eser, Türk dilinin gramer kurallarını içerir. Maalesef bugün kayıptır. Diğer eser ise bütün Türklük bilimi araştırmaları için kaynak olan Dîvânu Lugâti't-Türk'tür.

Türkçe' den Arapça' ya ansiklopedik bir sözlük mahiyetinde olan Dîvânu Lugâti't Türk, Karahanlılar döneminin en önemli eserlerinden biridir (Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, XVI). 1074 veya 1077 yılında muhtemelen Bağdat'ta tamamlanan eser, barındırdığı Türkçe kelimelerin yanı sıra dönemin Türkçesinin grameri, Türk boyları ve bu boyların ağızları, Türk Tarihi, Türk coğrafyası, Türk halk edebiyatı ve folkloru, Türk mitolojisi gibi çok çeşitli alanlarda verdiği bilgiler bakımından bir Türkiyat ansiklopedisi özelliği göstermektedir (Atalay, 1985, X; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, XVI).

Türkçeden Arapçaya ilk ansiklopedik sözlük olan Dîvânu Lugâti't Türk (DLT), sadece Türk lehçeleri hakkında bilgi vermeyip aynı zamanda Türk sosyo-kültürel yapısını ele alış biçimiyle de folklor çalışmalarına kaynaklık etmektedir. Kaşgarlı, eserinde sözcüklerin anlamıyla birlikte eserine aldığı sözcükleri, cümle, atasözü, beyit, dörtlük vb. şekillerde örneklendirmiş, bazen sözcükler hakkında örnek verdikten sonra, bu sözcüğün kullanımıyla ilgili Türkler arasında anlatılan bir efsane ile eserini zenginleştirmiştir.

XI. yüzyılın kültürel, ekonomik, sosyal, tarihî, coğrafi ve dil yapısını ortaya koyan eser üzerinde birçok çalışma yapmış ve yapılmaya devam etmektedir. Bu çalışmada ise Kaşgarlı Mahmud'un, Dîvânu Lugâti't-Türk'te kaydettiği Türk toplumundaki misafir anlayışı, misafirperverlik olgusu ve eve gelen misafirin "Tanrı Misafiri" olarak görülmesinin önemi ve günümüzdeki misafirperverlik olgusundaki değişimler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada esas itibarıyla Besim Atalay (1985) tarafından yapılan çeviri ve Ahmet Bican Ercilasun ile Ziyat Akkoyunlu'nun (2014) birlikte hazırladıkları çevirisi bu çalışmada kullanılmıştır.

2. Türk Toplumunda Misafir ve Misafirperverlik Anlayışı

Arapçadan dilimize geçen misafir ya da Türkçeleştirilmiş hâliyle konuk, kısa süre için bir başkasının evine giden ve ağırlanan kişiye verilen addır (TDK). Bu nedenle misafirlikte geçicilik söz konusudur, yani daimî olarak bir yerde kalıcı olan kişi misafir olarak adlandırılmaz.

Dîvânu Lugâti't-Türk' te konuk ile ilgili olarak "*konuklamak*" sözüne rastlanmaktadır. Bu sözün Oğuzlardan başkasının dilinde, birisinin ev sahibinin rızası olmadan bir evde geceleme anlamına geldiği belirtilmiştir (Atalay, 1985, 339).

Sözlüklerde misafir; görüşme, ziyaret, davet vb. amaçlarla birisinin evine veya bir yere gelen ve geçici olarak kalan kimse, konuk, mihman gibi anlamlara gelmektedir (Ayverdi, 2006, 2083; Doğan, 1996,777).

Misafir ağırlama geleneği diğer Türk boylarında da görülmektedir. Azeri Türkçesinde *gonag*; Başkurt Türkçesinde *kunak*, *mösafir*; Kazak Türkçesinde *konak*, *meyman*; Kırgız Türkçesinde *konok*, *meyman*; Özbek Türkçesinde *mehmân*; Tatar Türkçesinde *kunak*, *mösafir*; Türkmen Türkçesinde *mihmân* ve Uygur Türkçesinde *konak*, *mehman* (TDK) olarak yer bulan adlandırmalardan hareketle mihman ve konuk kelimelerinin daha çok kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Türk kültürünün en önemli başucu kaynaklarından biri olan Kutadgu Bilig'de "Ögdülmiş Oğurmuş'a Yemeğe Davet Etme Töresini Söyler" adlı bölümünde yer alan beyitlere baktığımızda Türklerde misafir ağırlama töresini daha sade bir şekilde görebiliriz. Bunlar:

Evin barkın, sofran ve tabakların temiz olsun. Odan minderlerle döşenmiş, yiyecek ve içeceklerin seçkin olsun. Yine, gelen misafirlerin arzu ile yiyebilmeleri için, yiyecek ve içecekler temiz ve lezzetli olmalıdır. Yemekte yenilecek ve içilecek şeyler birbirine denk ve bol olmalıdır. Misafirin içeceği asla eksik tutulmamalı ve biri biter bitmez hemen hazır bulundurulmalıdır. Çeşitli içeceklerden ister fuka, ister mizab, istersen cülengbin (gül- ballı reçel) ve cülâb (gül şerbeti) ikram et. Yemek ve içecek faslı bittikten sonra ise ziyafete gelenlere hediyeler ver. Gücün yeterse ipekli kumaşlar armağan et. Mümkün ise dış kirası ver ki gelenlerin ağız kapansın. (Arat, 2005, 331-338).

Aynı bölümün devamında Yusuf Has Hacip, misafirlğe giden, misafir ağırlayan veya bu düşünceye sahip olamayan kişilerden uzak durulması gerektiğini ve misafirperverliğin önemini şu sözlerle açıklamaktadır:

Bu yemeğe çağırınlar olur dört türlü, gidenler de yine dört türüdür ey yavru. Bunlardan biri her çağrılı olduğu yemeğe gider, aş içki içer, yer neyi verseler. Ama başkalarını evine çağırılmaz kendi evde tek başına, yalnız yer aş. Başka biri de yemeğe gider, yemeğini yer ve onu çağırır. Biri de yemeğe gitmez insanı da eve çağırılmaz. O ölüdür, onu sen diri sanma. Katılma ona sen, onunla birlikte olma (Çakan, 2016, 348-349).

Yine Kutadgu Bilig'de yer alan "Ay-Toldı'nın Kün-Toğdı Hakanın Hizmetine Geldiğini Söyler" adlı bölümünde misafirperverlik için şunları söylemektedir:

"Yabancıyı esirge, yedir içir ve iyi davran ey büyük bilge. Yabancıya iyi davrananın parlar yüzü. Misafire iyi davrananın yayılır ünü" (Çakan, 2016,57).

Orhun Kitabelerinde Göktürk Hakanı "*Türk milleti az idi çoğalttım, açtı doyurdum, çıplaktı giydirdim, kuşattım*" diyerek, Türklerin cömertlik ve misafirperverliğini tarihe kaydetmiştir (Gökalp, 1978, 206).

Dede Korkut hikâyelerinin, mukaddime bölümünde "*Konuğu gelmeyen kara ivler yıkılsa yığ*" cümlesiyle, Türklerin misafirperverliğe verdiği önemi gösterir mahiyettedir (Ergin, 2011,74).

Buna benzer bir başka örnek ise; Dede Korkut, Dirse Han'ın attan, deveden ve koçtan kestirerek İç Oğuz ve Dış Oğuz beylerine büyük toy (ziyafet) verip, açların doyurulduğunu, çıplakların giydirdiğini ve borçlarının ödendiğini belirtmiştir (Ergin, 2011,77-78).

Türk milli kültüründe misafirperverlik bazen o kadar abartılmış ki, ev sahibi ziyafetten sonra eşini ve çocuklarını alır ve otağından çıkardı. Konuklar ziyafet sahibinin eşyalarını ve mallarını yağma ederlerdi (buna yağmalı potlaç denilir). Bu nedenle eski Türkler arasında toy ve şölenler sayesinde fazla fakirlik görülmez, insanlar güzel giyinir, güzel yer ve aralarında fazla borçlu kimse bulunmazdı (Gökalp, 1978, 203-205).

Eski Türk toplumlarında misafirperverlik anlayışı "potlaç" geleneğinde de kendini göstermektedir. Bu ritüel misafirperverliğin bir dayanışma mekanizması olmakta ve sosyal dayanışma ruhunu canlı tutmaktadır. Potlaç, ilkelerde hediye vermenin törensel olarak uygulandığı bir gelenektir (Tezcan, 1989, 31). Potlaç, muhteşem bir ziyafettir. Bu ziyafette, misafirlerin yiyebileceklerinden çok fazla gıdalar, giyebileceklerinden çok fazla elbiseler ve bilhassa tepeler teşkil edecek kadar bakır kaplarla, yorganlık pöstekiler vesaire yığılır. Davet sahibi, bütün bu şeylerin davetliler tarafından kaldırılıp götürülmesini teklif eder. Davetliler götüremedikleri takdirde bu yığılan eşya, sahibi tarafından tahrip olunur (Gökalp, 1976, 74). Eski Türklerde bu ziyafetin karşılığı "şölen" olarak ifade edilmektedir (Gökalp, 1976, 202). Eski Türklerde şölenler ise yağma şeklindeki şölenler olarak göze çarpmaktadır. Yağma şöleni potlaç'ın azami derecesidir. Şöleni yapan bey, davetlileri yedirip içirdikten, giydirip donattıktan ve borçlarını verdikten sonra, hatununun koltuğuna girerek otağından çıkardı. Bütün davetliler davet sahibinin otağını, sürülerini vesair mallarını yağma ederlerdi (Gökalp, 1976, 203). Yağma şölenlerinde hakanların, hanların, beylerin, varlıklı kimselerin malları yakılıp yıkılmayıp yoksul tabakalara dağıtılırdı (Tezcan, 1989: 31). Düzenlenen şölenler sayesinde en fakirler bile güzel

yemekler yer, güzel giysiler giyerlerdi. Şölenlerin düzenlenmesi eski Türklerde sosyal hayatın, yardımlaşma ve dayanışmanın olduğunu göstermektedir.

Nevin Halıcı, “Türk Mutfağı” adlı eserinde misafirperverlik ve yapılan izzet-i ikramları şu örnekle desteklemektedir: Beylikler döneminde, Kütahya’dan Germiyanoglu Beyliği Yakup Bey imareti, imaret mensuplarına konaklamak için gelenlere şu şekilde hizmet veriyordu:

*“Her gün iki kap yemek ve 4 ekmek.
Her gün et yemeği. Yemekler ve ekmekler nefis olacak.
Pirinç ve buğday çorbası.
Et, pilav ve ispanak, şalgam gibi sebzeler.
Un helvası, ballı kadayıf vs.
Yemeğe yetişemeyenlere; Bal, peynir ve pide.”*

Germiyanoglu’nun bu imaretinin diğer bir özelliği vardır. Diğer imaretlerde misafirlere ikram, anane icabı üç gün iken, Germiyanoglu imaretinde arzu edenler misafirlik süresini istedikleri kadar uzatabilirdi (Halıcı, 2009, 20).

İslamiyet’e göre misafirliğin süresi ev sahibine rahatsızlık verilmemesi amacıyla- üç gün olarak belirlenmiştir. Karadağ’a göre (2008, 60-61) “Bir kimsenin misafir olması için konuk olduğu yerde belli bir süre kalması gerekir. Bu sürenin alt sınırı mevcut olmamakla beraber, en fazla kalabileceği süre üç gündür. Bu sürenin aşımında ev sahibi açısından bazı zorluklar doğabilir.” Üç gün içinde, bilhassa ilk gün en güzel ikramlar ziyâfet nevinden yapılır, sonraki iki gün için de normal, en halkının rutin yediklerinden ikram edilir. Bu hususta hadîs-i şerifte şöyle buyrulur: *Kim Allâh’a ve âhiret gününe îman ederse misafirine ikram etsin. Onun câzesi (ödülü), bir gün ve bir gecedir. Ziyâfet ise üç gündür. Bundan sonrası sadakadır”.*

Türk misafirperverliğinin kökü Orta Asya’dır. Bir yabancı, yurdundan geçtiği bir Şamanist Türk’e “ben senin misafirim” demekle onun misafiri olabiliyor ve bütün ihtiyaçları da karşılanıyordu (Koca, 1977, 59). Türk geleneğinde yabancı birinin yemeğini yemenin veya yabancı birine yemek yedirmenin sonucunda insanlar arasında “tuz-ekmek hakkı” oluştuğuna inanılır. Bundan dolayı Türk töresinde sofrasında yemek yediği ve iyiliklerini gördüğü kimsenin kendisi üzerinde bulunduğu kabul edilen hak ve duygusal borca “tuz-ekmek hakkı” denilir. Bunun yolu ise misafir ağırlamak veya misafir olmaktan geçer. Türklerde “tuz-ekmek hakkı” deyimi; dostluk, bağlılık minnettarlık, şükran, vefa, samimiyet, fedakârlık, mertlik, dürüstlük, cömertlik ve misafirperverliğin sembolleşmiş bir ifadesidir (Koca, 1977,60).

Türk halk kültüründe geniş yer tutan misafirlikle ilgili atasözlerin fazlalığı da misafire ve misafirperverliğe dair farklı bakış açılarını yansıtmaları bakımından önemlidir. Misafirperverliğin öneminden bahseden ve geleneksel Türk misafirperverliğini anlatan atasözleri şunlardır:

“Misafir misafir üzerine olur, ev ev üzerine olmaz.”, “Misafir on kismetle gelir; birini yer dokuzunu bırakır.”, “Misafir kismet ile gelir” (Çobanoğlu, 2004, 31).

“Adam adama yük değil, can gövdeye mülk değil.”, “Ev sahibi misafirin hizmetkârıdır.”, “Gelene git denilmez.”, “Konuğa hürmet eyle eğerci kâfir olsa da.”, “Konuğun rızkı ardından gelir.”, “Konuk sevenin sofrası boş kalmaz.”, “Misafirin ayağı uğurludur (Yurtbaşı, 2012, 370).

Alevi-Bektaşî geleneğinde “Mihman Ali’dir” sözü bulunmaktadır. Bu söz Alevi- Bektaşî geleneğinde gelen her misafirin Hz. Ali gelmiş gibi kabul gördüğünü belirtmektedir. Bu açıdan, Türk kültüründe önemli olan misafirperverlik, sadece geleneksel bir uygulama olarak düşünülmemeli ve dini inançtan etkilendiği göz ardı edilmemelidir. “Kaçan ki Hak Teala bir eve rahmet ve bereket virmeli olsa ol eve evvel konuk gönderir” (Tarama Sözlüğü, 1996, VII/200) ifadesi de bu düşünceyi doğrular niteliktedir.

Görüldüğü üzere; Türk kültüründe misafirperverliği anlatan birçok yazılı ve sözlü eser bulunmaktadır. Bu açıdan DLT birçok konuda temel kaynak olduğu gibi misafirperverlik konusunda da başlı başına bir kaynak özelliği taşımaktadır.

3. Türk Toplumunda Misafirin Önemi

Türk toplumlarının vazgeçilmez karakteristik özelliklerinden biri, misafirperver olmaları ve misafire çok fazla önem vermeleridir. Bu nedenle Türk geleneğinde, misafiri iyi karşılamak, ağırlamak, misafire güler yüz göstermek, misafiri memnun etmek her Türk insanı için önemli ve zorunlu bir görev sayılmaktadır. Türk toplumun kültürel mirasının bir parçası olan misafirperverlik, adeta Türk kimliği ile bütünleşmiş, dini ve milli bir görev olarak benimsenmektedir. Misafirperverlik için bazı yörelerde, “Şöhret için keskin kılıç ve kırk sofraya gerekir” denilmektedir. Çünkü toplumda kabul görmenin bir yolu da misafirperver olmadan geçmektedir.

Türk toplumunda, kapıya gelen yabancı “Tanrı Misafiri” olarak kabul edilmektedir. Çünkü o Allah tarafından gönderilmiş biri olarak kabul görmekte ve misafire hizmet Allah’a yapılan hizmet olarak düşünülmektedir. Eve gelen misafir, hangi din, inanç, millet ve yaşta olursa olsun her misafir saygıya, izzet-i ikrama layık görülmeğe, evin en güzel bölümü “Misafir Odası” olarak ayrılmakta ve her an misafir gelecekmış gibi önceden hazır bekletilmektedir. Türk kültür yaşantısında, misafir baş tacı edilmekte ve kutsal bir varlık olarak görülmektedir. Bu nedenle de, Türk kültüründe misafirperverliğin göstergesi olan izzet-i ikram, çok önem verilen hususlardandır. Eve gelen misafiri, eldeki imkânları kullanarak, yedirip içirme ve kendi evlerindeymiş gibi rahat hissettirme düşüncesi Türk misafirperverliğinin bir parçasıdır.

Türklerde, fazla olan veya güzel kokan yemeklerden başkalarına ikram edilmesi “göz hakkı” olarak düşünülmektedir. İkramları, kabul etmek istemeyenlere “Hiç olmazsa bir bardak çayımızı iç!”, “İçmeden katiyen bırakmam!”, “Ölümü gör ye!” gibi cümlelerle ısrar edilmektedir. Türk kültüründe eve gelen misafir Hızır İlyas’la birlikte geldiği, düşüncesi hâkimdir. Bu nedenle gelen misafir iyi karşılanır, hizmet edilir ve misafirin daha çok memnun olması amaçlanmaktadır. Türk toplumun da, elinde ne varsa en çoğunu ve güzelini misafir için çıkarma çabası bulunmaktadır. Misafir gelme ihtimaline karşı evlerde, büfede misafirlik çikolata, şeker, tatlı ve çeşitli içeceklerin hazır bekletilmesi, misafirperverlik anlayışının toplumda ne kadar büyük önem arz ettiğinin göstergesidir.

Türk kültüründe misafir ağırlama ve yemek ikram etme ile ilgili çeşitli efsaneler bulunmaktadır. “Hızır (A.S) ile İlgili Bir Efsane” adlı efsane de Türk kültüründe misafirperverlik anlayışının ne kadar önem arz ettiğini, eve gelen misafirin Hızır İlyas olabileceğini, misafire sonsuz hürmet gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir. Efsane şu şekildedir:

Evliyalar zamanında koyun alıp satan (kasap) niyeti iyi, mert, içkici bir kasap varmış. Bir gün Hızır (a.s) bu kasaba yabancı bir insan kılığında görünerek “Bu gece senin misafirin olacağım” demiş. Kasap misafirini kabul etmiş. Evinde hiçbir yiyeceği kalmayan kasap misafirini iyi ağırlayabilmek için ona: “Ne yapayım ne yersin?” diye sormuş. Misafir kılığındaki Hızır, “Otuz böbrek yapacaksın.” demiş. Elinde hiçbir şey kalmayan kasap, misafirini iyi ağırlayabilmek için ahıra inip, koyunlarının böbreklerini almış. Hızır’ın (a.s) önüne getirmiş, koymuş. Hızır (a.s) yemiş, içmiş, yatmış, gitmiş. Sonra kasap, koyunların diğer etlerinin ziyan olmaması için temizlemeye gitmiş. Kasap, gidip baktığında tüm koyunlarının hayatta olduğunu görmüş. Tüm bunlardan sonra kasap, Hızır’ı (a.s) görmek için Allaha yalvarıp yakarmış, Allah duasını kabul etmiş. Hızır (a.s) tekrar karşısına çıkmış. Hızır (a.s) tüm bunları onu sınamak için yaptığını söylemiş. Kasap da onun Hızır (a.s) olduğunu anlamış. (Sancak, 2008, 271).

Türk kültüründe bir kimsenin evinde misafir olmak için önceden tanışmış olmaya da gerek yoktur. Misafirin ev sahibine uygun olup olmadığı da önemli olmayıp, aynı milletten veya dinden olması da gerekmez. Misafir herhangi biri olabilir. Türk kültüründe misafir her kim olursa olsun hiç fark etmez, misafir onlar için baş tacıdır, Tanrı misafiri olarak görülmektedir.

Günümüzde de bir eve misafirin gelmesi bereket, misafir kabul etmek ve ağırlamak şeref olarak kabul edilir, misafirin ettiği duanın kabul olacağına inanılmaktadır. Türk toplumunda misafirperverlik yüzyıllardır sadece gelenek olarak görülmemekte, erdemli bir davranış ve bir ibadet olarak kabul edilmektedir. İnsanların akrabalarını, arkadaşlarını veya komşularını

ziyarete gitmesi, ziyarette güzel şeylerin konuşulması ve olumlu davranışlarda bulunulması, bireyler arasındaki sevgi ve güven bağları güçlendirmekte, sosyalleşme, dostlukları pekiştirme, mutluluğu paylaşma ve eğlenme gibi birçok işleve sahip olduğu görülmektedir.

4. Dîvânu Lugâti't-Türk'te Misafir Anlayışı ve Misafirperverlik

4.1. Misafir ve Misafirperverlik ile İlgili Terimler

Dîvânu Lugâti't-Türk'ün söz varlığında tespit ettiğimiz başlıca misafir anlamına gelen kelimeler, misafir ağırlama ile ilgili kullanılan terimler şunlardır:

Uma: "Eve gelen konuk." *Uma kelse kut kelir*: "Konuk gelse uğur gelir" (Atalay, 1985, 92)

Üme: "Eve inen misafir." Şu atasözünde geçer. *Üme gelse kut gelir*. Anlamı: Sana misafir gelirse beraber uğur ve bereket de gelir. Misafir mübarek tutulur, istiskal edilmez (Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 44).

Görüldüğü üzere DLT' deki bazı kayıtlarda, Türk toplumunda, eve gelen kişi tanıdık veya yabancı olsun "*Tanrı Misafiri*" olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Çünkü o Allah tarafından gönderilmiş biri olarak kabul görmekte ve misafire hizmet Allah'a yapılan hizmet olarak düşünülmektedir. Eve gelen misafir, hangi din, inanç, millet ve yaşta olursa olsun her misafir saygıya, izzet-i ikrama layık görülmektedir.

Konuk: "Misafir" (Atalay, 1985, 304)

Ev içinde oturma düzeninde '*ağırlıĝ*' misafire, evin veya odanın en iyi, en önemli ve hatta mukaddes yeri olan ve '*tör*' (Atalay, 1985, 121, 221; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 528) denilen ocak başı tahsis edilirdi. *Törge keç*: "*Üst başa geç*" (Atalay, 1985, 121). *Töre yokladı*: "Sedire çıktı, sedire oturdu" (Atalay, 1985, 221).

Bir davete veya toplantıya iştirak eden kişiler yaş ya da kıdem sırasını göre oturlardır. *Kuram*: "Kuram kişiler. Sanki hakanın yanında oturur gibi sırayla oturmuş olan kimseler. Buradan alınarak '*kişiler kuram olturdılar*' denir ki '*adamlar, aşama sırasınca olturdular*' demektir" (Atalay, 1985, 413; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 660).

Konukluk ew: "Konuk için ayrılan ev, şölen evi" (Atalay, 1985, 504; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 638).

Konukluĝ ew: "Konuĝu olan ev." (Atalay, 1985, 498; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 638, 219).

Keliş: "Geliş. *Keliş barış*: Geliş gidiş. Konuk odasına '*kelişliĝ barışliĝi ew*' denir" (Atalay, 1985, 370; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 720, 370, 159).

Okış-) *Olar bir ikindi birle okıştılar*: Onlar birbirini davet ettiler (Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 94).

Kelişti barışdı: *Ol manĝa kelişdi barışdı*: "O, bana geldi, ben ona gittim, birbirimize gelip gittik" (Atalay, 1985, 110; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 369).

Olar ikki konuklaşdı: "O iki kişi birbirlerine konuk oldular" (Atalay, 1985, 258; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 638).

(Konuklaş-) *Olar ikki konuklaşdı*: "O ikisinden her biri diğerini misafir etti" (Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 308).

(Tünet-) *Ol konukug ewde tünetti*: "O misafiri evde bir gece yatırdı" (Ercilasun - Akkoyunlu, 330)

Ağırla- : "Başkasına ikram eden her adam için de böyle denir" (Atalay, 1985, 63, 300).

Konukladı: "Beg beni konukladı: Bey beni konuk etti" (Atalay, 1985, 339; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 485)

Er ağırlandı: "Adam ağırlandı" (Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 129).

Ağırlıĝ kişi: "Halk ve bey tarafından ağırlanan adam" (Atalay, 1985, 62, 146; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 93), kaydından anlaşılacağı üzere, yönetimi temsil eden bir bey tarafından konuk kabul edilmek, saygınlık göstergesi olarak kabul edilmiştir (Özdemir, 2010, 581).

Kaçurğan kişi: “Kendisine gelen kişiyi gördüğünde kötüleşen kişi. *Bu er ol konuknu kaçurğan:* “Bu, konuğunu kaçırın adamdır. Kendisine geleni gördüğü zaman huyu kötüleşir, canı sıkılır, büyüklük taslar demektir” (Atalay, 1985, 517, Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 226).

Bu er ol kişike kıçurğan: “Kendisine konuk olarak geleni gördüğü zaman daima huysuzlaşır; kibir ve övünç gösteren bu adamdır” (Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 226).

4.2. Dîvânu Lugâti-t Türk'te Misafir Anlayışı Gösteren Beyit ve Manzum Parçalar

“Körklüg tonug özünke

Tatlıg aşıg adınka

Tutgil konuk ağırlıg

Yadhsun cawıng budhunka”

“İyi elbiseyi kendin giy, lezzetli yemeği başkasına yedir, misafiri ağırla, böylece ününü herkese yaysın” (Atalay, 1985, 45, Ercilasun - Akkoyunlu, 2014,21).

Günümüzde de misafire sunulan yiyecek ve içeceğin çeşitliliği, bolluğu, gösterişi veya sunumu ekonomik gücü göstermenin yolu olarak görülmektedir. Bir kültür varlığı olan misafirperverlik, günümüzde bireyler arasındaki gücün ve statünün gösterilmesinde araç teşkil etmektedir.

“Koşnı konum ağışka

Kılgıl anğar ağırlık

Artut alıp anungıl

Edhgü tawar ogurluk”

“Hısımlarına ihsan et, onlara ikram kıl! Bir hediye alırsan daha iyi karşılık hazırla!” (Atalay, 1985,114).

“Kelse uma tüşürgil tınsın anıñ arukluk

Arpa saman yagutgil bulsın atı yarukluk”

“Sana konuk gelse onu indir, onun yorgunluğu dinsin; arpayı, samanı yaklaştır, atı dinlensin” (Atalay, 1985, 316; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 332).

“Bardı eren konuk körüp kutka sakar

Kaldı yawuz oyuk körüp ewni yıkar”

Konuk gördüğünde uğur sayan kimseler gitti, bir karartı gördüğünde evini yıkan kötüler kaldı.” Bir misafir gördüğünde onu uğur ve devlet sayanlar gitti; çölde bir karartı gördüğünde konuk sanarak-gelmesin diye-çadırını yıkanlar kaldı (Atalay, 1985, 85, 384; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 40,165).

“Kolsa kalı oğraban bérğil takı azukluk

Kargış kılur umalar yunçıg körüp konukluk”

“Konuk sana uğrayarak, isterse ona azıklık ver; konuklar, konuklukta rahatsız olurlarsa ilenirler” (Atalay, 1985, 274; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 123).

“Ütrük ötün ogrılayu yüzge bakar

Elkin taşup bermiş aşıg başa kakar”

“Hileci, alçak kimse hırsız gibi yüze bakar, misafiri kovarak vermiş olduğu yemeği başına kakar.” Hırsız gibi konuğun yüzüne gülen alçak, hileci kimseler kaldı; konuğu ağırlar, verdiği yemeği başına kakar (Atalay, 1985,102; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 50).

“Kelse kalı yarlıg bolup yuncıg uma

Keldür anuk bolmış aşıg tutma uma”

“Sana yoksul bir konuk gelirse onun önüne hazır bulunan yemeği önüne getir, onun işini ihmal etme” (Atalay, 1985, 93; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 44).

4.3. Dîvânu Lugâti-t Türk'te Misafir Anlayışını Gösteren Atasözleri

“Anuk utru tutsa yokka sanmas: Hazır olan öne konsa yok sayılmaz”

"Yemekten ne hazırsa konuğun önüne koymakla yemek verilmemiş sayılmaz." Bu sav, ev sahibinin gücü yettiği şeyi hazırlayabilmesi için söylenir (Atalay, 1985, 68).

"Uma kelse kut kelir: Konuk gelse uğur gelir."

"Konukla beraber kutluluk, uğurluluk gelir." Konuk iyiliğe belge sayılır, yüksünülmez" (Atalay, 1985, 92; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 44).

"Endik uma ewlikni ağırlar: Şaşkın konuk ev sahibini ağırlar"

Bu savla, ağırlamanın konuk için olduğu bildirilmek istenir. Aslında misafiri ağırlamak vaciptir (Atalay, 1985, 106).

"Bariğ otru tutsa yokka sanmas: Var olan öne konsa yok sayılmaz."

"Konuğa hazır olan şey sunulsa, bir şey verilmemiş sayılmaz" (Atalay, 1985, 28).

"Ewlig todhgursa közi yokla bolur: Ev sahibi konuğun karnını doyursa gözü yolda olur."

Bu sav ziyafetten sonra ev sahibinden gitmek için özür dileyen kimse hakkında söylenir (Atalay, 1985, 177; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 283).

"Kış konukı ot: Kışın misafir ağırlamak ateş ile olur" (Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 144).

4.4. Dîvânu Lugâti-t Türk'te Misafirperverlik ve İzzet-i İkrâm

Dîvânu Lugâti't-Türk'te ve şuan ki Türk kültüründe de misafirperverliğin göstergesi olan izzet-i ikrama, çok önem verilmektedir. Misafiri eve davet etme, eve gelen misafiri eldeki imkânları kullanarak, yedirip içirme ve kendi evlerindeymiş gibi rahat hissettirme düşüncesi Türk misafirperverliğinin bir parçası olduğuna Dîvânu Lugâti-t Türk' teki şu terimlerde rastlamaktayız:

Uwut: "Ütanma, sıklıma" demek iken, bu söz aynı zamanda "Yemeğe veya beyin yanına çağırma, davet" (Atalay, 1985, 51) anlamına gelmiştir.

Tanğuk: "Hakanlar sefere çıktığında onlara yemek ve yemeğe benzer verilen armağan" (Atalay, 1985, 365; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 519).

İşküm: "Sarayda hanlar için kurulan büyük çanak gibi ayaksız sofrâ." (Atalay, 1985, 107).

Aşadı: Er aş aşadı: "Adam yemek yedi" (Atalay, 1985, 365).

Boşuğ: "Hanın elçiye dönüp gitmesi izin vermesi; elçiye verilen bahşış dahi böyledir. Bunun gibi hısımlardan biri uzaktan geldiği zaman, dönüşünde şölen yapılır; bütün hısımlar ve başkaları çağrılır; sonra birtakım armağanlar sunularak gitmelerine izin verilir. Böylece birlikte yenilen yemeğe 'boşuğ aş' denir, 'izin yemeği' demektir" (Atalay, 1985, 372; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 379).

Kençliyü: "Hanların düğünlerinde veya bayramlarda otuz arşın yüksekliğinde ve minare gibi, yağma edilmek için yapılmış bir sofradır" (Atalay, 1985, 438; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 764, 727). Kâşgarlı'nın 'kençliyü' açıklamasında verdiği bilgi dikkate değer niteliktedir. Demek ki, XI. asırda, eski çağlardaki 'potlaç'ın bir geleneği olarak 'kençliyü' denilen 'han-ı yağma' sofrası yapılıyordu (İnan, 1998, 646).

"Turgan uluğ işlaka

Tergi urup aşlaka

Tumluğ kadir kışlaka

Kodhti eriğ umduru"

"Büyük işlere kalkışan, yemeğe sofrâ seren, katı kışlarda halkı umutta bıraktı." 'O kimse, büyük işlere kalkıştırdı, şiddetli kış aylarında bile sofrâ serer, çok yemek yedirirdi; halkı, hayranı ve seleklerini umar bir halde bıraktı' (Atalay, 1985, 54).

4.5. Dîvânu Lugâti-t Türk'te Misafirperverlik ve Hediyeleşme

Dîvânu Lûgati't-Türk'ün söz varlığında tespit ettiğimiz başlıca armağanlar ve armağanlaşma şekilleri şunlardır:

Belek: "Armağan, hediye" (Atalay, 1985, 408). *Belek:* "Konuğun hısımlarına getirdiği armağan, Bir yerden başka bir yere gönderilen armağana da böyle denir" (Atalay, 1985, 385;

Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 338). “*Ol manğa belekledi: O, bana armağan verdi*” (Atalay, 1985, 340).

Bıçış: “Büyüklerin konukluğuna, düğününe, davetine gidenlere verilen ipekli kumaş” (Atalay, 1985, 366).

Tuzgu: “Yoldan geçen hısımlara veya tanıdıklara armağan olarak çıkardıkları yemek” (Atalay, 1985, 424; Ercilasun - Akkoyunlu, 2014, 573). “*Ol manğa tuzgulandı: O, bana yemek hediye etti*” (Atalay, 1985, 201).

“Kardunı yinçü sakınmanğ

Tuzgunı mançu sezinmenğ”

“Fındık büyüklüğünde donmuş olan buz parçalarını inci, armağan edilen yemeği iş ücreti sanma” (Atalay, 1985, 419).

5. Günümüzdeki Misafirperverlik Anlayışındaki Değişmeler

Misafirperverlik günümüzde unutulmaya yüz tutmuş en önemli değerlerimizden biridir. Modernleşmenin getirdiği bazı olumsuz sonuçlardan etkilenen toplum yaşamının giderek bireyselliğe doğru kaydığı görülmektedir. Köyden kente göçle birlikte yaşanan hayat mücadelesi, büyük şehirlerde ve metropol kentlerde var olan güvenlik sorunu gibi hususlar misafirliği giderek azaltmakta ve geleneksel misafirlik anlayışına büyük darbe vurmaktadır.

Geleneksel Türk misafirlik anlayışının geçmişi İslamiyet’in kabulünden çok daha eskiye dayanır. Türk halk kültüründe geleneksel misafirliği ve bununla birlikte kapıya gelenin geri çevrilmediğini anlatan en güzel deyimlerden bir tanesi “Tanrı misafiri” deyimidir. Bu tabir, ansızın gelen tanıdık ya da tanımadık kişiler için kullanılmakta olup günümüzde hâlen geçerliğini korumaktadır. Darda kalan, kalacak yeri olmayan veya yiyecek-icecek yönünden sıkıntı çeken kimselerin herhangi bir kapıyı çalıp “Tanrı misafiriyim.” deyip ihtiyacını söylemesi neticesinde o kişinin geriye boş çevrilmediği bilinmektedir. Teknolojinin ve modern yaşam biçiminin büyük oranda baltaladığı misafirlik günümüzde daha çok kırsal kesimlerde devam etmektedir. Bu nedenle şehir merkezlerinde “Tanrı misafiri” denilerek çalınan kapılar yok denecek kadar azdır. Bunda elbette güvenlik meselesi önemli bir etkidir (Altunbay, 2016, 360).

Günümüzde bireylerin yaşantısında önemli yere sahip olan günler ya da kutlama zamanları popüler kültürün etkisi ile değişime uğramaktadır. Özellikle doğum günü kutlamaları, kadınların evde ya da cafelerde yaptığı altın veya dolar günleri, baby showerlar, konsept partileri popüler kültürle Türk kültür yaşantısına giren özel günlerden bazılarıdır. Bu özel günler ve kutlamaların değişimi; gelenek, görenek ve kültürel değerlerimizi de etkilediği görülmektedir. Türk kültürünün önemli değerlerinden biri olarak kabul edilen misafirperverliği de bu değişim ve dönüşümden etkilendiği görülmektedir.

Bu tür kutlamalarda ve günlerde bireyler misafirlerini evlerinde ağırlama alışkanlıkları değişmektedir, gelecek olan misafir için çok çeşit yiyecek, içecek ve hediyeleri hazırlamayı bırakmakta ve misafiri memnun etme isteği en üst sıralarda olmadığı görülmektedir. Doğum günü kutlamaları, kadınların yaptığı altın veya dolar günleri, baby showerlar, konsept partileri gibi günümüzün yoğun olarak kutladığı özel günler çoğunlukla cafe veya restotantlarda gerçekleştirilmektedir. Altın ve dolar günlerinde kadınların da, bin bir zahmetle hazırladıkları yiyecek içecekleri misafirlere sunmayı çoğunlukla bıraktıkları gözlemlenmektedir.

Günümüzde misafirliğe gittiğimizde ya da evimize misafir geldiğinde değişime uğramış nezaket kurallarımızda bulunmaktadır. Evimize gelen misafirin yanında bazı ev sahibinin televizyon izlemesi, telefonla uğraşması veya başka bir şeylerle uğraşması ve gelen misafirin sohbet etmeden Wİ-Fİ şifresi sorması nezaket kurallarına uymamakta ve Türk örf ve adetlerine ters düşmektedir.

Sonuç

Çalışmamızda DLT’ den yola çıkarak, Türk toplumunda misafirperverlik olgusunun ne kadar büyük öneme sahip olduğunu belirtebiliriz. Türk toplumunda, misafir baş tacı edilmekte,

eve gelen misafirin memnun edilmesi için her türlü özverinin yapıldığı tespit edilmiştir. DLT' de misafir anlayışını yansıtan terimlere, şiir örneklerine, atasözlerine, eve gelen misafire verilen hediyelere, sunulan yemeklere ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Ayrıca, günümüzde özellikle şehirlerde misafirperverlik kültüründe değişimlere uğradığını görmüş olsak da, misafirperverlik Türk toplumu için milli bir görev sayılmaktadır. Geçmişten günümüze misafir anlayışındaki devamlılık, kültürel devamlılığın bir işaretidir.

Eski Türk geleneğinde DLT' den hareketle, misafir ağırlamanın önemli olduğu anlaşılmaktadır. Gelen misafire saygı ve hizmette kusur edilmediği, en iyi şekilde ağırlandığı, kendisine hediyeler takdim edildiği ve dolayısıyla karşılıklı saygı ve sevginin sürüp gittiği aynı şekilde gelen misafirin de ev sahibine saygılı olduğu, onun şanını yücelttiği, saygıda kusur etmediği ve XI. yüzyılda da misafirperver olmayan insanların toplumda var olduğu görülmüştür. Ancak Kaşgarlı Mahmud DLT' de evlerde musluktan akan suyun, elektriğin, yemek pişirmek için gazın, buzdolabının, çamaşır makinesinin, olmadığı, her şey insan emeği ile yapıldığı bir dönemde misafir ağırlamaktan büyük bir zevk alındığını, misafire gereken önemi vermeyen bireylerin, nasıl kınandığını eserine kaydetmiş ve Türk toplumuna misafirperver olmayı öğütlemiştir. Günümüzde toplumunun gelişen teknoloji ve ulaşım şartlarına rağmen, kültürel değerlerimizde gerileme olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Ayrıca DLT' de ve diğer birçok yazılı eserimizde bahsedilen misafirperverlik gibi önemli bir değer günümüzde yok olmaması için değerler eğitimi için kılavuz kabul etmek tıpkı misafirperverlik gibi birçok değerın kazandırılmasına yardımcı olacaktır. Çünkü misafirperverlik kendi içinde birçok değeri barındırmaktadır. Dostluk, arkadaşlık, yardımseverlik, vefa, saygı, sevgi, dürüstlük vb. gibi birçok değer, misafirperverliğin içinde yer almaktadır.

Kaynaklar

- Altunbay, Müzeyyen. "Temel Bir Değer Olarak Dede Korkut'ta Misafirperverlik Ve İzzeti İkrâm". *Akademik Bakış Dergisi* 56 (2016): 359-371.
- Atalay, Besim. *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi* I, II, III. Ankara: TDK Yayınları, 1985.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C. 2, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006.
- Çakan, Ayşegül. *Kutadgu Bilig*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Çobanoğlu, Özkul. *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2004.
- Dilaçar, Agop. *Kutadgu Bilig*, Ankara: TDK Yayınları, 2005.
- Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- Ercilasun, Ahmet Bican - Akkoyunlu, Ziyat. *Kaşgarlı Mahmud Dîvanü Lugâti-t-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014.
- Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı-1*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2012.
- Ergin, Muharrem. *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2012.
- Gökalp, Ziya. *Türk Medeniyet Tarihi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.
- Halıcı, Nevin. *Türk Mutfağı*, İstanbul: Oğlak Yayınları, 2009.
- İnan, Abdülkadir. *Makaleler ve İncelemeler*, Cilt I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.
- Karadağ, Büşra. *Sünnette Misafirlik ve Misafir Ağırlama*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, (2008).
- Koca, Salim. "Türklerde Tuz-Ekmek Hakkı". *Millî Kültür* 7 (1977):57-61.
- Özdemir, Nebi. "Divanü Lûgat-it Türk'ün Uluslararası İlişkiler Boyutu". *II. Uluslar arası Türkiyat Araştırmaları Bilgi Şöleni Bildirileri Kâşgarlı Mahmud ve Dönemi*. (28-30 Mayıs 2008, Ankara).573-600. Ankara: TDK Yayınları, 2009.
- Sancak, Nuriye. *Mardin Efsaneleri*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, , Sakarya, (2008).
- Tarama Sözlüğü* VII. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1996.

Tezcan, Mahmut. "Folklorik ve Antropolojik Yönleriyle Hediye Geleneği ve Türk Kültüründeki Yeri", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 22, S. 1, (1989): s. 29-36.

Yurtbaşı, Metin. *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul: Özdemir Yayıncılık, 2012.

İnternet Kaynakları

Türk Lehçeleri Sözlüğü,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_lehceler&view=lehceler adresinden erişilmiştir.

Erişim tarihi: 05.04.2018.

Çeşm-i Cihan

Çeşm-i Cihan:
Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi
ISSN: 2149-5866
Sayı: 11 (Aralık) 2024 s. 79-92, TÜRKİYE
DOI: 10.30804/cesmicihan.1567885
Araştırma Makalesi

KÜLTÜREL MİRAS VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KORUMA KONUSUNDA YAYINLANMIŞ ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Ebubekir Erşad AYDIN*
Muna SİLAV**

Öz: Kültürel miras, toplumların geçmişten günümüze aktardığı ve gelecek nesillere aktaracağı tüm değerlerinin bilgi birikimidir. Bu değerler toplumların kimliğini, aidiyet duygusunu ve devamlılığını sağlayan önemli unsurlardır. Kültürel mirasta bibliyometrik analiz akademik araştırmaların derinlemesine incelenmesi ve alanın gelişimini anlamak için önemli bir araçtır. Alandaki araştırmaların sistematik bir şekilde değerlendirilmesi ve geliştirilmesi için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Çalışmanın amacı, araştırmada kültürel miras ve sürdürülebilir koruma alanında yapılmış olan 1991-2024 yılları arasında Web Of Science (WoS) veri tabanında yer alan 2350 çalışmayı bibliyometrik analiz yöntemiyle incelemektir. Bu kapsamda, Web Of Science veri tabanında yer alan çalışmalar cultural heritage (kültürel miras) ve sustainable conservation (sürdürülebilir koruma) anahtar kelimeleri ile sınırlanmıştır. Veriler Web Of Science veri tabanından alınarak, Web Of Science kendi içeriğinde yer alan analiz etme özelliği, R-Studio ve VOSviewer programları kullanılarak çeşitli bibliyometrik analizlerden yararlanılmıştır. Araştırmalardan elde edilen veriler ve incelemede elde edilen bulguların sınırları, belirlenen zaman aralığında yer alan toplam yazar sayısı, yayın sayısı, belge sayısı çok olan yazarlar, yazarların yıllara göre yaptığı çalışmalar, konu hakkında yıllık ortalama yapılan çalışmalar, atıf sayısı çok olan yazarlar, yazarların ülkelere göre dağılımı ve çok kullanılan anahtar kelimeler ve kelime ağaçları başlıca olmak üzere iş birliği ağları alt konuları incelenmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde 2010 yılından günümüze kadar yapılan çalışmalarda artış olduğu tespit edilmiştir. Atıf sayısı 2003 yılından başlayarak yıllar ilerledikçe kültürel mirasta koruma seçeneklerinden biri olan sürdürülebilirlik konusu özellikle 2023 yılında konu hakkında çok atıf almıştır. Çalışmaların özet ve anahtar kelime analizlerinde ise en çok kullanılan kelimelerin conservation (koruma) ve cultural heritage (kültürel miras) ve sustainability (sürdürülebilirlik) ve tourism (turizm) ve management (yönetmek) olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarının kültürel miras koruma alanında sürdürülebilir korumanın önemi ve araştırmacıların konu ile ilgili yaklaşımları ve konunun ana hatlarını göstermesi açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Sürdürülebilir Koruma, Bibliyometrik Analiz, R-Studio, Web Of Science, VOSviewer

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF PUBLISHED STUDIES ON CULTURAL HERITAGE AND SUSTAINABLE CONSERVATION

Abstract: Cultural heritage is the accumulation of knowledge of all the values that societies have transferred from the past to the present and will transfer to future generations. These values are important elements that ensure the identity, sense of belonging and continuity of societies. Bibliometric analysis in cultural heritage is an important tool for in-depth examination of academic research and understanding the development of the field. It provides an important framework for systematic evaluation and development of research in the field. The aim of the study is to examine 2350 studies in the field of cultural heritage and sustainable conservation

* Mimar, Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Lisans Programı, Ankara, ORCID ID: 0009-0001-9435-4154, ebubekirersat@hotmail.com.

** Prof., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, Ankara, ORCID ID: 0000-0003-3457-5059, muna.silav@hbv.edu.tr.

conducted between 1991-2024 in the Web of Science (WoS) database using the bibliometric analysis method. In this context, the studies in the Web Of Science database are limited to the keywords cultural heritage and sustainable conservation. The data were taken from the Web Of Science database and various bibliometric analyzes were used using the analysis feature in the Web Of Science content, R-Studio and VOSviewer programs. The data obtained from the research and the boundaries of the findings obtained in the review, the total number of authors in the specified time period, the number of publications, authors with a high number of documents, studies conducted by authors by year, annual average studies on the subject, authors with a high number of citations, distribution of authors by country and frequently used keywords and word trees, mainly collaboration network sub-topics were examined. As a result of the findings obtained, it was determined that there was an increase in the studies conducted from 2010 to the present. The number of citations started in 2003 and as the years progressed, the subject of sustainability, one of the protection options in cultural heritage, received many citations on the subject, especially in 2023. In the abstract and keyword analyses of the studies, it was determined that the most used words were conservation and cultural heritage and sustainability and tourism and management. It is thought that the research results will be useful in terms of showing the importance of sustainable protection in the field of cultural heritage protection and the approaches of researchers on the subject and the outlines of the subject.

Keywords: Cultural Heritage, Sustainable Preservation, Bibliometric Analysis, R-Studio, Web Of Science, VOSviewer

Başvuru/Submitted: 15 Ekim 2024

Kabul/Accepted: 21 Aralık 2024

1. Giriş

Kültürel miras daha önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve insanlığın var olmasından sonra yaşadığı tüm zamanların, biriktirdiği, geliştirerek zenginleştirdiği ve sürekliliğini sağlayarak kendinden sonraki nesillere aktardığı bilgi, inanç ve davranışlardır. Kültür, yaratıcı etkileşimlerin bir toplamı ve sonucu olarak, sürekli değişen ve gelişen etkin bir yapıya sahiptir (Özdemir - Özdemir, 2020, 3). Geçmişe ait kültürel, mimari ve toplumsal değerler, dönemin sosyal yaşamını, gelenek ve göreneklerini günümüze aktararak, toplumun yaşam biçimleri hakkında bilgiler sağlamaktadır (Değirmenci - Sarıbiyık, 2015, 614). Kültürel mirasın tarihselliğini anlamak, aynı zamanda, onun günümüzdeki kullanımlarını anlamaya yardımcı olur (Crouch, 2010, 61). Kültürel miras, tüm insanlığın ortak bir değeri olduğundan, korunması gereken evrensel bir konudur (Ahunbay, 2009, 134). Aynı zamanda geleneksel yerleşimlerin korunması veya geleneksel yerleşimlerde turizmin sürdürülebilir gelişimi ile uğraşan endüstriler de bu çalışmadan faydalanabilir (Hu vd., 2021, 17). Koruma, günümüz ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerinde gereksinimlerini göz önünde bulunduracak şekilde sürdürülebilirlik prensibi doğrultusunda gerçekleştirilmelidir (Tanrıseven vd., 2016, 1069).

Günümüze kadar ulaşmış olan kültürel miras değerleri doğal yaşam döngüsünde çeşitli zarar veren etkenler nedeniyle bozulmalara uğramış olabilir. Önemli olan daha bilinçli ve konunun uzmanları tarafından kültürel mirası korumak devamlılığını sağlamak gerekir. Koruma kavramı, kültür varlıklarının tarihinin ve anlamının bilinmesi, malzemelerin korunmasının sağlanması, gerektiği gibi saklanması, restore edilmesi ve geliştirilmesi ile ilgili olan tüm çabalar olarak tanımlanmaktadır (ICOMOS, 1994). Kültürel miras kavramının toplumsal olarak anlaşılıp değerinin artmasıyla beraber, koruma kavramı da zamanla nitelik ve nicelik olarak önem kazanmıştır. Son zamanlarda çeşitli alanlarda kendine yer bulan sürdürülebilirlik kavramıyla doğru olmayan malzeme seçimi, eserlere zarar veren malzeme kullanımı ve yaşadığımız çevrede malzeme sayısının sınırlı olması, mevcut malzeme kullanımında daha bilinçli kullanım sağlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

İsveç'in Stockholm şehrinde 1972 yılında yapılan Birleşmiş Milletler Konferansı'nda, ekonomik ve sanayileşme yönünden küresel kalkınmanın neden olduğu çevresel sorunların, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sanayileşme bakımından ihtiyaç duydukları kaynak arayışları gerekliliği ele alınmıştır. Brundtland Raporu (1987) günümüz ihtiyaçlarının neler olduğunu tespit edilmesiyle birlikte gelecek nesillerin gereksinimlerini de dikkate alarak ortak bir geleceği inşası için sürdürülebilir kalkınmaya dikkat çekmektedir (Ballı, 2019, 467). Sürdürülebilir kalkınma konusu, 1976 yılında Vancouver'da gerçekleştirilen Habitat I ve 1996 yılında İstanbul'da düzenlenen Habitat II toplantılarında ele alınmıştır.

17-20 Ekim 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen Quito Habitat III toplantısında kültür mirası ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki bağlantı üzerinde durulmuş ve kültürel kalkınmanın önemi vurgulanmıştır. Nüfus artışıyla beraber şehirlere hızlı bir şekilde göç olması ve plansız

şehirleşme, kültürel miras unsurlarına zarar vermektedir. Bu toplantılarda, kontrolsüz kentleşmenin kültürel miras üzerindeki olumsuz etkilerine çözüm arayışları üzerinde durulmuştur (Subaşı, 2022, 18).

Kültürel mirasa sahip çıkmak ve korumak, sürdürülebilir koruma kavramı ile öneminin arttığı görülmektedir. Kültürel miras değerleri sürdürülebilirlik yöntemiyle korunmalıdır. "Kültürel mirasın sürdürülebilir yaklaşımlarla korunması kavramı, tarihi ve kültürel miras özelliklerine sahip unsurların, sürdürülebilirliğin ana temalarını dikkate alarak, iç ve dış risklerden yenileme ve güçlendirme yoluyla korunması olarak tanımlanabilmektedir" (Kanlı, 2015, 6). Kültürel değerlerin kayboluyor olması, toplumdaki bağı güçsüzleştirmekte, bireylerin geçmişte hangi kültürel topluluğa ait olduğunu unutmalarına sebep olan benlik kaybı duygusunu dışarıya vurmasına sebep olmaktadır. Kültürel mirasın korunması, ulusal kimlik sorununun temelini oluşturması ve kültürel olguların insanlığın ortak mirası olduğu ve geçmişten geleceğe aktarılan mirasın korunması gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Gümüş, 2020, 12). Kültürel mirasın korunmasının temel amacı, genel sürdürülebilir kalkınma çerçevesi içinde kapsamlı ve entegre bir yaklaşım yoluyla sürdürülebilir kentsel (miras) yönetimi konusunda rehberlik sağlamaktır (Veldpaus - Roders, 2013, 5). Bugünkü toplumun ihtiyaçlarını karşılarken gelecekteki kuşakların ihtiyaçlarından ödün verilmemesi sürdürülebilirliğin öncelikleri arasındadır. Doğal kaynakların korunması ve devamlılığının sağlanması, sürdürülebilirlik kapsamında yer almaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı, mimarlık ve koruma gibi alanların da önem verdiği bir yapıya sahiptir (Orhan - Yıldız, 2022, 48). OECD'nin 2005 yılında hazırladığı "Kültür ve Bölgesel Kalkınma" başlıklı raporu, kültürün sürdürülebilir kalkınma açısından önemini vurgulamaktadır (Özdemir - Özdemir, 2020, 4).

Makale konusunun araştırma tekniği olan bibliyometri bilimsel araştırmaların belirli unsurlarının sayısal analizler ve istatistiksel yöntemler kullanılarak değerlendirilmesidir. Bibliyometri teriminin ortaya çıkışı oldukça yeni olsa da kullanımı ve uygulaması 1890'lara kadar uzanmaktadır (Osareh, 1996, 149). Bibliyometri, çalışılmak istenilen konunun tarihsel gelişimini, yazarları, yayınları incelemek amacıyla literatür analizi ve bilimsel haritalama yöntemleri kullanılarak verilerin değerlendirilmesidir (Broadus, 1987, 374). Bibliyometrik dağılımlar olasılık hesaplamalarına dayalı bir biçimde yorumlanır ve analiz çalışmasına sahip değişken bir model oluşturmaya çalışılır (Bellis, 2009, 76). Bibliyometrik veriler çalışmada yayın üreten ülkeleri, araştırma enstitülerini, literatürleri, belirli araştırma konularını ve disiplinleri tanımlamak ve değerlendirmek için kullanılan analiz yöntemidir. (Huang vd., 2006).

Bu çalışmada kültürel miras ve sürdürülebilir koruma konuları bibliyometrik analiz yöntemi ile incelenecektir.

2. Yöntem

Betimsel araştırma yöntemi, incelenen olaylar ve değişkenler arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin derecelerini belirlemek için ölçütler oluşturur (Karamustafaoğlu vd., 2017, 558). Günümüzde akademik verilerin bibliyografik analiz tabanlarında depolanması ve düzenlenmesi gerekmektedir. Bu platformlarda bulunan bilgiler (atıflar, anahtar kelimeler, başlıklar, dergiler, yazarlar, kurumlar vb.) bibliyometrik teknikler kullanılarak bilimsel araştırmaların değerlendirilmesi önemlidir (Moral vd., 2020, 2). Haritalama yöntemi ile bibliyometrik analiz, araştırmacıların çalışma alanlarındaki bilimsel yayınları görselleştirerek, değerlendirilmesinde yararlanılmaktadır (Zan, 2012, 25). Verilerin düzenlenmesinde Web of Science, programı öne çıkmaktadır. Web of Science veri tabanları, anahtar kelimelerin kullanım sıklığı, atıflar, yazarların üretimi gibi nitel ve nicel özelliklere göre çalışmaları inceleme olanağı sunar (Chadegani, 2013, 24).

Makalede "Kültürel Miras ve Sürdürülebilir Koruma" alanında yapılmış olan araştırmaların literatürdeki eğilimleri, boşlukları ve araştırma fırsatlarını belirlemek amacıyla çeşitli bibliyometrik parametrelerin analizi betimsel yöntemle incelenmiştir.

3. Örneklem

Araştırma verilerini Web Of Science (WoS) veri tabanında 1991-2024 (21 Mayıs 2024 tarihine kadar) yılları arasında cultural heritage (kültürel miras) ve sustainable conservation (sürdürülebilir koruma) anahtar kelimelerle ilişkili yayınlanmış yazılar oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında anahtar kelimeleri içeren kitap veya kitap bölümü, makaleler yer alırken, Web Of Science (WoS) sunmuş olduğu belge niteliği taşıyan özelliklerden mektup, not, sanat sergisi vb. dahil edilmemiştir.

Tablo 1: Araştırma kapsamında elde edilen genel bilgiler

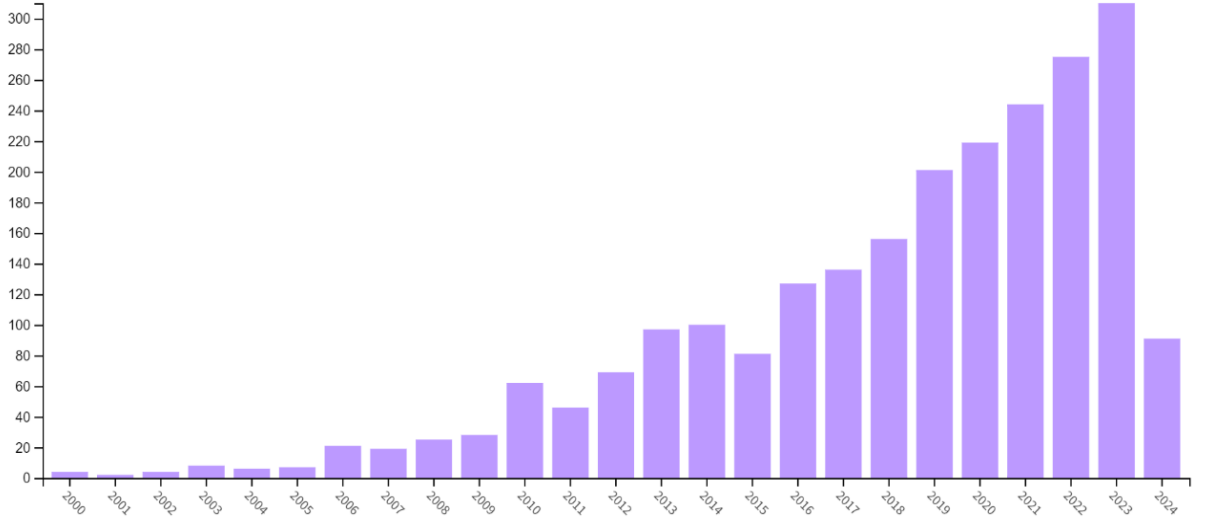
Timespan 1991:2024	Sources 878	Documents 2350	Annual Growth Rate 15.87 %
Authors 7243	Authors of single-authored docs 446	International Co-Authorship 23.49 %	Co-Authors per Doc 3.75
Author's Keywords (DE) 7035	References 96053	Document Average Age 5.82	Average citations per doc 11.03

Tablo 1 verilerine göre araştırma kapsamında 2350 belge niteliği taşıyan yayın tespit edilmiştir. Konu ile ilgili yazar sayısı 7243 ve tek yazarlı yayın sayısı 446 olarak belirlenmiştir. Web Of Science (WoS) veri tabanı, R-Studio ve VOSviewer programları kullanılarak, atıf ve bibliyometrik eşleştirme analizleri yapılmıştır.

4. Bulgular

Bibliyometrik analizi basılı materyaller, kitaplar, dergiler ve makaleler gibi bilimsel belgelere ait verilerin (yazar, alan, konu, atıf, kurum ve ülke vb.) nitel ve nicel yöntemlerle analizini gerçekleştiren bir işlem seti olarak tanımlanabilir. Bu süreç, ilgili disiplinlerle ilgili konular, kurumlar, ülkeler ve yazarlar ile yazarlar arasındaki iş birliği hakkında önemli ipuçları sunmaktadır (Aslanç, 2022 , 4).

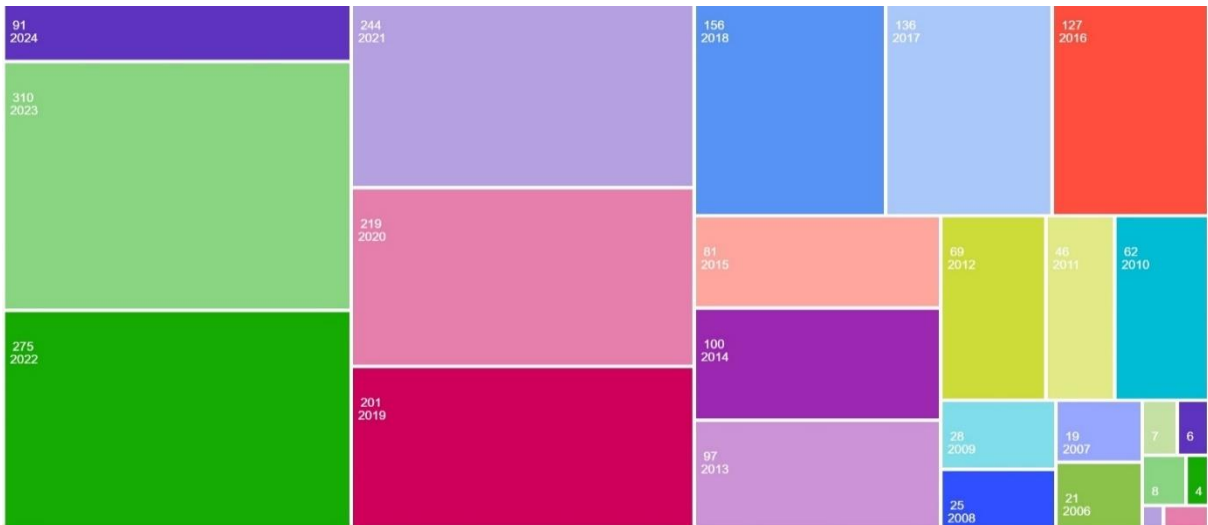
Kültürel miras ve sürdürülebilir koruma kapsamında yapılan bibliyometrik analiz sonucunda elde edilen verilerde 1991-2024 yılları arasında yapılmış çalışmalar değerlendirilmiştir (Tablo 1). 2023 yılında yayın sayısı 310 çalışma ile en üst seviyeye ulaşmıştır. Veriler 21 Mayıs 2024 tarihine kadar geçerli süre zarfında incelenmiştir. Bu nedenle 2024 yılı yayın sayısı 2023 yılının değerlerinin altında görülmektedir (Şekil 1).

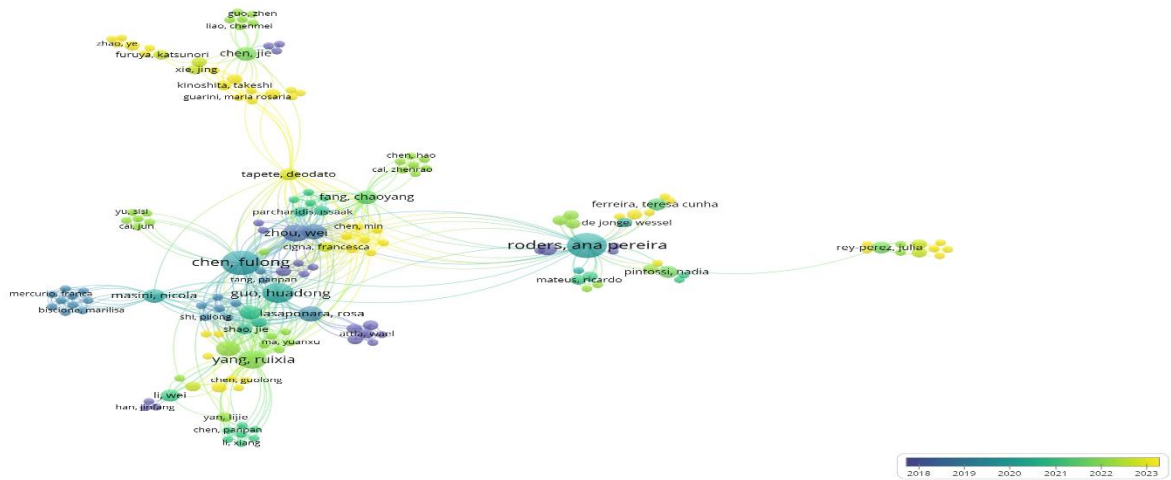
Şekil 1: Yıllara Göre Yayın Sayısı

Kültürel miras konusunda sürdürülebilir koruma kavramı yeni bir anlayış getirmekle beraber yayınlarda da daha sık görülmektedir. 2000 yılından önce yapılan çalışma sayısının yok denilecek kadar az olması (Şekil 1) (Tablo 2) kültürel miras kavramının korumada farklı bakış açılarının yaygın olmasından kaynaklanmaktadır. Ağaç haritası grafiği, yıllara göre üretim sayılarını okuma olanağı sunmaktadır. Tablo 2'e göre 2006 yılında 21 yayın, 2007 yılında 19 yayın, 2008 yılında 25 yayın, 2009 yılında 28 yayın bulunmaktadır. 2010 yılında ise yayın sayısı önceki yıllara göre daha fazla artış göstererek 62 yayın olarak belirlenmiştir. Kültürel mirasta sürdürülebilirliğin etkin olarak anlaşılmasıyla yayınlardaki artış günümüzde fazlasıyla gözlemlenmektedir. 2021 yılında 244 yayın, 2022 yılında 275 yayın, 2023 yılında 310 yayın ve 2024 yılının mayıs ayının 21. gününe kadar 91 yayın yayınlanmıştır. Bunun başlıca sebebi kültürel miras değerlerinin önem kazanmasıdır. Özellikle 2023 yılının bitmesiyle her alanda sürdürülebilir kültürel miras kelimesini görmekteyiz. Kültürel mirasa uygulanan koruma müdahaleleri eserle uyumlu, zarar vermeyen sürdürülebilir, doğal ve yenilenebilir olması farkındalığıyla gelişim göstermiştir.

Tablo 2: TreeMap Yıllık Yayın Üretim Analizi

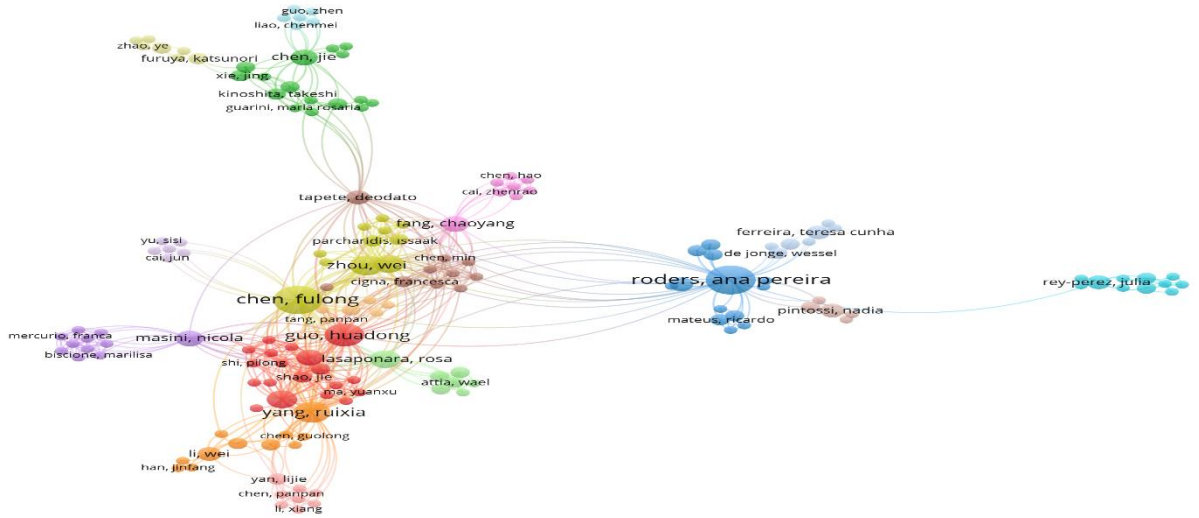

Son yıllarda atıf analizi araştırmalarına yönelik önemli artış görülmektedir. Yazarların yayınlarının kullanım sıklığı ve verimliliği durumu gibi konular ele alınmaktadır (Al - Tonta, 2004, 22). Bulgulara göre konu hakkında yazı yazmış olan yazarlar incelendiğinde, en az 2 atıf almış olan yazarlar araştırılmıştır (Şekil 2). Ana Perira R. (13 yayın), Fulong C. (12 yayın), David C. (9 yayın), Piero B. (9 yayın), Matija S. (9 yayın), Huadong G. (8 yayın), Antonio C. (8 yayın) ve Antonio S. (8 yayın) olmak üzere konu hakkında yayın üretmiş başlıca yazarlardır. Aynı şekilde kültürel miras ve sürdürülebilir koruma konusunda (Şekil 3), Tobias P. (885 atıf), Elisa O. R. (870 atıf), Claudia B. (801 atıf), Sebastian D. (801 atıf), Mauro A. (525 atıf) ve Chen F. (376 atıf) konu hakkında araştırmalarda atıf almış yazarlardır. Özellikle yayın sayıları çok olan yazarların konu hakkında yıllara göre araştırma yapma yoğunluğu ve yazarların atıf alma yoğunluğunu ifade eden kümeleşme verileri Şekil 2 ve Şekil 3’de yer almaktadır.

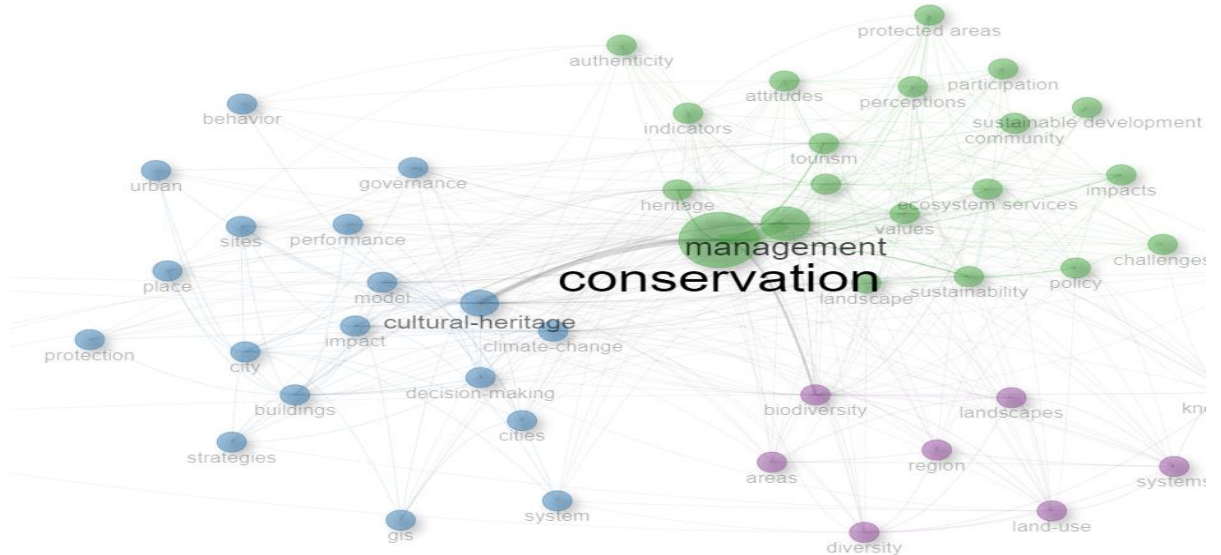
Şekil 2: Yayın Sayıları Çok Olan Yazarların Konu Hakkında Yıllara Göre Araştırma Yapma Yoğunluğu

Özellikle araştırmacıların 2020 yılı ve öncesinde Fulong C. ve Ana Pereira R. yazılarında etkilenip kümeleştiği, 2021 yılından sonra daha çok Ruixia Y. ve Chaoyang F. yazarların çalışmaları ön plana çıkmakla beraber günümüzde konu hakkında yayın yapan araştırmacılar ise Francesca Cigna, Deodato Tapete ve Min Chen olduğu gözlenmektedir. Şekil 3’te ise bu yoğunlaşma yayın üretim sayılarına göre yoğunlaşma grafiği ile baskın 4 ana küme olduğu bu kümeleşmenin özellikle 2 büyük küme olan Chen Fulong, Ana Pereira Roders daha küçük yoğunlaşmanın Julia Rey Perez ve Jie Chen’den oluştuğu gözlemlenmiştir.

Şekil 3: Yayın Sayısı Çok Olan ve Etrafındaki Diğer Yazarların Atf Alma Yoğunluğunu Gösteren Kümeleşme

Kültürel miras ve sürdürülebilir koruma alanında araştırma yapan kişilerin hangi ortak anahtar kelimeler üzerinde yoğunlaştığı ve hangi alanlarda daha farklı çalışmalar yaptığı incelendiğinde kültürel miras, konservasyon, yönetim, sürdürülebilirlik, sürdürülebilir gelişim, miras ve mimari miras kelimeleri ön plana çıkmaktadır (Şekil 4). Bu kümeleşmeyle birbirine bağlantılı alt kümeler oluşması sağlanmakta olup çalışmalarda hangi kelimeler seçiliyorsa kelime bağlantılarının bulunmasına olanak sağlamaktadır.

Şekil 4: Kelime Bulut Haritası

Bibliyometrik analizin sağladığı birçok faydanın yanında bilimsel çalışmada yer alan anahtar kelime ya da kelimelerin üzerinde yapılmış bilimsel çalışmaları TreeMap ile hangi anahtar kelimelerden türediğini, belirlenen kelimelerin yıllara göre kullanım sıklığını ya da kelime bulut haritasıyla (Şekil 4) kelimeler arasındaki bağlantıları göstermesi, araştırma yapmak istenilen konunun kolay ve geniş bir perspektiften izlenmesine olanak sağlamaktadır. Kelime bulut haritası metin verilerinin görselleştirilmesi için kullanılan etkili bir araçtır. Bu harita kelimelerin sıklığını ve önemini görsel olarak vurgulamaktadır. Yazarların düşüncelerini ve

görüşlerini belirlemek için etkili bir yöntemdir. TreeMap analizi verilerin hiyerarşik yapısını görselleştirmek için kullanılmaktadır. Bu analiz, iç içe geçmiş dikdörtgenler aracılığıyla verilerin boyutlarını ve ilişkilerini temsil eder. Büyük ve karmaşık yayınları basit bir görsel formatta sunarak, araştırma konularında hızlı bir şekilde analiz eder.

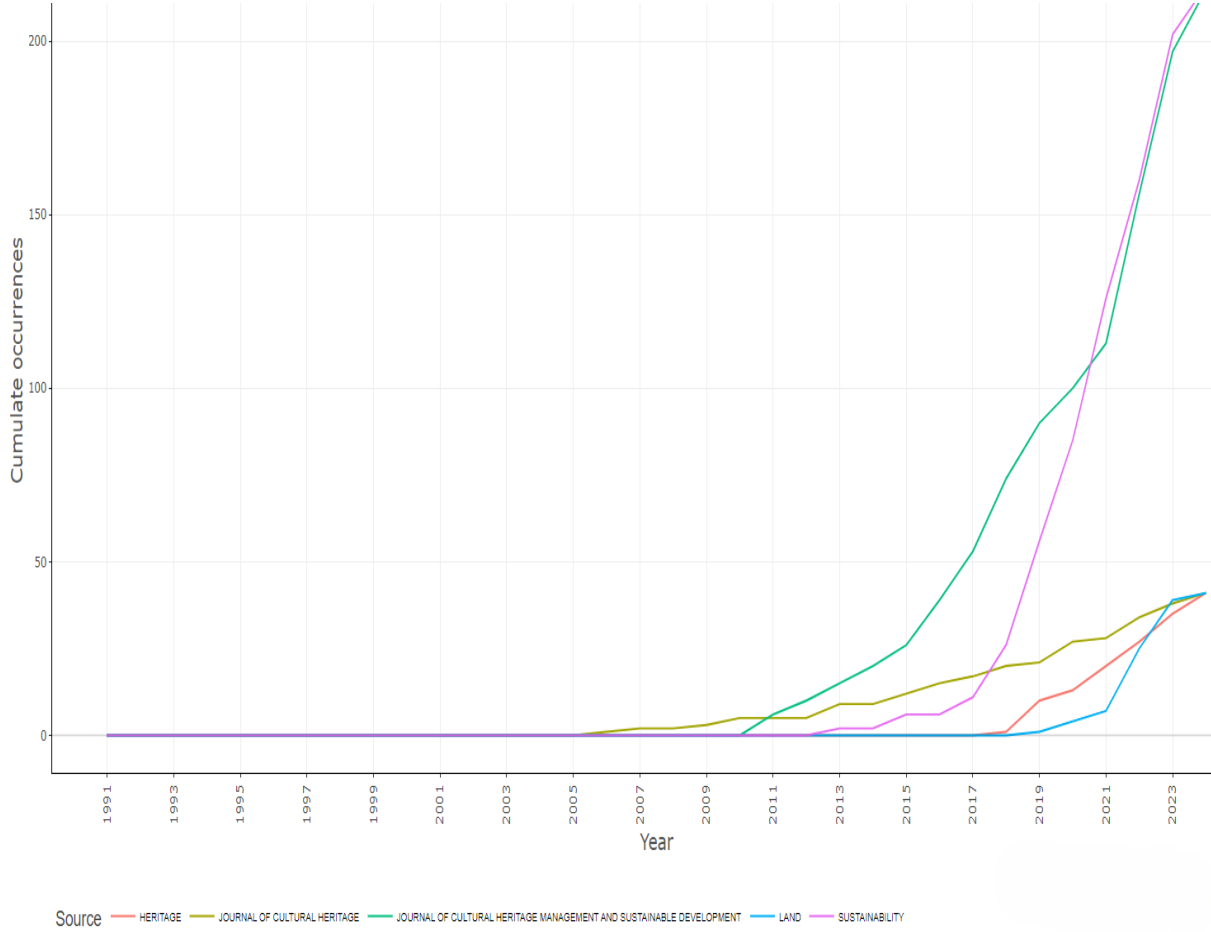
Araştırma kapsamında kelimeler incelendiğinde yazarların araştırmalarında kullandıkları “kültürel miras” (cultural heritage) kelimesinin “koruma” (conservation) alt başlığı olarak ön plana çıkmaktadır. “Yönetim” (management) kelimelerinde yapılan çalışmalarda ise alt kümesi olarak “sürdürülebilirlik” (sustainability) kelimesinin yer aldığı gözlenmiştir. Anahtar kelimelerin alt kümeleri incelendiğinde, “kültürel miras” anahtar kelimesi için “binalar”, “biyolojik çeşitlilik” ve “iklim”, “sürdürülebilirlik” anahtar kelimesi ise “değerler”, “manzara” ve “etki” olarak yer almaktadır. Analiz verileri arasındaki etkileşimlerin anlaşılmasını kolaylaştıran etkili bir görselleştirme aracıdır. Kültürel miras konularını ele alan yazarlar daha çok nasıl kültürel mirasın korunacağı üzerinde dururken, sürdürülebilirlik konusunu ele alan yazarlar ise yönetim ve turizm kavramlarının katkıları üzerine yoğunlaşmıştır (Tablo 3).

Tablo 3: TreeMap Kelime Analizi

Bibliyometrik analiz araştırılmak istenilen konu alanındaki verilerin grafikler ve tablolar aracılığıyla sunulmasını sağlayarak, bu verilerin sayısal olarak incelenmesini ve analiz edilmesini kolaylaştırmaktadır (Aslancı, 2022, 5). Bibliyometrik analiz ile anahtar kelimelerin en çok kullanılan dergilerin ve zaman içerisindeki kullanım sıklığını gözlemleme olanağı sunmaktadır. Bibliyometrik analizde araştırma konusunun zaman içerisinde dergilerdeki kullanımı, araştırmacıların bilimsel literatürdeki eğilimleri, etkili kaynakları ve iş birliği ağlarını daha iyi anlayabilme olanağı sunmaktadır. Veriler, gelecekteki araştırma yönelimlerini belirlemede de yol göstermektedir. Zaman içinde kaynakların üretimi, belirli temaların nasıl geliştiğini ve hangi alanların daha fazla ilgi gördüğünü anlamaya yardımcı olur. Örneğin, belirli

anahtar kelimelerin kullanımı zamanla artabilir veya azalabilir; bu da o alandaki araştırma eğilimlerinin değişimini yansıtır (Şekil 5).

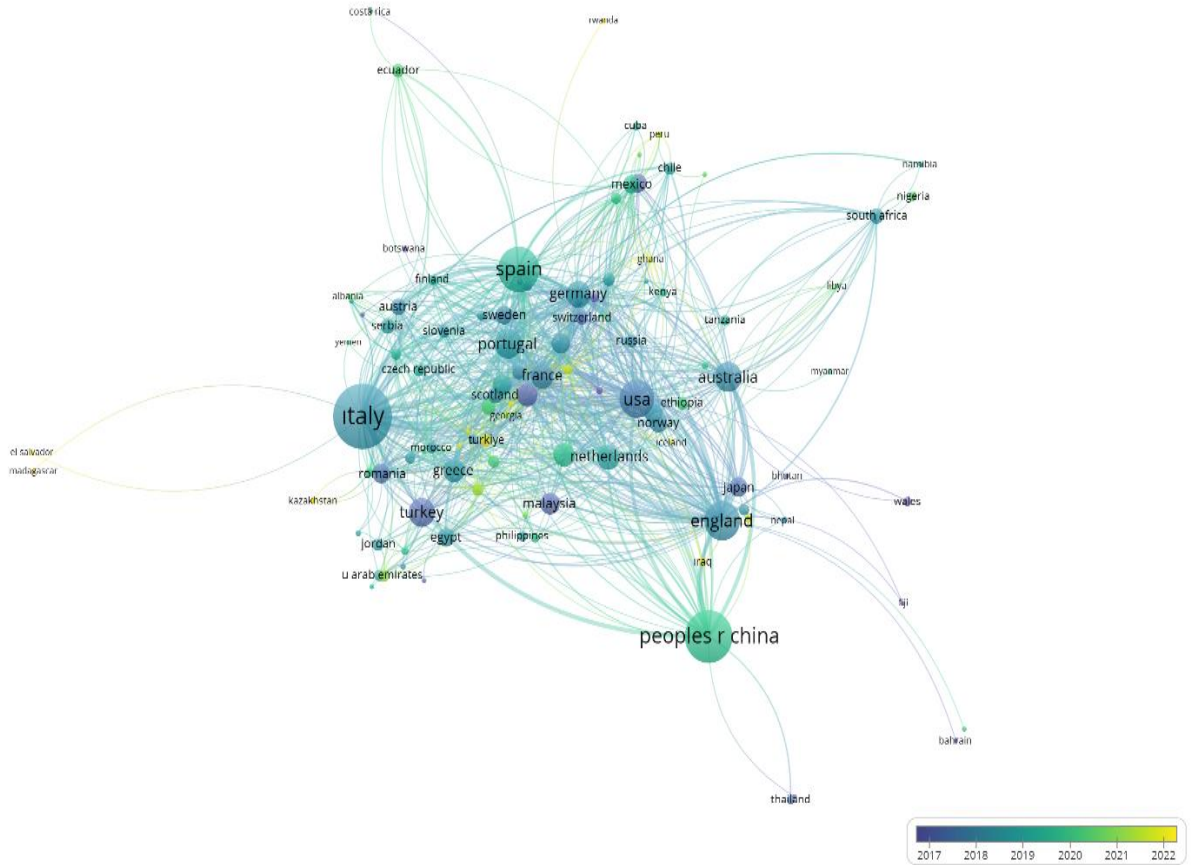

Şekil 5: Anahtar Kelimelerin Kaynaklarda Zaman İçerisindeki Üretimi

Kültürel miras ve sürdürülebilir koruma alanında yapılan çalışmaların en çok geçtiği dergiler Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development, Heritage, Journal of Cultural Heritage, Land ve Sustainability yayınlardır. 2005 yılında dergilerde kültürel miras ve sürdürülebilir koruma konusu çalışma sayısı az iken, daha sonra ki yıllarda dergilerde yoğun şekilde yer almaktadır (Şekil 5). Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development dergisi ile Sustainability dergisindeki anahtar kelimelerin kullanımı diğer dergilere göre daha yoğunluktadır. Heritage, Journal of Cultural Heritage ve Land dergilerinde ise günümüzde çalışma konusunun önemi artması ve araştırmacıların bilimsel literatürdeki eğilimlerinden dolayı artış göstermeye başlamıştır. Kültürel mirasta sürdürülebilir koruma konularının ilgi gösterilmesi konu hakkında bilim insanları arasında daha fazla etkileşim, bilgi alışverişini artırır ve yeni iş birliklerinin oluşturur.

Araştırma konusunun yoğunluk grafiği “Koruma” kelimesinin zaman içerisinde kullanılmış en yoğun kelime olduğu ve sırasıyla “yönetim”, “kültürel miras”, “miras”, “turizm” ve “sürdürülebilirlik” kelimelerinin yoğunluk grafiği ile anlaşılmasına kolayca olanak sağlamaktadır. Bibliyometrik analiz ile araştırma konularında kelime üretimi yıllara göre inceleme ile belirli bir alandaki yayınların zaman içindeki gelişimini ve eğilimlerini ortaya koyar. Bu sayede konuların zamanla daha fazla ilgi gördüğü belirlenip mevcut literatürdeki eksiklikler ve gelecekteki araştırma fırsatları gözlemlenmesinde olanak sağlar.

Analiz ile ülkelerin araştırma yapılan konularda etkinliği araştırılmıştır. Bu sayede hangi ülkenin araştırma konularında öncülük yaptığı belirlenerek araştırmacıların yoğunluğu ve atıf alma gibi bazı parametreleri ortaya konmaktadır. Ülkelerin araştırma konusu hakkında yayınlara ilgisi araştırılmasını sağlamaktadır. Özellikle İtalya, Çin ve İspanya ülkelerinde konu hakkında yapılan çalışmalar diğer ülkelere öncülük etmektedir. 2007 yılında İtalya'nın uluslararası yayınlarda ön planda olduğu, 2020 yılında ise Çin ve İspanya'da yayın yapan araştırmacıların kültürel miras ve sürdürülebilir koruma hakkında etkin rol aldığı gözlenmektedir (Şekil 6).

Şekil 6: Ülkelerin Yıllar İçerisindeki Üretim ve Aralarındaki Bağlantılar

Ülkelerin bilimsel üretim sayıları belirli konularda aktif olduğunu ve hangi alanlarda daha fazla iş birliği yapıldığını anlamak için bilgiler sunmaktadır. Araştırmacılar, bu verileri kullanarak gelecekteki araştırma yönelimlerini belirleyebilir ve uluslararası iş birliklerini artırabilirler. Ülkeler arasındaki iş birlikleri, çok uluslu projelerdeki katılımcı sayısı ile ölçülür. Örneğin, bazı ülkeler kendi içindeki yazarlarla daha fazla yayın yaparken, diğerleri uluslararası iş birliklerine daha fazla yönelmektedir. Ülkelerin iş birliği haritası sayesinde araştırmada, ülkeler arasında daha çok hangi kıtalarda yayın sayısında yoğunlaşma olduğunu göstermektedir. Avrupa kıtasındaki ülkelerin iş birliği kültürel miras ve sürdürülebilir koruma alanında bilimsel üretkenlikleri, ortak araştırma projeleri ve akademik çalışmalar konusunda öncülük etmektedir (Şekil 7).

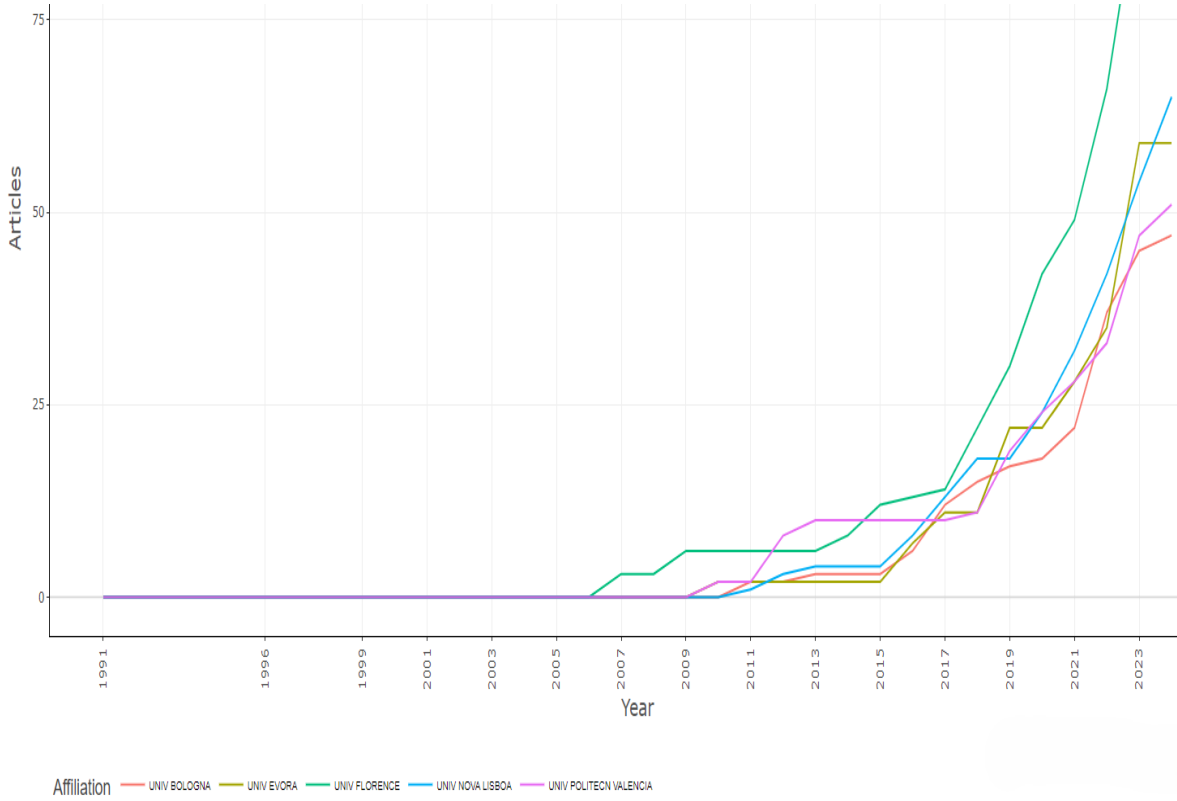
Şekil 7: Ülkelerin İş Birliği Haritası

Kültürel miras ve sürdürülebilir koruma konularında en çok yayın üreten ülkeler İtalya, Çin, İspanya, Birleşik Krallık ve Amerika başta olmak üzere, Türkiye yayın sıralamasında sekizinci sırada yer almaktadır (Tablo 4).

Tablo 4: Ülkelerin Konuyla İlgili Bilimsel Üretim Sayıları

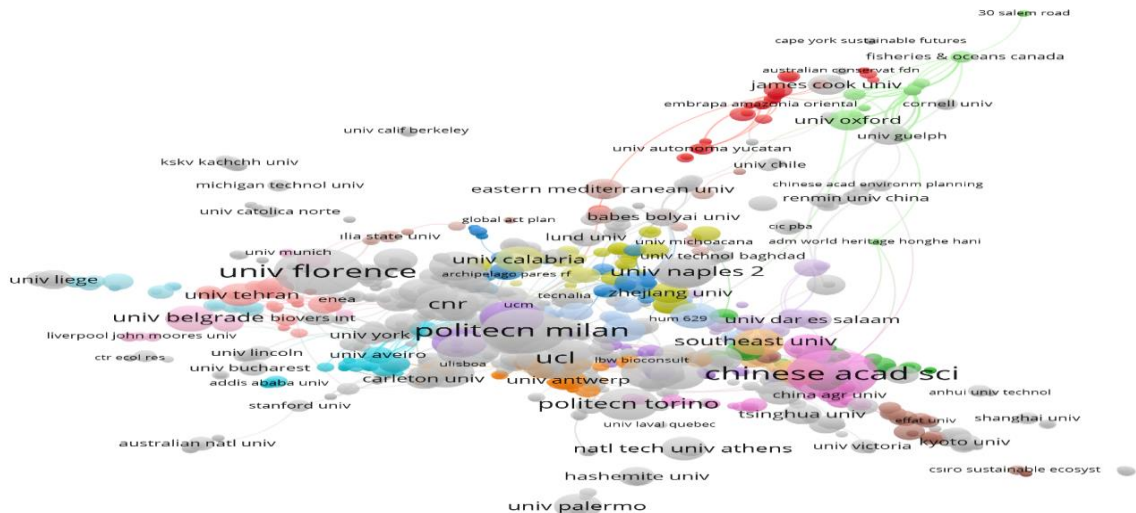
region	Freq
ITALY	1209
CHINA	1100
SPAIN	595
UK	435
USA	410
PORTUGAL	332
AUSTRALIA	260
TURKEY	201
INDIA	169
GREECE	162
GERMANY	159
NETHERLANDS	146
FRANCE	141

Diğer analiz çeşidi ise konu hakkında araştırma yapan üniversitelerin belirlenmesini sağlamaktadır. Kültürel mirasta sürdürülebilir koruma kavramına tarihsel olarak baktığımızda son yıllarda konu hakkında yapılan çalışmalarda Floransa Üniversitesi (İtalya), Lizbon Yeni Üniversite (Portekiz), Évora Üniversitesi (Portekiz), Valencia Politeknik Üniversitesi (İspanya) ve Bologna Üniversitesi (İtalya) önemli üniversitelerdendir (Şekil 8).

Şekil 8: Kültürel Miras ve Sürdürülebilir Koruma Üzerine Yayın Yapan Üniversitelerin Zaman İçerisindeki Üretim Grafiği

Veriler, gelecekteki araştırma yönelimlerini belirlemek ve stratejik planlamalar yapmak için kritik öneme sahiptir. Üniversite’de arkeoloji, mimarlık, sanat ve bina konservasyonu ile bağlantılı bölümlerde gerçekleştirilen yayınlar araştırmalarda yer edinmiştir. Üniversite organizasyonları arasındaki bağlantıları konuda yayınlanan akademik çalışmaların sayısal verilerini toplar ve bu verileri görselleştirerek kurumlar arasındaki ilişkileri anlamaya yardımcı olur. Bu bölümlerdeki uluslararası üniversitelerin yoğunluk haritası şekil 9’da yer almaktadır. Floransa Üniversitesi (Univ Florence), Milano Politeknik Üniversitesi (Politecn Milan) ve Çin Bilimler Akademisi (chinese acad sci) çalışma konusunda bağlantı gücü, ortak yayın sayısı ve atıf ilişkileri en çok araştırma yapan kuruluşlardır.

Şekil 9: Üniversite Organizasyonların Birbiriyle Olan Bağlantısı

Sonuç

Kültürel mirası korumayla ilgili çeşitli koruma yöntemleri geliştirilmiştir. Günümüzde en yaygın koruma çeşitlerinden biri olan sürdürülebilir koruma kavramıdır. Kültürel mirasta sürdürülebilir koruma alanında yapılan bilimsel yayınlar bibliyometrik analiz yöntemi ile incelenerek, konu hakkında araştırmacı sayısı, atıf alma oranları, kelime analizi, ülkeler arasındaki bağlantılar ve üniversitelere ait veriler değerlendirilmiştir. Çalışma verileri Web Of Science veri tabanından alınarak, Web Of Science kendi içeriğinde yer alan analiz etme özelliği, R-Studio programı ve VOSviewer programlarından yararlanılmıştır. Yapılan bibliyometrik analiz sonuçları, 21 Mayıs 2024 tarihine ait verilere göre değerlendirilmiştir. Kültürel miras ve sürdürülebilir koruma konusunda yapılan bilimsel çalışmaların bibliyometrik analiz sonucunda yayınların yıllara göre değişkenlik göstermekle birlikte 2010 yılından sonra sürekli bir artış gösterdiği, en fazla yayının 2023 (310 yayın) yılında yapıldığı görülmektedir. Kültürel miras koruma kavramına zamanla araştırmacıların da ilgisinin arttığını gözlemlemekteyiz. Konu hakkında yazı yazmış olan yazarları incelendiğinde yayın sayısının da veriler Ana Perira R. (13), Fulong C. (12), David C. (9) Piero B. (9 yayın), Matija S. (9 yayın), Huadong G. (8 yayın), Antonio C. (8 yayın) ve Antonio S. (8 yayın) şeklindedir. Tobias P. (885), Elisa O. R. (870), Claudia B. (801), Sebastian D. (801 atıf), Mauro A. (525 atıf) ve Chen F. (376 atıf) konu hakkında en çok atıf alan yazarlardır. Anahtar kelimeler incelendiğinde kültürel miras, konservasyon, yönetim ve sürdürülebilirlik ön plana çıkmaktadır. Kelime yoğunluk grafiğine baktığımızda “Koruma” kelimesinin zaman içinde kullanılmış en yoğun kelime olduğu ve sırasıyla “yönetim”, “kültürel miras”, “miras”, “turizm” ve “sürdürülebilirlik” kelimelerinden oluşmaktadır. Ülkelerin analizini incelediğimizde en çok yayın üreten ülkeler İtalya, Çin ve İspanya başta olmak üzere Türkiye yayın sıralamasında sekizinci sırada yer almaktadır. En son yararlandığımız bibliyometrik analiz ise üniversite bazında incelenmiştir. İtalya ve Çin de bulunan üniversitelerin diğer ülke üniversitelerine öncülük ettiği anlaşılmaktadır. Bibliyometrik analiz ile kültürel miras ve sürdürülebilir koruma konularında araştırmacıların sonuçlardan yararlanarak mevcut yayınları incelemelerine imkan sunulmaktadır.

Kaynakça

- Ahunbay, Zeynep. *Tarihî Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: 5. Baskı YEM Yayınları, 2009.
- Al, Umut - Tonta, Yaşar. “Atıf Analizi: Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü Tezlerinde Atıf Yapılan Kaynaklar”. *Bilgi Dünyası Dergisi*, 5/1, (Nisan-2004), 19-47.
- Aslancı, Seher. “Araştırma Sorgulamaya Dayalı Öğrenme: Bibliyometrik Bir Analiz”. *Scientific Educational Studies*, 6/1, (Haziran-2022), 1-25.
- Ballı, Abdullah. “Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Girişimcilik ve Türkiye’de Sürdürülebilir Girişimcilik”. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Social Sciences Institute*, (Eylül 2019), 464-483. <https://doi.org/10.20875/makusobed.586555>
- Bellis, De Nicola. *Bibliometrics And Citation Analysis. From The Science Citation Index To Cybermetrics*. Scarecrow press, 2009.
- Broadus, Robert N. “Toward a definition of bibliometrics”. *Scientometrics*, 12/5-6, (Ocak 1987), 373-379.
- Brundtland Raporu. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (World Commission For Environment And Devolepment), (1987). <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wced> . Erişim: 5 Ekim 2024.
- Chadegani, Arezoo Aghaei vd. “A Comparison Between Two Main Academic Literature Collections”. *Web of Science and Scopus Databases. Asian Social Science*, 9/5 (Mart 2013),18-26.
- Crouch, David. “The Perpetual Performance and Emergence of Heritage”, in *Waterton, E., Watson S. (eds.), Culture, Heritage and Representation*. Aldershot: Ashgate, (Ocak-2010), 57-71.

Değirmenci, İzzet - Sarıbiyık, Mehmet. “Tarihi Mekanlarda Sürdürülebilirlik Bağlamında Cittaslow Hareketi: Taraklı Örneği”, II. Uluslararası Sürdürülebilir Yapılar Sempozyumu (ISBS 2015), (Mayıs 2015), 612-620.

Gümüş, Rana. *Çankırı İli'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası*, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu, 2020.

Hu, Zui vd. “Visualizing The Cultural Landscape Gene Of Traditional Settlements İn China: A Semiotic Perspecti.” *Heritage Science*, Vol 9, Issue (Aralık 2021), 1-19. <https://doi.org/10.1186/s40494-021-00589-y>

Huang, Ya vd. “Bibliometric analysis of nursing research in Taiwan 1991–2004”. *Journal of Nursing Research*, 14, (Mart 2006), 75–81.

ICOMOS. Nara Özgünlük Belgesi, Nara Özgünlük Konferansı, Nara, 1994. <https://whc.unesco.org/archive/2019/whc19-43com-inf8B1-en.pdf>. Erişim: 5 Ekim 2024

Kanlı, İmam Bakır. “Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirlik Arasındaki Paradoks”, *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 38. Kolokyumu 6-7-8- Kasım 2014 Bildiriler Kitabı*, 131 Ankara, (2015), 359-376.

Karamustafaoğlu, Orhan vd. “Akademik Araştırmalarda Araştırma Yöntemleri ile Örneklem İlişkisi: Doğrulayıcı Doküman Analizi Örneği”. *Dicle University Journal of Ziya Gokalp Education Faculty*, 30, (Mayıs-2017), 556-565 <https://doi.org/10.14582/DUZGEF.1803>

Moral Munoz, Jose vd. “Software Tools For Conducting Bibliometric Analysis İn Science”. *An up to Date Review. El Profesional De La Informacion*. 29/1, (Ocak 2020), 1-20.

Orhan, Büşra - Yıldız, Esra. “Koruma Kavramının Bileşeni Olarak Yeniden Kullanımın Sürdürülebilirliğe Katkıları”. *Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi*, 3/4, (Şubat 2022), 44-63.

Osareh, Farideh. “Bibliometrics, Citation Analysis And Co-Citation Analysis”. *A review of literature I. Libri*, 46/3, (Ocak 1996), 149-158.

Özdemir, Nebi. - Özdemir, Ecem. “Yaratıcı Kentler ve Yaşayan Kültür”. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3/4, (Mayıs 2020), 2-23.

Subaşı, Seda. *Sürdürülebilir Kentsel Korumanın Mimarlık Pratikleri Perspektifinden Değerlendirilmesi: Rami Kışlası Örneği*. Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Şehir Çalışmaları Anabilim Dalı, 2022.

Tanrısever, Canan vd. “Yeniden İşlevlendirilen Tarihi Yapıların Sürdürülebilirliği”, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – Kırgızistan, Akademik Bakış Dergisi, (Mart-Nisan 2016), 1068-1082.

Veldpaus, Loes - Roders, Ana Pereira. “Historic urban landscapes: an assessment framework part II.” *Proceedings of the Sustainable Architecture For a Renewable Future*, Technische Universität München, (Eylül 2013), 1-5.

Zan, Burcu Umut. *Türkiye’de Bilim Dallarında Karşılaştırmalı Bibliyometrik Analiz Çalışması*. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.

Çeşm-i Cihan

Çeşm-i Cihan:
Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi
ISSN: 2149-5866
Sayı: 11 (Aralık) 2024 s. 93-98, TÜRKİYE
DOI: 10.30804/cesmicihan.1597003
Araştırma Makalesi

ÇİN HALK KÜLTÜRÜNDE QINGMING BAYRAMI

İbrahim GÜMÜŞ*

Öz: Qingming Bayramı, Çin halk kültürünün önemli bir parçası olarak, atalara saygı ve baharın gelişini kutlayan bir gelenektir. "Temiz ve parlak" anlamına gelen Qingming, Çin ay-güneş takvimine göre 4-5 Nisan arasında kutlanır ve kökenleri Zhou Hanedanlığı'na dayanır. Bu bayramın temel unsuru, ataların mezarlarının ziyaret edilmesi ve temizlenmesidir. Ritüeller arasında mezarların süslenmesi, tütsü yakılması ve kağıt paraların sunulması öne çıkar. Kağıt para yakma, ataların öbür dünyada kullanması için bir tür "manevi başış" olarak kabul edilir. Qingming, aynı zamanda doğanın yenilenmesi ile ilişkilendirilmiştir. Bahar kutlamaları, açık hava etkinlikleri ve doğa yürüyüşleri bayramın keyifli yönleridir. Günümüzde dijitalleşme ve çevre duyarlılığıyla birlikte gelenekler modern bir dönüşüm geçirirse de Qingming hâlâ toplumsal birliğin, geçmiş ile bağlantının ve kültürel devamlılığın sembolüdür. Halkbilim açısından Qingming, toplumsal değerlerin kolektif hafızada korunması ve geçmiş ile bugün arasında güçlü bir bağ kurulması açısından önemli bir işlev görür. Bu bayram, Çin kültürünün zenginliğini ve sürekliliğini sergiler.

Anahtar Kelimeler: Çin, kültür, festival, Qingming Bayramı, Çin Kültürü

QINGMING FESTIVAL IN CHINESE FOLK CULTURE

Abstract: The Qingming Festival, an important part of Chinese folk culture, celebrates ancestral reverence and the arrival of spring. Meaning "clear and bright," Qingming is observed around April 4-5 on the Chinese lunisolar calendar and dates back to the Zhou Dynasty. The festival's core practice involves visiting and cleaning ancestral graves. Rituals include decorating graves, burning incense, and offering paper money. Burning paper money is believed to be a form of "spiritual offering" for the ancestors to use in the afterlife. Additionally, Qingming is closely associated with nature's renewal. Spring festivities, outdoor activities, and nature walks mark the joyous aspects of the occasion. In modern times, traditions have undergone transformations due to digitalization and environmental awareness. For instance, digital platforms allow for virtual ancestral memorials, while alternatives to paper-burning rituals are encouraged for ecological reasons. Despite these changes, Qingming remains a symbol of social unity, connection to the past, and cultural continuity. From a folkloristic perspective, the Qingming Festival plays a vital role in preserving collective memory and maintaining strong links between the past and the present. The festival serves as a vibrant representation of the richness and sustainability of Chinese cultural traditions.

Keywords: China, culture, Tomb Sweeping Day, Qingming Festival, Chinese culture

Başvuru/Submitted: 5 Aralık 2024

Kabul/Accepted: 22 Aralık 2024

Giriş

Çin kültürü binyıllardır süregelen zengin gelenekleri, ritüelleri ve sosyal uygulamalarıyla dikkat çeken bir yapıya sahiptir. Bu gelenekler arasında, halk inançları ve kolektif kültürel hafızanın önemli sembollerinden biri olan Qingming Bayramı özel bir yer tutar.

Qingming Festivali (清明节 pinyin; *Qīngmíngjié*), Mezar Süpürme Günü veya Saf Parlaklık Festivali olarak da bilinir. Çin kültüründe kutlanan önemli bir geleneksel Çin bayramıdır. Festival hem Çin'de hem de dünyadaki Çin topluluklarının üyeleri arasında kutlanır.

* Doç. Dr., Bartın Üniversitesi (Zhejiang Yuexiu University, Misafir), Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ORCID: 0000-0002-6033-0234 Researcher id: S-2235-201, igumus@bartin.edu.tr

Mezar Süpürme Günü ya da Mezar Ziyareti Bayramı olarak Türkçe'ye çevirebileceğimiz Qingming, “ölen yakınlarla saygı duruşunda bulunulması, aile üyeleriyle yeniden bir araya gelinmesi ve mezarların ziyaret edilmesi, mezarların süpürülmesi ve gezilerin yapılması Mezar Süpürme Festivali ritüellerinin temel unsurları hâline gelmiştir. Mezar Süpürme Şenliği, insanların belirli bir zaman diliminde kalan deneyimlerinin bir anısı olarak farklı dönemlere ait belgesel kayıtlarla sağlaştırılmıştır (Lin, 2020, 33).” Çin takvimine göre baharın gelişini ve doğanın yenilenmesini kutlamanın yanı sıra bu bayram, atalara saygı göstermek için yapılan ritüelleriyle de sosyal ve kültürel bir bağ kurar. Qingming Bayramı hem doğanın döngüsünü hem de bir toplumun bireyleri arasındaki kültürel ve duygusal bağı temsil eden bir halk bayramıdır.

Qingming Bayramı'nın kökeni, Çin'in tarihi Zhou Hanedanlığı'na (M.Ö. 1046-256) kadar uzanmaktadır. "Qingming" terimi, "temiz ve parlak" anlamına gelir ve bayram genellikle Çin ay-güneş takviminin 104. günü (genellikle 4 veya 5 Nisan) civarına denk gelir. Bayramın ana teması, ataların hatırasını onurlandırırken aynı zamanda baharın temizleyici ve yenileyici enerjisini benimseyen bir kutlamadır (Aijmer, 1978; Guiping, 2023; Nivison, 2018).

Qingming Bayramı, geleneksel Çin halk hikâyelerinde ve tarihsel anlatılarda önemli bir yere sahiptir. En yaygın halk hikâyesi, bu bayramın Ji Zhaoyun adlı bir sadakat ve vefa sembolü olan figürle bağlantılı olandır. Bu hikâye hem bireysel sorumluluk hem de ataerkil bağlılık gibi değerleri vurgular. Bayramın kökeni Soğuk Yiyecek Bayramı ismiyle kutlanan festivale dayanmaktadır (CRI Türk, 2011; Study CLI, t.y.). Bu festivalin kökeninde de şu hikâye vardır:

“Bahar-Güz döneminde Jin Devleti'nin prensi Chong Er, savaşa katılmak için ülkesinden ayrılır ve büyük sıkıntılar çeker. Prensın aç kaldığı bir anda, yardımcısı Jie Zitui kendi bacağından bir parça keserek prensini doyurur. 19 yıllık zorlu mücadelenin ardından prens zafer kazanır ve tahta oturur.

Hükümdar olduğunda, onun için mücadele eden herkesi hatırlayan Chong Er, kendisini büyük fedakârlıkla aklıktan kurtaran Jie Zitui'yi unuttur. Çevresindekilerin hatırlatması sonucu, Jie Zitui'yi ödüllendirmek için saraya davet eder ancak ondan cevap alamaz. Bunun üzerine, bizzat eski yardımcısını bulmak üzere Jie Zitui'nin yaşamakta olduğu Mian Dağı'na gider. Jie Zitui her yerde aransa da bulunamaz, bu nedenle prens dağın yakılmasını emreder. Jie Zitui, dağın yanmış kalıntıları arasında ölü hâlde bulunur. Bu durum karşısında büyük bir üzüntü duyan prens, burada bir tapınak yapılmasını ve Jie Zitui'yi anmak için bir tören düzenlenmesini emreder. Bugün de ateş yakmayı ve sıcak yemek yemeyi yasaklar (Guiping, 2023, 259).

Hikâye, halk anlatıları içinde sıkça görülen sadakat, vefa ve ihanetin telafisi temalarını işler. Jie Zitui'nin kendisini prens için feda etmesi, ataerkil bağların merkezde olduğu bir toplumda bireysel sorumluluğun yüceltilmesi için güçlü bir metafor oluşturur. Bunun karşısında hikâye, üstün bir pozisyondaki bireyin (Prens Chong Er gibi) sadakati görmezden gelmesinin ve bu durumun farkına geç varmasının doğurduğu pişmanlığı da dramatik bir şekilde vurgular. Chong Er'in, yardımcısını bulamadığı için Mian Dağı'nı yakması ve bu süreçte Jie Zitui'nin ölmesi hem dramatik bir adalet hem de büyük bir vicdan rahatsızlığını gözler önüne serer.

Qingming Bayramının Ritüelleri

Qingming Bayramı, farklı ritüeller ve etkinliklerle zengin bir kültürel geleneği barındırır. Bayram kapsamında ateş yakmama, mezar ziyaretleri ve temizlik gibi ölüleri anmaya yönelik ritüellerin yanı sıra, doğayla iç içe gerçekleştirilen kır gezileri, salıncak kurma, top oynama ve söğüt dalı dikme gibi aktiviteler de önemli bir yer tutar. Ayrıca, bayram sırasında sadece soğuk yemeklerle beslenildiği için bu yiyeceklerin insan sağlığı üzerindeki olası olumsuz etkilerini dengelemek adına çeşit çeşit spor etkinlikleri yapılır.

Göran Aijmer'in (1978) “Ancestors in the Spring: The Qingming Festival in Central China” adlı makalesi, geleneksel Çin toplumunun çok yönlü bir incelemesini sunmaktadır. Qingming, Çin güneş takviminde yer alan yirmi dört dönemden biridir ve genellikle 5 Nisan ile 20 Nisan arasında kutlanır. Bu dönem, pirinç ekiminin başlangıcını simgeler ve aynı zamanda ataların mezarlarını ziyaret etme geleneği ile ilişkilidir.

Aijmer, makalesinde Qingming Festivali sırasında gerçekleştirilen mezar ziyaretleri ve ritüellerin detaylarını ele alır. Bu ritüeller arasında mezarların temizlenmesi, mezarda yatan kişilere yiyecek ve içecek sunulması, kağıt para asılması gibi uygulamalar yer alır. Mezarlar hem fiziksel kalıntıları hem de ruhsal varlıkları temsil eder ve bu bağlamda, mezarların "dağ" olarak adlandırılması, ölülerin ruhları ile doğa arasındaki bağlantıyı vurgular.

Yazar, Qingming'in tarımsal döngü ile olan ilişkisini, mezar ziyaretlerinin ve sunumların pirinç ekimi ile nasıl örtüştüğünü açıklamaya çalışır. Ayrıca, bu ritüellerin yin (toprak, ölümler) ve yang (gök, yaşayanlar) kavramlarıyla nasıl bağlantılı olduğunu tartışır. Aijmer, Qingming'in, atalarla olan ilişkilerin ve tarımsal üretkenliğin sembolik bir ifadesi olduğunu öne sürer.

Qingming Bayramı, geleneksel Çin kültüründe önemli bir yer tutar ve çeşitli etkinliklerle kutlanır. Bu bayramda gerçekleştirilen başlıca etkinlikler şunlardır:

I. Mezar Ziyareti: Qingming'in en önemli ritüeli, ataların mezarlarını ziyaret etmektir. İnsanlar; mezarları temizler, süsler ve bakımını yapar. Mezarlara yiyecek ve içecek sunarak, ölülerin ruhlarına saygı gösterirler.

Qingming Bayramı'nın en önemli ritüeli, ataların mezarlarının ziyaret edilmesi ve temizlenmesidir. Aileler mezarları otlardan ve diğer kalıntılardan arındırır ve mezarların üzerine tütsü, çiçek ve çeşitli hediyeler yerleştirir. Bu, sadece ataları anmak için değil, aynı zamanda yaşayanların köklerine olan bağlılığını ifade etmek için yapılır. Aileler, mezar taşlarının üzerinde yer alan oyma yazıtları temizleyerek saygı göstergesini somutlaştırır.

Kabir ziyaretinin önemli bir yönü, yiyecek ve şarap ikramıdır. İbadet edenler, bu ikramlardan faydalanarak birlikte yemek yer ve şarap içerler. Sunum için kullanılan yaygın terim "ji" veya bazı kaynaklarda "si" olarak geçmektedir. Bazı durumlarda, içkiler "dian" ve "jiao" terimleriyle ifade edilir. Pirinç şarabı, pek çok bağlamda önemli bir kurban hediyesi olarak öne çıkar. Farklı bayramlarda genel olarak şarap tüketimi yapılırken, belirli günlerde şifalı otlar ve baharatlarla karıştırılarak hazırlanan şarap, "tıbbi" kullanım açısından da önemli bir yere sahiptir; aynı zamanda kurban ritüellerinde de kullanılmaktadır (Aijmer, 1978, 71).

II. Yiyecek ve İçecek Sunma: Çin kültüründe mezarlara sunulan yiyecek ve içecekler, yaşayanlar ile atalar arasında kesintisiz bir bağ olduğuna dair inancı yansıtan derin bir sembolizme sahiptir. Bu ritüel, yaşamını kaybeden aile üyelerinin ruhlarının hâlâ ailenin bir parçası olduğu ve onların rehberliğine ihtiyaç duyulduğu inancını ifade eder. Aynı zamanda, yaşayanların geçmiş nesillere duyduğu saygıyı, minnettarlığı ve bağlılığı göstermek için bir köprü görevi görür. Ziyaret sırasında mezarlara pirinç, et, şarap ve çeşitli yiyecekler sunulur. Bu, hem ölülerin ruhlarına bir hediye olarak görülür hem de yaşayanların onlara olan bağlılıklarını ifade eder. Sunulan her öğenin farklı sembolik anlamlarla yüklü olduğu ve bu anlamların nesiller arasındaki bağları güçlendirdiğine inanılır.

Örneğin pirinç; bereketi, bolluk ve üretkenliği temsil eder. Bu sunu aile bağlarının sürekliliğini ve toplumsal birlikteliği sembolize eder. Et, gücü ve canlılığı aynı zamanda ataların diğer dünyada yaşadıklarına inancı yansıtır. Kutlama ve anma ritüellerinde sıkça kullanılan şarap ailevi sadakati ve iç huzuru simgeler. Aynı zamanda, şarabın tüketimi geçmişle olan bağın fiziksel bir hatırlatıcısı olarak görülür.

III. Kâğıt Para Yakma/Asma: Mezarlara, ölülerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kâğıt para asılır. Bu uygulama, ölülerin ruhlarının bu parayı kullanabileceğine inanılmasıyla ilgilidir.

Atalara saygının bir diğer önemli sembolü, kâğıttan yapılmış sahte paraların (joss paper) mezarların yanında yakılmasıdır. Geleneksel Çin inancına göre, bu kâğıt paralar,

ölen kişilerin öbür dünyada kullanması için bir nevi "manevi bağış" olarak gönderilir. Bunun yanında yemek sunuları da hem sembolik hem de ruhani bir bağlamda ata ruhlarına sunulur.

Wuling bölgesinde, mezar ziyareti sırasında hayatta kalanlar, mezarlara sunulacak şarap ve yiyecekleri titizlikle hazırlamak için bir araya gelmektedir. Öncelikle, mezarların çevresi bambu dallarıyla temizlenir. Bu işlem hem saygının bir göstergesi hem de ritüelin bir parçasıdır. Mezarların üzerine yerleştirilen bambu dallarına, ölenlerin ruhuna gönderilmek üzere kâğıt paralar asılmaktadır. Bu uygulama, "biao fen" (标境), yani "mezarın üst dalı" veya "mezarı işaretlemek" anlamına gelen terimle tanımlanır. Bu, hem sembolik bir işaretleme hem de atalara duyulan saygıyı pekiştirmekte önemli bir rol oynamaktadır (Aijmer, 1978, 63). Ayrıca yerel kaynaklar, o kasabanın kadınlarının mezarlıklara giderek "mezarlıklara tırmandığını" da ifade etmektedir. Bu durum, toplumsal gelenekler ve kadınların bu ritüellerdeki rolü hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Tao Yuan bölgesinde, Qingming gününden önce, halkın mezarlar üzerinde "ji" (祭) adaklar sunduğu kayıt altına alınmıştır. Mezarlara yerleştirilen, muhtemelen bambudan yapılan dallar, ölümlerin ruhlarına sunulan hediyeleri temsil etmekte ve bu dalların üzerine asılan kâğıt paralar, ritüelin manevi anlamını derinleştirmektedir. Bu uygulamalar, Qingming Bayramı'nın hem kültürel hem de sosyal katılım açısından zenginliğini göstermektedir.

IV. Bambu Dallarının Kullanımı: Mezarlara bambu dalları yerleştirilir ve bu dallara kâğıt paralar asılır. Bu uygulama, mezarların korunması ve ruhların çağrılması amacını taşır. Yerel inanca göre bu uygulama, geçmişle bağlantıyı somutlaştırmanın yanı sıra ölen kişilerin ruhlarını huzura davet eder. Aynı zamanda, mezarlara kâğıt paraların asılması ya da yakılması, öbür dünyadaki yaşam için bir tür manevi hediye sunma amacını taşır. Bu ritüel, yalnızca bir bireyin ölen atalarının ruhuyla bağ kurmasını değil, aynı zamanda topluluk içinde ortak bir ritüel alanının oluşmasını sağlar.

V. Grave Climbing (Mezar Tırmanışı): Bazı bölgelerde, mezar çevresinde dolaşarak ya da mezarların üzerine çıkarak gerçekleştirilen "mezarlık tırmanışı", Qingming Bayramı'nın daha az bilinen ama dikkat çekici bir ritüelidir. Mezarlara tırmanmanın, bireyin doğayla manevi bir bağ kurmasını sağladığına ve kişinin bu ritüel sırasında ruhsal bir deneyim yaşadığına inanılır.

Bu uygulamanın kökeninde, insanın doğanın bir parçası olarak, atalarının mezarları üzerinden dünya ile yeniden bütünleşme arzusu yatmaktadır. Aynı zamanda bu ritüel, yaşam ve ölüm arasındaki döngüyü anlamının ve hissetmenin bir yolu olarak da algılanır.

VI. Doğa ile Etkileşim: Qingming, aynı zamanda baharın gelişini simgeler. İnsanlar; doğada yürüyüş yapar, yeşil alanlarda vakit geçirir ve doğanın tadını çıkarır. Qingming Bayramı aynı zamanda doğanın canlanmasının ve baharın gelişini kutlamanın bir vesilesidir. İnsanlar bu dönemde doğada yürüyüş yapar, uçurtma uçurur ve açık havada piknikler düzenler. "Söğüt dikme, gezi, sallanma ve halat çekme gibi rekreasyon faaliyetleri, Qingming Festivali'nin kolektif ilişkilerinin yalnızca atalara tapınma yoluyla kurulup pekişmediğini, aynı zamanda eğlence aktivitelerinin de ilişkileri güçlendirdiğini ve kimlik oluşturduğunu gösteriyor" (Lin, 2020, 37)." Bunların insana tazelik ve yaşam sevinci kazandırdığına inanılır. Özellikle uçurtma uçurma eylemi, eski Çin geleneklerinde kötü ruhları uzaklaştırmak ve huzur getirmek için yapılan bir ritüel olarak da görülmüştür. Dolayısıyla, doğayla etkileşim sadece eğlence değil aynı zamanda ruhsal bir arınma anlamına gelir.

VII. Aile ve Toplumsal Bağlar: Qingming, aynı zamanda bir aile bayramı olarak da değerlendirilir. Aile üyeleri bir araya gelerek mezarlık ziyaretlerinde eksiksiz katılır. Geçmişe dair hatıralarını paylaşır ve birlikte zaman geçirirler. Bu etkinlik, yalnızca bireysel ritüellerin değil aile içindeki dayanışmanın ve toplumsal bağların da güçlenmesine hizmet eder.

Atalara duyulan saygının somutlaştırıldığı bu ritüeller, bir yandan aile bireyleri arasındaki iletişimi artırırken diğer yandan tarihsel hafızayı kuşaktan kuşağa taşımayı da mümkün kılar. Ailelerin birlikte gerçekleştirdiği piknikler ve ortak kutlamalar, herkes için birleştirici bir özelliğe sahiptir.

Qingming Bayramı hem ölüleri anma hem de tarımsal döngü ile bağlantılı ritüellerin gerçekleştirildiği dönemi kapsayan önemli bir kültürel olaydır. Bu etkinlikler, kültürel kimliğin pekiştirilmesine ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesine olanak sağlar. Aijmer'in (1978) çalışması, Qingming Bayramı'nın yalnızca bir anma günü olmadığını aynı zamanda tarımsal döngüler ile toplumsal ritüellerin iç içe geçtiği bir kültürel sistemin parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Qingming, geçmişle bağ kuran bir ritüel olmasının yanı sıra tarımsal üretkenliği teşvik eden bir dönem olarak değerlendirilir.

Bu bayram, duyguların yoğun bir şekilde ifade edildiği bir dönemi temsil eder. Yakınlarını kaybetmenin yarattığı derin acı, aynı zamanda doğanın yenileyici enerjisi ve kır gezilerindeki neşeye hafifletilmeye çalışılır. Bu nedenle Qingming, hem geçmişe yönelik saygı duruşu hem de yaşamın devamlılığıyla ilgili bir kutlama olarak özel bir anlam taşır.

Sonuç

Qingming Bayramı, Çin halk kültürünün zenginliğini, atalara saygıyı ve doğayla olan uyumu bir arada sergileyen eşsiz bir gelenektir. Hem kültürel hafızayı canlı tutması hem de toplumsal birlik bağlarını güçlendirmesi, bu bayramın halkbilimsel açıdan önemini vurgular. Modern dünyanın değişen dinamiklerine rağmen Qingming Bayramı, Çin kültüründe bir kök salma işlevi görmeye devam etmekte ve geçmiş ile bugün arasında anlamlı bir köprü oluşturmaktadır.

Qingming Bayramı'nın halkbilimsel açıdan önemi; toplumsal kimlik oluşturma, kültürel devamlılık ve kolektif hafızayı harekete geçirme rollerinde görülmektedir:

Kültürel Hafızanın Yenilenmesi: Qingming, geçmişe dair hatıraların sürekli olarak hatırlandığı ve aktarıldığı bir bağlam yaratır. Bu, bireylerin kimliklerini aile bağları ve toplumsal gelenekler ışığında yeniden inşa etmesine olanak tanır.

Atalara Bağlılık ile Toplumsal Birlik: Ailelerin bir araya geldiği mezar ziyareti ve diğer ritüeller, bireylerin sadece akrabalık bağlarını güçlendirmekle kalmayıp toplumsal bir bağlılık duygusu geliştirmelerini sağlar.

Doğaya Uyum ve Ritim: Doğanın döngüsünü temsil eden bu bayram, halkbilimsel açıdan insan ile doğa arasındaki bağlantının bir tür metaforudur. Bahar mevsiminde yapılan açık hava etkinlikleri, bu uyumun bir hatırlatıcısıdır.

Qingming Bayramı, geleneklerin modern dünyada nasıl evrimleşebileceğine dair güçlü bir örnek sunmaktadır. Bu bayram, Çin kültüründe sadece bir ritüel dizisi değil, aynı zamanda bir topluluğun geçmişi onurlandırma, bugünü kutlama ve geleceğe bağlı kalma isteğinin bir sembolüdür. Halkbilim perspektifinden baktığımızda, Qingming'in geniş halk katmanlarını bir arada tutan bir bağ işlevi üstlendiği görülür.

Kaynaklar

Aijmer, Göran. "Ancestors in the Spring: The Qingming Festival in Central China." *Journal of Chinese Studies*, 71, no. 2 (1978), 63-78.

CRI Türk. "Çin'deki Qingming Bayramı Hakkında." 11 Nisan 2011. <http://turkish.cri.cn/794/2011/04/11/1s132432.htm>.

Lin, Jifu. "非物质文化遗产保护的本质主义立场: 基于清明节记忆能动性视角." *Journal of Gannan Normal University* 1 (2020), 33-40.

Study CLI. "Qingming Festival: The Tomb Sweeping Day." <https://studycli.org/chinese-holidays/qingming-festival/>.

Nivison, D. S. "Qingming Day, 1040 BC." A. C. Schwartz (Ed.), *The Nivison Annals: Selected Works of David S. Nivison on Early Chinese Chronology, Astronomy, and Historiography*, 102-115. 1st ed. De Gruyter, 2018. <http://www.jstor.org/stable/j.ctvbkk48t.13>.

Guiping, Zhang. "Çin Festivalleri." Ahmet Taşağul (Ed.), *Yeni Dünya Düzenin Küresel Gücü Çin Halk Cumhuriyeti*, 259. İstanbul: İTO Yayınları, 2023.

Çeşm-i Cihan

Çeşm-i Cihan:
Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi
ISSN: 2149-5866
Sayı: 11 (Temmuz) 2024 s. 99-106, TÜRKİYE
DOI: 10.30804/cesmicihan.1594753
Yayın Değerlendirme

KİTAP KRİTİĞİ: SOVYET ARKEOLOJİSİ ÜZERİNE DENEMELER 1

Okan SEZER*

Başvuru/Submitted: 2 Aralık 2024

Kabul/Accepted: 26 Aralık 2024

Sovyet Arkeolojisi Üzerine Denemeler 1 başlığını taşıyan kitap, Töre Sivriođlu ve Sidar Gündüzalp tarafından kaleme alınmış ve Sakin Kitap yayınevi tarafından 2023 yılında basılmıştır (ISBN: 9786259988023). Kitap toplamda 160 sayfadır. Kitabın önsözünü Ahmet Uhri üstlenmiştir (s. 7-8). Kitap, yazarlar tarafından ayrıca-bağımsız yazılmış ve içlerinden bazıları erken tarihlerde farklı mecralarda yayınlanmış altı bölümden oluşmaktadır. Söz konusu bölümler, Leo S. Klein'in yaşamı ile Tilla Tepe (Afganistan) hakkında olanlar dışında, genellikle Sovyet arkeolojisindeki tartışmalar, akımlar, ideolojik çizgiler ve tüm bunların dış dünyayla (genellikle Batı'yla) olan bağlantılarını işlemektedir. Dışarda bırakılan iki bölümün sayılan konulardan tamamıyla sıyrıldığı ise söylenemez. Bölümler; *Sovyet Arkeolojisinin İki Mirası* (s. 9-15), *Toplumsal Evrim, Kültürel Yayılım ve Sovyet Arkeolojisi* (s. 17-44), *Sovyet Protohistoryasında Kölecî Toplum Tartışmaları: Mezopotamya Örneği* (s. 45-98), *İki Dünya Arasında: V. Gordon Childe'in Amerikan ve Sovyet Arkeolojisiyle İlişkisi* (s. 99-128), *Tilla Tepe Hazinesinin Öyküsü: Afganistan'da Sovyet Arkeolojisi* (s. 129-142) ve *L. S. Klejn'in Yaşamı ve Düşünceleri* (s. 143-160) başlıklarıyla sıralanmaktadır. Sovyet arkeolojisinin yeterince konuşulmamış ve tartışılmamış olması nedeniyle hazırlandığı çeşitli şekillerde birkaç kez belirtilmektedir. Bu yanılla önemli ve/veya önemle incelenmesi gereken bir konuma yükseldiği açıktır. Ancak her ne kadar adı geçen ve artık var olmayan arkeoloji tecrübesinin artı ve eksileriyle tanıtılmasının amaçlandığı bildirilse de, tarihçe ile teorik arka plana dair yazılanların arazi uygulamalarına dair yazılan ve/veya yazılmayanları gölgede bırakmasıyla birlikte, eksi(k) yanların mercek altına çokça konmadığı, bunun yerine eksi(k) yanlara dair iyimser bir tutum sergilendiği kendini hissettirmektedir. Uygun, makul ve yalın gerçekliğe yaklaşabilen tespitleri, bir kitap incelemesi sınırlarında yapılabilecek ölçüde sıralayarak öne çıkan bazı noktaları netleştirmeye çalışacağız.

Sovyet arkeolojisi, resmî devlet ideolojisiyle kutsanmış kendine has yapısıyla kişi ve kurumlarda farklı tipte merak ve sorular uyandıran geçmiş bir tecrübe olarak tanımlanabilir. Uyandırdığı şeyler farklı olsa da, kişi ve kurumların bulunduğu ortak bir nokta bulunmaktadır; o da üzerine yeterince konuşulmamış ve tartışılmamış olmasıdır. Kitapta da vurgulanan ve her anlayıştan genel okur ile uzmanın aynı fikirde olabileceği az sayıdaki tespitten birisi de budur.

* Araş. Gör. Dr., Bartın Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, t.okansezer@gmail.com, ORCID: [0000-0002-5010-3564](https://orcid.org/0000-0002-5010-3564).

Bu olumsuz durum Türk arkeolojisine özgü değildir. Görmezden gelme bilinçli bir tercih ve alıcısı tarafından halen üretiliyorken, dil bariyeri ve ideolojik içe kapalılık tıpkı diğer alanlarda olduğu üzere Sovyet yönetiminin uyguladığı ve böylelikle alıcıyı engelleyen neden olmuştur. Sosyal bilimlerdeki ideolojik referanslı okuma ve araştırma yapma, bunların neticesinde sonuç üretme pratiği (doğru-yanlış, zorunluluk-tercih vd. dönük ilgili tartışmaların ötesinde) kuşkusuz her anlayıştan sosyal bilimcinin kabul edeceği ve/veya eninde sonunda kabul etmek zorunda kalacağı bir gerçekliktir. Bu gerçekliğe rağmen Sovyet arkeolojisinin ideolojik olarak suçlanmasının veya makul bir zeminde eleştirilmesinin nedeni ise, onun ideolojik referansı oldukça kaba bir tarz ve zoraki koşul dizisi altında işletmiş olmasıdır.

Sovyet Arkeolojisinin İkili Mirası başlıklı bölümde birtakım istatistikler verilerek –ve Sovyet yönetiminin arkeolojiye verdiği önemle koşut olduğu vurgulanarak– bilimsel yayın yapma konusunda Sovyet arkeolojisinin üstün bir başarı sergilediği iddia olunmaktadır. Doğruluğu kendinden menkul bu iddiaya tarafsız bir noktadan yaklaşabilmek adına bir başka sayıya dayalı işlem olan oran-orantıdan destek almamız gerekmektedir. Kazısı yapılan yerleşim (düz yerleşim, höyük, kaya altı sığınağı vd.), gömüt alanı ve kurganlardan kaç tanesinin yayını yapılmış ya da yapılmamış şeklinde sorduğumuzda makul/genel bir yanıt alabileceğimiz birden fazla önemli kaynak bulunmaktadır. Kuzey Karadeniz-Hazar bozkırında yer alan prehistorik toplumlara dair gerçekleştirilen araştırmalar bunlardan biridir. Nadezhda S. Kotova, Kuzey Karadeniz bozkırındaki Erken Eneolitik toplumlara incelediği çalışmasında anahtar rol üstlenen birden fazla gömüt alanı ve kurgana ait arazi raporlarının ilgili arşivlere ulaştırılmadığını, plan ve gömüt/iskelet çizimlerinin yayınlanmadığını bildirmektedir (Kotova, 2008, 33, 43, 71-72, 90). Oldukça büyük bir bölümü Sovyet döneminde kazılmış olan ve sayısı binlerle ifade edilen Kuzey Karadeniz-Hazar kurganları, özellikle baraj ve sulama maksatlı devasa inşaat çalışmalarına koşut kazılan ve birtakım noktalarda taşınan tereddütten ötürü turnak içinde kurgan arkeolojisinin altın çağı şeklinde anılan (Gei, 1999, 34) döneme (1970-80'lere) dahil edilenler, bir yayın kapsamında belgelenme noktasında bizzat Rus ve Ukraynalı uzmanlarca eksik bulunmaktadır (Ivanova 2013, 131). Kuzey Karadeniz'in Eneolitik kültürleri hakkında 2004 yılında Almanca yayınlanan Yuri Rassamakin'e ait monografi (Rassamakin, 2004), aynı zamanda kurgan arkeolojisi adına önemli bir katalog çalışması olarak kabul edilebilir. Y. Rassamakin, önsözde çalışmasının gerçekleşmesi adına ona yardımcı olan kişi ve kurumları sıraladığı esnada, kazılarda beraber çalıştıklarıyla birlikte, geçmiş yıllarda kazılmış ancak henüz yayınlanmamış malzemeleri incelemesine izin veren kişileri uzunca bir liste dahilinde anmaktadır (Rassamakin, 2004, x).

İlgili başlığın yazarı, bilimsel yayın yapma konusunda –neredeyse– övünç kaynağı olarak sunduğu niceliksel değeri ortaya koyduğu sırada, diğer bir ölçüt olan niteliği unutmamış ve bir cümleyle de olsa nicelik ölçüte oranla tartışmaya açık olduğunu bildirmiştir. Sovyet arkeoloji literatürü gerçekte alt başlıkları bulunmayan ve görsel anlamda zayıf sayılabilecek makalelerle karakterize olmaktadır. Okuyucu bir şeyin (ki bu şey herhangi bir arkeolojik kültürün incelenen coğrafyadaki varlığı veya yokluğu olabileceği gibi, söz konusu arkeolojik kültüre ait materyal kültür topluluğuna dair nicel veya nitel özelliğine yönelik bir bilgi olabilir) kesinliğine yönelik açık ifadeler bulmakta zorlanır. Bu durum yalnızca tamamlanan kazı projelerine ait monografik çalışmalarda kısmen aşılabilir. Çarlık, Sovyet ve Günümüz Rusya'sı arasındaki tarihsel bütünlükle de açıklanabilir; söz konusu olumsuzluk Sovyetlerin çöküşünden sonra da uzun süre devam etmiştir. 1999 yılında üç farklı noktada (Arkaim, Ekaterinburg ve Chelyabinsk) Orta Avrasya'nın MÖ 3-1. Bin toplumlara üzerine uluslararası bir toplantı düzenlenmiş, toplantıda sunulan bildiriler 2002 yılında bir kitapta toplanarak yayınlanmıştır. Kitap eleştirisinde Anthony Harding, özetle, Batılı okur için en büyük sorunun okumak istedikleri ile Rus yazarların yazmak istedikleri arasındaki uçurum olduğunu, birçok örnekte aynı eski materyalin okunaksız ve özensiz bir şekilde tekrar tekrar kullanıldığını, devamında ise, görsel kalite açısından Rus arkeoloji metinlerinin dünya standartlarının epey bir gerisinde kaldığını belirtmektedir (Harding, 2006, 463). Dolayısıyla, Sovyet –ve bir bütün Rus– arkeolojisi bilimsel yayın yapma

konusunda abartılacak bir başarıya sahip değildir. Sanılanın aksine, veya bu kitapta bildirilenin aksine demek daha doğru olacak, büyük başarısızlıklar söz konusudur.

Toplumsal Evrim, Kültürel Yayılım ve Sovyet Arkeolojisi başlıklı bölümde –ve diğer birkaç bölümde– ilgili yazar, yöntem ve öteki ana başlıklar bağlamında iç içe geçmiş gibi görünen ancak gerçekte birbirlerinin zıttı ya da alternatifi olan açıklama modellerine dair uyarılarda bulunmaktadır. Yerinde bir uyarı gibi durmaktadır. Zira ilgili yazar da kimi zaman birtakım şeyleri birbirine karıştırmaktadır. Sovyet arkeolojisinin miras aldığı Çarlık arkeolojisi Vasily Gorodtsov gibi önemli uzmanlar yetiştirmiştir. V. Gorodtsov için Karadeniz arkeolojisinin (Kuzey Karadeniz) kurucusu denilebilir. Ürettiği kronolojik şemalar ufak değişikliklerle bugün dahi kullanılmaktadır. İlgili yazar, V. Gorodtsov'u (klavye sürçmesinden ileri geliyor olacak ki Gorodstov şeklinde hatalı yazılmıştır) Oscar Montelius ve Joseph Déchelette'in görüşlerini benimsediğini iddia etmektedir. Bu tam olarak doğru olmayan ve ilave açıklamalara ihtiyaç duyan bir iddiadır. Adı geçen uzmanların arkeolojik nesnelere sınıflandırma yöntemlerinden etkilendiğini ve/veya onlardan esinlendiğini kabul etsek bile, V. Gorodtsov farklı bir sınıflandırma yöntemi ve işbu sınıflandırma yöntemi doğrultusunda farklı bir açıklama modeli geliştirmiştir. O. Montelius'un sınıflandırmasındaki tip, şeylerin (ölçüler, –yapım– fikirleri vd.) aşamalı değişiminde iz sürmektedir. V. Gorodtsov'un sınıflandırmasındaki tip ise, kültürel farklılıklar ve tanımlanabilir roller noktasında iz sürmektedir. Arkeolojik kültürlerin değişim ve dönüşümlerinde temas, etkileşim, kronolojik ve teritoryal sınırlardan bahseder (Gorodtsov, 1927, 28). Bir evrimciden ziyade difüzyonisttir (yayılmacı).

Belirtmekte fayda var ki, V. Gorodtsov'un yayılmacı modeli ne Gustaf Kossinna'nınkine ne de Gordon Childe'inkine benzemektedir. G. Kossinna, gelişkin toplum (kültürvölker veya kültür yapıcılar) ile –daha– az gelişkin toplum (naturvölker veya kültür alıcılar) arasındaki temas sayesinde etkileşim, fikir ve materyal aktarımının gerçekleştiğini bildirmektedir. Bu işleyiş için ihtiyaç duyulan şeylerden en önemlisinin göç olduğunu, özgün fikir (soyut) ya da materyalin (somut) bir yerde ele geçmesinin gelişkin toplumun yer değiştirmesiyle açıklanabileceğini, dolayısıyla da özgün soyut ve somut üretimin doğrudan geçmişte yaşamış bir etnik topluluğun ve/veya dil grubunun kendisine mal edilebileceğini savunmaktadır. Değişim ve dönüşümde zamana ve coğrafyaya özgü çevresel koşullar yerine geçmiş etnik topluluğun ve/veya dil grubunun ta kendisi yer alır. G. Childe buna benzer şeyleri kariyerinin erken aşamalarında yazmıştır. İlgili yazar, kariyerinin ilerleyen yıllarında özeleştiri getirmesini öne çıkararak, G. Childe'in bu ilk dönem maskaralıklarını belirtmemiş, belirtmeye pek gönlü olmadığı izlenimi vermiştir. Uygun iklim koşulları, doğal kaynaklara ulaşım ve cazibesini koruyan ticaret rotalarının açıklayamayacağı bahsiyle, yarıya 1500 yıl geç başlayan Avrupa'nın Mısır ve Mezopotamya'yı nasıl geçtiği sorusuna verilebilecek yanıtın –arkeolojinin kavramakta başarısız olacağı iddiasıyla– kişisel girişimcilik ve karakter yapısı olduğunu yazmıştır (Childe, 1926, 3-4). Daha da ileri giderek, devasa maddi kaynaklara ve astronomi gibi alanlardaki şaşırtıcı ilerlemelerine rağmen, geometri ve fiziği kastederek, soyut doğa bilimlerindeki ilk büyük ilerlemelerin Babiller ya da Mısırlılar tarafından değil Aryan olan Yunanlar ve Hintliler tarafından gerçekleştirildiğini iddia etmiştir (Childe, 1926, 4-5). G. Childe her ne kadar kariyerinin ilerleyen yıllarında bu maskaralıktan vazgeçmiş olsa da ve/veya vazgeçtiği iddia olursa da, teknik temelde tek merkezci yayılmacı yaklaşımını sürdürmüştür. Araba-teker teknolojisine dair kaleme aldığı makalelerde (Childe, 1951; 1954) Aşağı Dicle/Güney Mezopotamya'yı tek merkez ilan etmiş ve söz konusu teknolojinin dünyanın diğer coğrafyalarına buradan yayıldığını önermiştir. Teknolojiyi gelişim bağlamında durağanlaştıran, zamanın bir noktasında hapsolmasına neden olan bu yaklaşım, tek merkezden önceden tanımlanmış sürekli ve paket halinde bir yayılım düşüncesine neden olmaktadır. Oysa herhangi bir başat prehistorik- protohistorik teknoloji farklı noktalardan (yerleşim, coğrafya vd.) aldığı katkılarla kendini ilerletir, çoğunlukla da teknolojinin başlangıç noktasına oranla daha ileri halini farklı bir noktada gösterir.

Aynı yazar, Batı ve Rus Antropoloji anlayışlarını karşılaştırdığı esnada, Avrasya’da Çarlık Rusya’sı tarafından –Amerika ve Afrika kıtalarında Batılılarca uygulananlardan– farklı bir teori ve pratikle antropoloji çalışmalarının yürütüldüğünden bahsetmektedir. Buna neden olarak Rus sömürgeciliğinin vahşi bir tarzla yürütülmemiş olması ile klasik köleciliğin yapılamamış olmasını sunmaktadır. Söz konusu karşılaştırma birbirine nitel ve nicel anlamda yaklaşamayan – ve yine tarihsel gelişim süreçleri ayrı– iki olgu arasında yapılmakta ve dolayısıyla yanlış bir yargıya varılmaktadır. Çarlık Rusya’sı uzunca bir süre komşuluk yaptığı, kültürel etkileşimlere girdiği¹, geçmişte çeşitli nedenlere dayanan çatışmalar yaşadığı, ancak 18. yüzyılın başında yakaladığı çağdaşlaşma hızıyla rekabette öne geçtiği Avrasya toplumlarını sömürgeleştirmiştir. Batı daha önce karşılaşmadıkları, ortaklaşırabilecekleri dil bulunmayan ve ateşli silah gücü ile evcil atlar (sırtüstü at biniciliği) karşısında afallayan (Renton, 2024, 46-56), oldukça kısa sürelerde koca şehirleri teslim eden Amerika ve Afrika toplumlarını sömürgeleştirmiştir (Güneydoğu Asya ve Okyanusya toplumları da eklenebilir). Çarlık Rusya’sının karşısındaki toplumlar aynı zamanda Çin ve İran gibi kültürlerle temas eden ya da temas edebilecek bir konumdadır. Bu durum –diğer etkenlerle birlikte– onları makul ve Rusların dünyasına (aynı zamanda kültürlerine) yakın kılmıştır.

Bununla birlikte Çarlık Rusya’sınca Avrasyalı toplumlara karşı vahşi bir sömürgeciliğin yapılmadığı iddiasının, iddia sahibinin ideolojiler dünyasındaki konumuyla, konumu itibarıyla bir şeyleri gizleme ve sömürge aydını olma hevesiyle açıklanabileceğini düşünüyoruz. Çarlık Rusya’sının 18. yüzyılda başlattığı 20. yüzyılın başına değin devam eden doğu ve güney yönlü askeri yayılma, bir süre sonra Rus nüfus hareketiyle pekiştirilmiştir. Yerleşik ve tarımcı Ruslar için göçebe ve çoban (kimi zaman avcı) Avrasyalı toplumlar nesiller boyunca sürdürdükleri yaşam biçiminden –dolayısıyla da kültürlerinden– vazgeçmeleri yönünde şiddetli ve sistemli baskıya uğramışlardır. Hayvanlarını otlattıkları meralar ellerinden alınarak tarım arazilerine dönüştürülmüştür. Bugün halen Kuzey-Karadeniz Hazar Bozkırı şeklinde andığımız bir coğrafya bulunsa da, söz konusu coğrafyanın bozkır ekolojisi uzun zaman önce büyük ölçüde yok edilmiştir². Orta Volga’daki Başkurların serf kanuna bağlanmaları (diğer bir deyişle bazı uygulamalarda serf konumuna düşürülmeleri), el-değiştirip Rus feodal beyine ve/veya Çarlığa geçen toprağı hiçbir surette terk etmeye haklarının olmaması konuya dair verilebilecek örneklerdendir. Bir kısım Volga ya da Kazan Tatarının ise doğrudan serf yapılması Rus araştırmacılar tarafından dahi kabul edilmek zorunda kalınan bir gerçekliktir (Zenkovsky, 1961, 283). Çarlık Rusya’sının yayılmacılığı sürdürmesiyle Rus yönetimine giren Avrasyalı toplumların (çoğunlukla göçebe ve çoban, kısmen avcı-balıkçı) sayısı artmış ve bu duruma koşut olarak inoródcy – инорóдцы (inorodtsy) şeklinde anılan yasa uygulanmaya başlanmıştır (Payne, 2019). Söz konusu yasa, genel olarak geleneksel yaşam biçimine (meraların tarımcılara teslim edilmesi, avcılık faaliyetlerinin sınırlandırılması vd.) ve dini inançlara dönük kısıtlamalar ile mülk edinme ve toprak devri/mirası gibi konulardaki kısıtlamalara, kısmense Çarlık ordusunda silâh altına alınma gibi başlıkları kendine konu edinmekteydi³. Çeşidini ve sayısını

¹ Bu etkileşimlere verilebilecek en anlamlı örneğin ocak olduğunu düşünüyoruz. Ateşin yandığı ancak tek başına yemeğin pişirilmediği, aynı zamanda aile üyelerini yaydığı sıcaklıkla başına toplayan ve böylelikle sözlü aktarımların-kaşınmaların yaşanmasına izin veren ocak, Rusçaya (oçag – очар) Türkçeden geçmiştir (Vasmer, 1987, 177).

² Macar Ovası da dâhil edilerek sunulan istatistikî bir veri, Avrupa sınırları içindeki bozkır özellikli arazilerin %80 oranında tarım arazisine dönüştürülerek yok edildiğini göstermektedir (Paroń, 2021, 20). Komünist Çin yönetimince benzer uygulamaların Avrasya Bozkırı’nın doğusunda uygulandığını biliyoruz. Göçebe çoban toplumlar daha uygar olduğu iddiasıyla tarım yapmaları yönünde baskıya uğramıştır (Haiying, 2017).

³ Inoródcy sözcüğü “doğası/türü farklı” veya “yabancı” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Yine belirtmek ve/veya vurgulamak gerekir ki buradaki yabancı sözcüğünün anlamı –konu bağlamında– alışık olunmayan ve rahatsızlık hissi uyandıran şeklinde algılanmalıdır. Yerleşik Rus Yahudilerinin de bu yasa kapsamında

arttırabileceğimiz tüm bu karar ve uygulamaların Avrasyalı toplumlar üzerinde bıraktığı yıkıcı etkiyi, farklı kıtalarda gerçekleştirilen benzerleriyle karşılaştırıp zararsız veya benzerlerine kıyasla, kabul edilebilecek boyutta görmek, taraflı/yanlı bir tutum sergilemekle birlikte sömürge aydınlığına soyunmaktan başka bir şey değildir.

18-20. yüzyıllar arasındaki savaş ve çatışmalar neticesinde Çarlık Rusya'sının yönetimine giren Avrasyalı toplumlar, 1917'deki Rus Devrimi sonrasında bu kez de mirasçısı Sovyet Rusya'sının yönetimine geçmiştir. Somut verilerle desteklenen tarzda geçişin Avrasyalı toplumların istek ve rızasıyla gerçekleştiğini gösterir tarafsız bir tarihi kaynak bulmak imkânsızdır. Sovyet Rusya'sı, ideolojik referanslara ve herhangi bir politik varlığın taşıdığı savunma ve saldırı içgüdüsüne dayalı çeşitli neden ve bahanelerle Avrasyalı toplumları ve topraklarını işgal etmeye devam etmiştir. Bu durumun Sovyet arkeolojisine yansımaları çeşitli toplantılar esnasında Rus ve Avrasyalı toplum üyesi (Türk, Tunguz ve Moğol soylu) akademisyenler arasında çıkan tartışmalarda kendini göstermiştir. 1948 yılında Alma-Ata'da Kazak Sovyet Bilimler Akademisi tarafından düzenlenen toplantıda bu tartışmalardan biri yaşanmıştır. Natalya G. Apollova, Rus yayılcılığını –ilerlemeci sonuçlar ürettiği iddiasıyla– olumlu kabul eden tutumuna karşılık, Kazak tarihçi Ermukhan Bekmakhanov'dan Rus yayılcılığının Kazaklara büyük bir yıkım getirdiği yanıtını (Weinerman, 1993) almıştır⁴. Bu argüman (Rus yayılcılığı ve/veya işgalleri “geri kalmış” toplumlar adına bir şanstı), Sovyet arkeolojisinin çimentosuydu, çünkü karşıt veya düşman klikleri bir arada tutan ender başlıklardan birisidir. Genel olarak Sovyet arkeolojisini ve ideolojik referansların kaba bir tarzla işlenmesini eleştirenler dahi Rus yayılcılığını –söz konusu argümanla– olumlu bulmuştur⁵. Bu anlamda tıpkı anaları aynı yalnız babaları farklı olan mitolojik ikizler Kastor ve Polluks'u akla getirebiliriz. Buradaki ikizler de yalnızca Rus dili ve kültürüyle beslenmiş, temel alınan ve böylelikle var oluşuna neden olanı koruma maksatlı, ikizlerden biri savunduğu ideolojik yöntem ve kurallara (tek ülkede sosyalizm mümkün değil, süreç içinde yozlaşır vd.) aykırı olmasına rağmen gerici bulduğu kültür toplamından anayurt gibi kavramlar devşirmiştir.

Kitabın çeşitli bölümlerinde Sovyet arkeolojisinin ideolojik referansa dayanan yanlı okumalarıyla şekillenen çalışmalardan bahsedilmektedir. Ancak, bu yanlı okumaları görünür ve daha anlaşılır kılmak adına verilen örnek veya sarf edilen anahtar ifade neredeyse yok. Mykhailo Videiko, ülkesi büyük ölçekte Rus saldırganlığına maruz kalmadan önce Kiev'deki Borys Grinchenko Üniversitesi'nde çalışan bir profesördür. İçlerinde Tripoli-Cucuteni olmak üzere Kuzey Karadeniz'in çeşitli prehistorik kültürleri üzerine birtakım çalışmalarda bulunmuştur. Sovyet Rusyasının Tripoli-Cucuteni kültürüne dönük ilgisinin, ideolojik referansa dayanan önceden tasarlanmış veya beklenen/istenen sonuç bağlamında değiştiğini farklı tarihlerde farklı araçlar aracılığıyla bildirmiştir. İngiliz BBC kanalına verdiği sözlü mülakatta⁶, başlangıçta Sovyet yöneticilerin kültüre büyük önem verdiğini, kültüre ait yerleşimlerin ve bu yerleşimlerde devam eden arkeolojik kazıların eğitim-öğretim müfredatıyla uyumlu hale getirildiğini ve böylelikle ilk ve ortaokul seviyesindeki öğrencilerin eğitim turlarıyla ziyaret etmelerinin sağlandığını belirtmektedir. Ancak, bir süre sonra geçmişte güçlü bir merkezi otoriteye sahip olmayan sınıfsız bir toplumun böylesi büyüklükte bir kültürel karmaşıklığa ulaşamayacağı görüşü/sonucu üzerinden ilginin kaybolduğunu, bilim insanlarının somut veriler kapsamında konuşmasının

alınmaları, aslında yasanın ve yasayı ifaden eden sözcüğün irksal farklılıklar üzerine kurulu olduğu şüphesini doğurmaktadır (Slocum, 1998, 174).

⁴ E. Bekmakhanov bu toplantıdan birkaç yıl sonra çeşitli suçlamalarla tutuklanarak Sibiry'a'daki çalışma kamplarına sürülmüştür.

⁵ Yazarları arasında Leo S. Klein de olduğu yayın (Bulkin, v.dğr., 1982) söz konusu durumu kanıtlayan en iyi örneklerden biridir.

⁶ BBC adına Valeri Kovtun tarafından yapılan mülakat için bkz. <https://www.bbc.com/travel/article/20210805-cucuteni-trypillia-eastern-europes-lost-civilisation> (6.8.2021) (erişim tarihi: 26.12.2024).

engellendiğini ve itiraz edenlerin devlet düşmanı suçuyla yargılandığını aktarmaktadır. Kitabın da değinmekten kaçamadığı yanlı okumalar bağlamında okuyana daha fazla yardımcı olma, yani örneklendirme noktasında hata olarak nitelenemese bile bir eksiklik olduğu açıktır. Arazideki arkeolojik pratik ve uygulamalar ise belli bir sıra halinde yayınlanması planlanan kitap serisinin bu kitabında neredeyse hiç yer kaplamamaktadır. Vladimir F. Gening ve çalışma arkadaşlarının Çarlık Rusyası zamanlarından kalma aceleci tarzla Sintaşta Büyük Kurgan'da (Gening, v.dğr., 1992) gerçekleştirdikleri tahribat veya Sergey Rudenko'nun Pazırık kurganlarını köstebek yuvasına çevirip arkasına bile bakmadan çekip gitmesi ilk akla gelen ve incelemeleri adına yazarlara önerilebilecek örneklerdendir. S. Rudenko'nun kurganlara açtığı derin yarıklar ancak yakın tarihlerde yapılan restorasyon çalışmalarıyla kapatılmaya başlanmıştır⁷.

Sovyet arkeolojisinin kitapta pek belirgin olmayan temel sorunlarından bir başkasını; arkeolojiye özgü bir teorinin ortaya konulmaması ve/veya arkeolojinin tarihten bağımsız bir bilim olarak görülmemesi şeklinde tarif edebiliriz. Artemiy V. Artsikhovski'ye ait "arkeoloji çapayla silahlan(dırıl)mış tarihtir" sözü tarif etmeye çalıştığımız sorunu somutlaştıran en güçlü ifadelerden birisidir (Trigger, 2006, 342). Buna neden olarak Karl Marx ve Friedrich Engels'ten kalma külliyyatın arkeolojiyle kısıtlı bir temas içinde olması, tarih ve tarihsel olan arasındaki ilişkinin belirlenmesinde daha geleneksel ve kurumsal gelişimini büyük ölçüde tamamlamış tarih biliminden destek alınması (her ne kadar başta antropoloji ve sosyoloji gibi birtakım sosyal bilimlerden veri kabul etseler de) ve gelişimini tamamlamamış genç hatta çocuk yaşlardaki arkeolojinin söz konusu tarihlerde halen –birçok kürsü tarafından– eser/bulutnu merkezli işletilmesini sıralayabiliriz. *Toplumsal Evrim, Kültürel Yayılım ve Sovyet Arkeolojisi* başlıklı bölümde ilgili yazar, A. V. Artsikhovski ve çalışmalarını kullanarak Marksizm ve Sovyet arkeolojisi arasındaki bağı yakalamaya yaklaşırsa da bunda başarılı olamamıştır. Yazar, Kapital'den bir alıntı yaparak Marksizm gibi diğer benzer ideoloji ve felsefe anlayışlarının tutundukları tarihselciliği ön plana çıkarmakta ve böylelikle Sovyet arkeolojisinin veya en azından Sovyet arkeolojisindeki bir kliğin buradan temellendiğini dolaylı yoldan –ve kaynak sunarak– önermektedir. K. Marx ve F. Engels'in eserlerinde prehistoryanın önemsiz bir konumda yer alıyor oluşu da (iş gücü, artı ürün ve artı değer ile üretici güçlerin nicel ve nitel büyüklükleri bağlamında), tıpkı ilgili yazarın yaptığı ve tarihselciliği öne çıkaran alıntılar gibi, kimsenin inkar edemeyeceği bir somutluktur. Onların düşün dünyalarında prehistorya tarihin akışını kavrayamamış kimselerin kaçabileceği muğlak bir yerdir (Marx – Engels, 1976, 47-48). Dolayısıyla, Sovyet arkeolojisi sadece Stalin'in ölümüne kadar olan süreçte değil, bir bütün Sovyet tarihinde kendi yolunu hiçbir zaman tam anlamıyla bulamamıştır.

İki Dünya Arasında: V. Gordon Childe'in Amerikan ve Sovyet Arkeolojisiyle İlişkisi başlıklı bölümde ilgili yazarın bir dipnotta (228 nolu) kullandığı ifadeyi tuhaf ve –eğer bilinçli bir tercih ise– Türk bilim literatürüne kabul edilmemesi gereken ciddi bir hata olarak değerlendiriyoruz. Yazar, Robert Braidwood'un İstanbul Üniversitesi gibi kurum ve meslektaşlarla gerçekleştirdiği ortak çalışmaları anlattığı sırada "Türkiyeli" ifadesini kullanmaktadır (Türkiyeli arkeologlar). Bir politik bütünlüğü ifade eden Türkiye, kurucu unsur (Türk kimliği) üzerinden oluşmuştur ve aynı zamanda bir terimdir. Türk'e ait olan ülke, Türk'ün yaşadığı ülke şeklinde çoğaltabileceğimiz bir anlam zinciri söz konusudur. Dolayısıyla, Türk'e ait olan anlamına gelen bir terime yapım eki ekleyerek "oralı" anlamı katmaya çalışmak yersiz ve sonuçsuzdur. Anlam bağlamında kendini tekrarlayan yanıyla da anlatım bozukluğu içermektedir. Yazar, kurucu unsur olan Türk kimliğinin anayasal birleştirici üst kimlik yapılmasından rahatsızlık duyuyor olabilir, ki yazar işbu rahatsızlıkla koşut bir politik görüşe sahipse bile, bu durum Robert Braidwood'la çalışmış ancak anayasal birleştirici üst kimlikten rahatsız olmayan ve Türk kimliğini kullananlara haksızlık anlamına da gelmektedir. Gel gelelim eğer yazar, teorik temelde ulus devlet yapısının –anayasada hiçbir etnik kökeni öncelik sahibi yapan bir madde olmamasına rağmen– hatalı

⁷ İlgili haber için bkz. <https://www.gorno-altaisk.info/news/156088? utl t=tw> (erişim tarihi: 26.12.2024).

olduğunda ısrar ediyorsa, bu durum niçin Türkiye'yle sınırlı kalıyor diye sormamız gerekmektedir. Zira, yazar ilerleyen sayfalarda "Alman arkeolojisi" şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Geçmişte ve bugün Almanya'da yaşayıp etnik kökeni Alman olmayan onlarca bilim insanı ve akademisyen bulunmaktadır. İçlerinde arkeologlar da yer almaktadır. Bununla birlikte ülkenin ortak üretimi olması nedeniyle, söz konusu ülkenin vatandaşları arasında da benzer şeyin aranması gerekmektedir. Geçmişte ve bugün Almanya'da yaşayıp etnik kökeni Alman olmayan onlarca insan yaşamaktadır. Ancak, yazar her nedense Almanya arkeolojisi gibi bir kullanıma gitmemektedir. Terminolojide gözlenen tutarsız tavrın ideolojik tutarsızlığın ve/veya ideolojik körlüğün bir ürünü olmamasını, ileride yapılacak çalışmalarda bu hatadan dönülmesini temenni ediyoruz.

Üzerine yeterince konuşulmamış ve tartışılmamış bir konuyu ele alıyor oluşu, başta da belirttiğimiz üzere, kitabı bir hayli önemli kılmaktadır. Ancak, birtakım eksiklikler ve Sovyet arkeolojisinin taşıdığı eksik yanlar ile Çarlık ve Sovyet yönetiminin Avrasyalı toplumlar adına ne anlama geldiğinin aktarılması hususunda pek de gönüllü olunmadığı hissi uyandıran tutum, arazi uygulamalarına dönük incelemelerin azlığı ve bazı hatalar genel okuyucu adına ciddi riskler barındırmaktadır. Seri halinde yayınlanması planlanan birden fazla kitabın olacağı anlaşılmaktadır. Arazi uygulamalarına dönük incelemelerin azlığı, serinin diğer kitap veya kitaplarında daha fazla yer almasının planlanıyor oluşuyla açıklanabilir. Risklerin beraberinde getireceği tahribatı önleme adına koruyucu bir gözlük kullanılarak okunması elzemdir.

Kaynakça

- Bulkin, Vladimir A. – Klejn, Leo S. – Lebedev, Gleb S. "Attainments and Problems of Soviet Archaeology". *World Archaeology* 13 (1982), 272-295.
- Childe, Gordon. *The Aryans: A Study of Indo-European Origins*. New York: Alfred A. Knopf, 1926.
- Childe, Gordon. "The First Waggon and Carts-from Tigris to the Severn". *Proceedings of the Prehistoric Society* 17 (1951), 177-194.
- Childe, Gordon. "The Diffusion of Wheeled Vehicles". *Ethnog.-Arch. Forschungen* 2 (1954), 1-17.
- Gei, Aleksandr. "O nekotoryh problemah izučeniya bronzovogo veka na juge Evropejskoj Rossii". *Rossijskaya Arkheologiya* 1/1999 (1999), 34-50.
- Gening, Vladimir F. - Zdanovich, Gennady B. - Gening, Vladimir V. *Sintashta: Arheologičeskiye pamyatniki ariyskikh plemen Uralo-Kazahstanskikh stepei*. Chelyabinsk: Ural. un-ta, 1992.
- Gorodtsov, Vasily. "Tipologičeskij metod v arheologii", *Obšestvoissledovatelej Rjazanskogo kraja. Serija metodič., Vyp. 6* (1927), 27-30.
- Haiying, Yang. *Genocide on the Mongolian Steppe*. Tokyo: Iwanami Shoten, 2017.
- Harding, Anthony. "Facts and Fantasies from the Bronze Age". *Antiquity* 80 (2006), 463-465.
- Ivanova, Mariya. *The Black Sea and the Early Civilizations of Europe, the Near East and the Asia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Kotova, Nadezhda S. *Early Eneolithic in the Pontic Steppes*. Oxford: BAR Publishing, 2008.
- Marx, Karl – Engels, Friedrich. *The German Ideology* (third revised edition). Moscow: Progress, 1976.
- Paroń, Aleksander. *The Pechenegs: Nomads in Political and Cultural Landscape of Medieval Europe*. Leiden: Brill, 2021.
- Payne, Matthew. "Do You Want Me to Exterminate All of Them or Just the Ones Who Oppose Us?", *Empire and Belonging in Eurasian Borderlands*. Haz. K. A. Goff ve L. H. Siegelbaum. 65-79. Ithaca: Cornell University Press, 2019.

Rassamakin, Yuri. *Die nordpontische Steppe in der Kupferzeit Gräber aus der Mitte des 5. Jts. bis Ende des 4. Jts. v. Chr.* Mainz: Verlag Philipp von Zabern, 2004.

Renton, Kathryn. *Horse and Human in the Early Modern Iberian World.* Cambridge: Cambridge University Press, 2024.

Slocum, John W. "Who, and When, Were the inorodtsy? The Evolution of Category of "Alliens" in Imperial Russia". *The Russian Review* 57 (1998), 173-190.

Trigger, Bruce G. *A History of Archaeological Thought.* New York: Cambridge University Press, 2006.

Vasmer, Max. *Ètimologičeskij slovar' russkogo jazyka.* Moskva: Progress, 1987.

Weinerman, Eli. "The Polemics Between Moscow and Central Asians on the Decline of Central Asia and Tsarist Russia's Role in the History of the Region". *The Slavonic and East European Review* 71 (1993), 428-481.

Zenkovsky, Serge A. "The Emancipation of the Serfs in Retrospect". *The Russian Review* 20 (1961), 280-293.